

**TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KAMU ÇALIŞANLARININ FİNANSAL OKURYAZARLIK VE FİNANSAL
ERİŞİM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: BİR KAMU KURUMU ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sibel KÖKSAL

İşletme Anabilim Dalı

İşletme Programı

Ağustos 2019

**TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KAMU ÇALIŞANLARININ FİNANSAL OKURYAZARLIK VE FİNANSAL
ERİŞİM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: BİR KAMU KURUMU ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sibel KÖKSAL

1708011040

İşletme Anabilim Dalı

İşletme Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Adnan GÜZEL

Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 1708011040 numaralı İşletme (Türkçe) Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Sibel KÖKSAL, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "Kamu Çalışanlarının Finansal Okuryazarlık ve Finansal Erişim Düzeylerinin İncelenmesi: Bir Kamu Kurumu Örneği" başlıklı tezini, aşağıda imzaları olan jüri önünde savunmuş ve Oybirliği/Oyçokluğu ile "Başarılı" olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Adnan GÜZEL
Türk Hava Kurumu Üniversitesi

Kabul/Red

[Signature]

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Cem Harun MEYDAN
Türk Hava Kurumu Üniversitesi

Kabul/Red

[Signature]

: Doç. Dr. Yaşar KÖSE
Türk Hava Kurumu Üniversitesi

Kabul/Red

[Signature]

: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih EKİNCİ
Atılım Üniversitesi

Kabul/Red

[Signature]

: Dr. Öğr. Üyesi Ceyda AKTAN
Türk Hava Kurumu Üniversitesi

Kabul/Red

[Signature]

: Dr. Öğr. Üyesi Adnan GÜZEL
Türk Hava Kurumu Üniversitesi

Kabul/Red

[Signature]

Tez Savunma Tarihi: 20 Ağustos 2019

Dr. Öğr. Üyesi Adnan GÜZEL
Enstitü Müdürü

27.08./2019

[Signature]

**TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE**

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “Kamu Çalışanlarının Finansal Okuryazarlık ve Finansal Erişim Düzeylerinin İncelenmesi: Bir Kamu Kurumu Örneği” adlı çalışmamın, tarafımdan akademik etik ve kurallara aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

05/08/2019

Sibel KÖKSAL

ÖNSÖZ

Bu çalışmada finansal okuryazarlık kavramı genel hatlarıyla anlatılmış ve daha sonra da bir kamu kurumu çalışanları baz alınarak toplumdaki finansal okur yazarlık bilgi düzeyi ve finansal ürünlere erişim düzeylerinin test edilmesine yönelik yapılan araştırma çalışması ele alınmıştır. Araştırmanın evrenini Ankara ilinde bir kamu kurumunda uzman, uzman yardımcısı, veri kontrol işletmeni, bilgisayar işletmeni, memur ve sürekli işçi pozisyonunda çalışanlar oluşturmaktadır. Araştırmada katılımcıların demografik özellikleri ile finansal alt boyutlarındaki algılarının farklılık gösterme durumlarının saptanması amacıyla T-testi ve Anova analizi kullanılmıştır. Finansal erişim, finansal eğitim ve finansal okuryazarlık arasında bulunan ilişkinin saptanması amacıyla ise Korelasyon analizinden faydalanılmıştır.

Bu çalışmanın başından sonuna kadar her türlü detayıyla ilgilenerek değerli bilgi ve deneyimleriyle yönlendiren danışmanım çok kıymetli Dr. Öğr. Üyesi Adnan GÜZEL hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Ağustos 2019

Sibel KÖKSAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. FİNANSAL OKURYAZARLIK	4
1.1 Finansal Okuryazarlık Kavramı	4
1.2 Finansal Okuryazar Bireyin Nitelikleri	7
1.3 Finansal Okuryazarlığın Önemi	9
1.3.1 Bireysel Refah Açısından Önemi	10
1.3.2 Finansal Sistem ve Ekonominin Geneli Açısından Önemi	11
1.4 Finansal Okuryazarlığın Finansal Davranışlar Üzerindeki Etkileri	14
1.4.1 Tasarruf Davranışı	14
1.4.2 Yatırım Davranışı	17
1.4.3 Borçlanma Davranışı	19
1.4.4 Finansal Tavsiye Tercihi	20
1.4.5 Emeklilik Hazırlığı	22
1.5 Finansal Eğitimin Artan Önemi ve Finansal Okuryazarlığa Katkısı.....	24
1.5.1 Finansal Eğitimin Tanımı ve Kapsamı	24
1.5.2 Finansal Eğitimin Artan Önemi	26
1.5.3 Finansal Eğitimin Finansal Okuryazarlığa Katkısı.....	27
1.5.3.1 Finansal eğitimin bireysel ve toplumsal refaha katkısı	27
1.5.3.2 Finansal eğitimin finansal piyasalara ve ekonomiye katkısı	28
1.5.4 Finansal Eğitimin Teşvik Edilmesi ve Geliştirilmesi	29
1.5.5 Dünyada Finansal Eğitim Faaliyetleri	30
İKİNCİ BÖLÜM	33
2. FİNANSAL ERİŞİM	33
2.1 Finansal Erişimin Tanımı ve Kapsamı	33
2.2 Finansal Hizmetlere Erişimin Önemi	36
2.3 Finansal Erişimin Artırılmasında Finansal Okuryazarlığın Rolü	36
2.4 Finansal Dışlanma ve Finansal Eğitimin Rolü	38
2.5 Finansal Yeterlilik	40
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	45
3. ALAN ARAŞTIRMASI	45
3.1 Araştırmanın Amacı, Önemi ve Kapsamı	45
3.2 Araştırmanın Yöntemi	45
3.3 Araştırmanın Varsayımı ve Sınırlılıkları	46

3.4 Evren Örneklem	47
3.5 Literatür Taraması	47
3.6 Araştırmanın Hipotezleri	51
3.7 Bulgular ve Bulguların Yorumlanması	53
SONUÇ	72
KAYNAKÇA	78
Ek-1. Anket Formu.....	87
ÖZGEÇMİŞ	91

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1	: Örnekleme Ait Betimsel İstatistikler.....	53
Tablo 3.2	: Araştırmaya Dahil Edilen Bireylerin Finansal Okuryazarlık Özellikleri.....	55
Tablo 3.3	: Katılımcıların Finansal Ürünleri Kullanım Durumlarına Göre Dağılım Sıklıkları.....	56
Tablo 3.4	: Katılımcıların Finansal Eğitim Özelliklerine Göre Dağılım Sıklıkları.....	57
Tablo 3.5	: Katılımcıların Eğitim Almak İstedikleri Konuların Öncelik Sırasına Göre Dağılım Sıklıkları.....	58
Tablo 3.6	: Katılımcıların Finansal Erişim Tutumlarına Yönelik Puanları....	59
Tablo 3.7	: Katılımcıların Finansal Erişim İle İlgili İfadeler Ölçeğinin Normal Dağılım Testi Sonuçları.....	60
Tablo 3.8	: Katılımcıların Finansal Alt Boyutlarının Yaş Gruplarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem Anova Testi Sonuçları.....	61
Tablo 3.9	: Katılımcıların Finansal Alt Boyutlarının Cinsiyet Gruplarına Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.....	62
Tablo 3.10	: Katılımcıların Finansal Alt Boyut Algılarının Medeni Durum Gruplarına Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları.....	62
Tablo 3.11	: Katılımcıların Finansal Alt Boyutlarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem Anova Testi Sonuçları.....	63
Tablo 3.12	: Katılımcıların Finansal Alt Boyutlarının Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem Anova Testi Sonuçları.....	64
Tablo 3.13	: Katılımcıların Finansal Alt Boyutlarının Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem Post Hoc Testi Sonuçları.....	65
Tablo 3.14	: Katılımcıların Finansal Alt Boyut Algılarının Meslek Gruplarına Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları.....	66
Tablo 3.15	: Katılımcıların Finansal Algılar Alt Boyut Algılarının Daha Önce Kullandıkları Finansal Ürünün Çek Karnesi Olmasına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.....	67
Tablo 3.16	: Katılımcıların Finansal Algılar Alt Boyut Algılarının Daha Önce Kullandıkları Finansal Ürünün Tasarruf Mevduatı Olmasına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.....	67

Tablo 3.17 : Katılımcıların Finansal Algılar Alt Boyut Algılarının Daha Önce Kullandıkları Finansal Ürünün Sigorta Ürünü Olmasına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.....	68
Tablo 3.18 : Katılımcıların Finansal Algılar Alt Boyut Algılarının Daha Önce Kullandıkları Finansal Ürünün Yatırım Ürünü Olmasına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.....	69
Tablo 3.19 : Katılımcıların Finansal Algılar Alt Boyut Algılarının Daha Önce Kullandıkları Finansal Ürünün Kredi Ürünü Olmasına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.....	69
Tablo 3.20 : Finansal Algılar Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirleyen Pearson Korelasyon Katsayısı Sonuçları.	70
Tablo 3.21 : Araştırma Hipotezleri ve Sonuçları.	71

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATM	: Automatic Teller Machine
COMCEC	: İslam İşbirliği Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi
EDFE	: European Database for Financial Education
EGFE	: Expert Group on Financial Education
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
IGFE	: International Gateway for Financial Education
INFE	: International Network on Financial Education
IOSCO	: International Organization of Securities Commissions
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PACFL	: President's Advisory Council on Financial Literacy
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
V.d.	: Ve diğerleri
WBFN	: World Bank Family Network

ÖZET

KAMU ÇALIŞANLARININ FİNANSAL OKURYAZARLIK VE FİNANSAL ERİŞİM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: BİR KAMU KURUMU ÖRNEĞİ

KÖKSAL, Sibel

Yüksek Lisans, İşletme Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Adnan GÜZEL

AĞUSTOS 2019, 92 sayfa

Serbest ekonominin küreselleşmesiyle finansal piyasalarda sunulan ürün ve hizmetler karmaşıklaşmış, ürün ve hizmetlerin sayısı da artmıştır. Bu durum, bireylerin finansal refahını artırma güdüsüyle sağlam finansal kararlar alabilmesi, nakit kaynaklarının ve ödeme yükümlülüklerinin takibini yapabilmesi, finansal konularda zorlanmadan tartışabilecek düzeyde finansal yeterliliğe ve farkındalığa sahip olacak şekilde finansal okuryazar olmalarını, finansal okuryazar olabilmek için finansal eğitim almalarını, bunun sonucunda da kendi ihtiyaçlarına uygun finansal ürün ve hizmetlere erişmelerini önemli hale getirmiştir. Bu noktadan hareketle, bireylerin finansal okuryazar olabilmelerinin finansal eğitime bağlı olduğu, böylece finansal erişimlerinin de artabileceğini söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, Ankara’da bulunan bir kamu kurumunda çalışan 205 kişiye yapılan anket sonuçlarına göre, katılımcıların finansal okuryazarlık, finansal eğitim ve finansal erişim seviyeleri yanında, finansal okuryazarlık düzeyleri ile demografik özellikleri ve daha önce finansal ürün kullanmaları açısından farklılıkların olup olmadığı analiz edilmiştir. Yapılan çalışmada, katılımcıların çeşitli demografik özelliklerine ve daha önce kullanılan finansal ürün çeşitlerine göre finansal okuryazarlık algılarının anlamlı farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Finansal Eğitim, Finansal Ürünlere Erişim

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF LEVEL OF FINANCIAL LITERACY AND FINANCIAL INCLUSIN OF CIVIL SERVANTS: THE CASE OF A PUBLIC INSTITUTION

KÖKSAL, Sibel

Master of Business Administration, Department of Management

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Adnan GÜZEL

August 2019, 92 pages

Due to the globalization of liberal market economy, the products and services presented in the financial markets have been both complicated and their numbers have increased. This has made the growing of individuals into financial literates important with a motive to augment their financial well-being to adopt sound financial decisions, to track their cash resources and engagements, to have financial competence and awareness with a level sufficient to discuss readily the financial issues, to receive financial education to be financial literate, as a result, to reach financial products and services suitable for their needs.

In this study, on the basis of the results of questionnaires conducted to 205 employees of a public institution located in Ankara; the financial literacy, financial education and financial access of the participants, as well as, whether there is a meaningful difference between the financial literacy levels and demographic features as well as pre-utilization of financial products have been analysed. In the study, it has been determined that the financial literacy perception of the participants vary according to their demographic features and the kinds of pre-utilized financial products.

Keywords: Financial Literacy, Financial Education, Access to Financial Products

GİRİŞ

Günümüzde serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşması, küreselleşme ve teknolojiadaki gelişmeler neticesinde finansal piyasalar oldukça karmaşık hale gelmiştir. Bu karmaşıklık, finansal ürün ve hizmetlerin çeşitliliğinin artmasından, ürünlerin basit düzeyde olmamasından ve kullanılan sistemlerin gelişen teknolojiye bağlı olarak anlaşılması ve kullanımının zorlaşmasından kaynaklanmaktadır. Bu gelişmeler ise, en çok bireyleri, bireylerin etkilenmesi ile de ülke ekonomisini etkilemektedir (Widdowson ve Hoilwood, 2007: 37-39).

Finansal ürün ve hizmetlerin artışı anlaşılmasının zorlaşması ve piyasaların karmaşıklığı bireyleri ve ekonomiyi etkilemekte olup bu etkinin olumlu yönde olabilmesi için finansal okuryazarlık kavramı önem kazanmaktadır (Widdowson ve Hoilwood, 2007: 37).

Finansal okuryazarlık kavramı basit bir kavram değildir. OECD' ye (2006) göre bireyler faiz, para ve borç yönetimi, basit düzeyde risk ve getiri hesabı, tasarruf, yatırım gibi temel finansal kavramlar hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Sahip olunan bu bilgiler finansal okuryazar bir birey olmak için yeterli değildir. Birey bu bilgileri kişisel finans, gelir- gider, borç yönetiminde kullanabilmeli ve geleceğe yönelik finansal planlama yapabilmeli ve en önemlisi tasarruf bilincine sahip olmalıdır. Kısaca, OECD (2006) finansal okuryazarlık denildiğinde temel finansal kavram bilgisi ve bu bilgileri kişisel finansal hayatımızda kullanabilme, yönetebilme yeteneğine, becerisine sahip olmanın anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir.

ABD Hazine Bakanlığı (2006) ve TCMB (2011) bireyin kişisel finansını yönetebilmesi, tasarruflarında, yatırımların ve dolayısıyla gelirinde bir artış sağlayacak, bu da doğrudan ekonomiyi olumlu yönde etkileyeceğini, bireylerin tasarruflarını finansal piyasalara yönlendirmeleri ile piyasalar daha etkin çalışacak ve gelişecek bu durum ekonomik büyümeye de katkı sağlayacağını değerlendirmektedir.

Finansal okuryazarlığın bu önemli etkilerinden dolayı günümüzde finansal okuryazarlık kavramının önemi oldukça arttığını değerlendirmek mümkündür. Dünya

Bankası ve SPK (2012) işbirliği ve OCED (2006) örneğinde olduğu gibi hükümetler bu alanda çeşitli anketler, araştırmalar yapmakta, bireylerin finansal okuryazarlıklarının artırılmasına yönelik stratejik planlar oluşturmakta ve ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde kurumlar kurdukları görülmektedir. Bu kurumlar bireylere finansal eğitim düzeyini geliştirmeye yönelik kurslar, seminerler, konferanslar vermekte ve ayrıca kurdukları internet siteleri ile geniş yelpazede kaynaklar sunmaktadır.

Gökmen (2012) uluslararası alanda OECD finansal okuryazarlık alanında çalışmalara öncülük etmekte ayrıca Bluethgen (2013) ve Figueira (2007) birçok uluslararası kuruluş ve hükümetler de bu tür çalışmalarını desteklemekte olduğunu, bu alanda eğitimlere ağırlık vermekte standartlar oluşturmaya çalıştıklarını belirtmektedirler.

Figueira (2007)'ya göre finansal okuryazarlık yeteneğinin küçük yaşta edinilmesinin önemine ilişkin son zamanlarda çocuklara ve gençlere yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Okul müfredatlarına ilgili konularda dersler eklenmekte çocuklara ve gençlere yönelik anketler uygulanmakta ve sonuçlar doğrultusunda konferanslar, seminerler ve kurslar ile eğitimler küçük yaşta verilmektedir.

Dünya Bankasına (2009) göre ise başta az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm dünyada bir problem olarak görülen finansal erişim, kişilerin bir banka hesabına sahip olmaları suretiyle onları finans sisteminin içerisinde tutmayı amaçlansa da, finansal erişim artırılmasının esas önemi, kişilerin bu banka hesaplarını gerek günlük işlemlerinde kullanılmasının gerekse temel para yönetme yeteneklerinin ((bütçe, tasarruf, yatırım, sigorta) artırılmasını sağlamasında yatmaktadır.

Miller vd. (2009) kişilerin temel para yönetme yeteneklerinin ve bilincinin artırılması ise ancak verilecek finansal eğitimlerle mümkün olabileceğini, bireylerin finansal durumlarının, genel ekonomik koşullardan ve değişimlerden nasıl etkilendiğini anlamayabilmelerini sağlamayı kapsayan finansal eğitimin, günümüzde her geçen gün finansal piyasalarda sunulan ürün ve hizmetlerin sayısının ve karmaşıklığının artmasıyla daha büyük bir önem kazandığını vurgulamaktadır.

Buraya kadarki açıklamalardan, finansal okuryazarlık, finansal erişim ve finansal eğitim arasında bir ilişki olduğu, bu ilişkinin finansal piyasalardaki ürün ve hizmetlerden faydalanmayı, bu itibarla da ulusal ve küresel ekonomiyi etkilediği, ulusal ve uluslararası aktörlerce bu üç kavram üzerinde bazı çalışmalar yürütüldüğü görülmektedir.

Bu çalışmada ise, finansal okuryazarlık, finansal erişim ve finansal eğitim kavramları açıklanmaya çalışılmış olup Ankara'da bulunan bir kamu kurumunda çeşitli kadro ve unvandaki çalışanların finansal okuryazarlık, finansal erişim ile finansal eğitim düzeylerinin tespit edilmesi, bu düzeyler üzerinde yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu ve meslek grupları gibi demografik özelliklerle daha önce kullanılan yatırım ürünlerinin çek karnesi, tasarruf mevduatı ürünü, yatırım ürünü ve kredi ürünü olması açısından farklılık bulunup bulunmadığı ile finansal alt boyutlar arasındaki ilişki değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, bir kamu kurumunda çalışan 239 kişi içerisinde seçilen 205 kişiye anket uygulanmış ve sonuçları analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, demografik özelliklerle finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu, yaşı büyük olanların yaşı küçük olanlara, evli olanların bekâr olanlara, yüksek lisans mezunu olanların lise mezunlarına, gelir düzeyi ortalamanın üzerinde olanların gelir seviyesi ortalama ve ortalamanın altında olanlara, daha önce finansal ürünleri kullananların kullanmayanlara göre daha yüksek finansal okuryazarlık algısına sahip olduğu belirlenmiştir. Finansal alt boyutlar arasındaki ilişki irdelendiğinde ise, katılımcıların finansal okuryazarlık algı düzeyi ile finansal erişim tutumları arasında pozitif yönde doğru orantılı düşük seviyede bir ilişki olduğu, finansal okuryazarlık ile finansal eğitim tutumları arasında negatif yönde düşük seviyede bir ilişki olduğu, finansal erişim tutumları ile finansal eğitim tutumları arasında negatif yönde düşük seviyede bir ilişki olduğu saptanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL OKURYAZARLIK

1.1 Finansal Okuryazarlık Kavramı

1970'li yılların sonlarında gelişmiş ülkelerde, 1980'li yıllarda ise gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) başlayan finansal serbestleşme ile finansal piyasalardaki kontroller kaldırılmıştır. Teknolojide yaşanan gelişmelerle birlikte sermayenin ülkeler arasındaki dolaşımı hızlanmış, ekonomiler uluslararası sermaye hareketlerine açılmıştır. Uluslararası piyasaların tanık olduğu bu dönemde yeni piyasaların, araçların ve kuramların türemesi, yatırım alternatiflerinin artmasıyla birlikte işlemlerin karmaşıklaşması sonucunda piyasa katılımcıları daha fazla finansal riskle karşılaşmaya başlamıştır. Bununla birlikte dünyada yaşanan son küresel ekonomik kriz, piyasa katılımcılarının doğru ve etkin finansal karar verebilmelerinin önemine ışık tutarak finansal okuryazarlığı ve dolayısıyla finansal erişim olanakları ile bireylerin finansal eğitim gereksinimlerini ön plana çıkarmıştır.

Finansal yeterlilik ve ekonomi okuryazarlığı kavramları ile eşanlamli olarak da kullanılan finansal okuryazarlık, araştırmacılar tarafından farklı açılardan ele alınarak tanımlanmaktadır. Widdowson ve Hoilwood (2007) için finansal okuryazarlık; ekonomi bilgisinin ve hane halkı kararlarının ekonomik durum ve koşullardan nasıl etkilendiğini içeren bir kavramdır. Diğerleri için de finansal okuryazarlık, temel para yönetimi yeteneğine (bütçe, tasarruf, yatırım, sigorta) ilişkin bir kavramdır (PACFL, 2008: 35). Bununla birlikte, Widdowson ve Hoilwood (2007) göre finansal okuryazarlık kavramı; yaşam boyu finansal refah için finansal kaynakları yönetme yeteneği ve bilgiyi kullanma kabiliyetidir.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD), gençler için finansal okuryazarlığı, finansal

kavram ve risk bilgisinin yanı sıra daha etkin karar verebilmek için mevcut bilginin uygulanmasına, bireylerin ve toplumun finansal refahının artmasına ve ekonomik hayata katılabilmesine yönelik yetenek, motivasyon ve kendine güven şeklinde tanımlamaktadır (OECD, 2015: 9). Atkinson ve Messy (2012) OECD nezdinde kurulmuş Uluslararası Finansal Eğitim Ağı'nın (International Network on Financial Education-INFE) finansal okuryazarlığı, bireylerin mantıklı finansal karar verebilmesi ve sonucunda bireysel refahı sağlamak için gerekli olan finansal farkındalık, bilgi, yetenek, tutum ve davranış kombinasyonuna sahip olması şeklinde açıkladığını belirtmektedirler.

ABD Hazine Bakanlığı finansal okuryazarlık kavramını ele alırken bireylerin bilgiye dayalı finansal karar verme, etkin bir şekilde parasını kullanma ve yönetme, mevcut ve gelecekteki finansal ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tasarruf olanaklarını değerlendirebilme becerisine değinmektedir (ABD Hazine Bakanlığı, 2006: 97).

Lusardi ve Mitchell'e (2013) göre finansal okuryazarlık, insanların ekonomi bilgisini kullanma yeteneği ve finansal planlama, servet birikimi, emeklilik ve borç konusunda bilgiye dayalı karar verme becerisidir. Lusardi'nin (2008) bir başka tanımına göre finansal okuryazarlık; bileşik faiz, nominal ve reel getiri arasındaki farklılık, risk dağıtma prensipleri gibi temel finansal kavramları bilme ve ekonomik hesaplamaları yapabilme becerisidir.

Bir başka tanıma göre finansal okuryazarlık; maddi refahı etkileyen kişisel finansal durumlar hakkında okuma, analiz etme, yönetme ve konuşma yeteneğidir. Bu tanım; insanların finansal tercihleri algılayabilme, zorluk yaşamadan para ve finansal durumları tartışabilme ve geleceği planlayabilme yeteneklerinin yanı sıra günlük finansal kararlar üzerinde etkili olan yaşam olaylarına da makul tepkiler verebilmelerini kapsamaktadır (Vitt v.d., 2000: 12).

Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (Programme for International Student Assessment-PISA), finansal okuryazarlığı bireylerin hayatı boyunca geliştirebileceği bilgi, yetenek ve stratejiler grubu olarak ifade etmektedir. Daha geniş anlamda finansal okuryazarlık, finansal kavramları ve riskleri anlama becerisi ve bir dizi finansal durum karşısında daha etkili karar vererek bireylerin ve toplumun finansal refahını artırmak ve ekonomik hayata katılımlarını sağlamak amacıyla bilgiyi kullanma yeteneği, isteği ve güvenidir (OECD/INFE, 2013: 144).

Remund'a göre finansal okuryazarlık, temel finansal kavramları anlamının yanı sıra önemli hayat olayları ve değişen ekonomik şartlara rağmen kısa vadede makul karar verme, sağlam ve uzun vadeli finansal planlama ile kişisel finansını yönetme becerisi ve güvenine sahip olma derecesini göstermektedir. Aynı zamanda Remund (2010), finansal okuryazarlığı kavramsal ve operasyonel tanım olmak üzere iki farklı açıdan ele alarak tanımlamaktadır. Kavramsal tanım, finansal kavramlara ilişkin bilgiyi, finansal kavramlar hakkında konuşabilmeyi, kişisel finansı yönetme konusunda yeterliliği, uygun finansal karar verme becerisini, gelecekteki finansal ihtiyaçları etkin şekilde planlama özgüvenini kapsamaktadır. Operasyonel tanım ise bütçe yapma, tasarruf etme, borçlanma, yatırım yapma şeklinde dört temel finansal davranıştan oluşmaktadır (Remund, 2010: 279-290).

Emmons'a (2004) göre finansal okuryazar bir kişi, en azından nakit kaynaklarını ve tüm ödeme yükümlülüklerini takip edebilmeli, tasarruf hesabının nasıl açılacağını ve kredi başvurusunun nasıl yapılacağını bilmeli, sağlık ve hayat sigortası hakkında temel düzeyde bilgi sahibi olmalıdır. Finansal olarak bilgili olan bir kişi, farklı finansal teklifleri karşılaştırabilir ve ev satın alma, eğitim harcamaları, emeklilik gibi finansal ihtiyaçlarına yönelik planlama yapabilir (Emmons, 2004: 3).

Genel olarak finansal okuryazarlık hakkında bilimsel araştırmalarda yapılan tanımlara bakıldığında dört temel unsurun ele alındığı görülmektedir. Birincisi, yatırımın getiri oranını, borcun faizini hesaplamak gibi matematiksel becerilerdir. İkincisi, harcama, borçlanma, kaldıraç ve yatırım benzeri finansal kararlarla ilgili riskleri ve kazançları anlama kabiliyetidir. Üçüncüsü, risk-getiri dengesini, çeşitlendirmenin faydalarını, paranın zaman değerini kapsayan temel finansal kavramları anlama yeteneğidir. Son olarak dördüncüsü de, finansal danışmandan tavsiye alma ihtiyacını belirleme, finansal danışmana doğru soruyu sorabilme ve alınan tavsiyeyi anlama kabiliyetidir (Widdowson ve Hoilwood, 2007: 37, 38).

Finansal okuryazarlık kavramının bileşenleri bilgi, yetenek, güven ve en nihayetinde bireyin finansal davranışdır. Önemle vurgulanmalıdır ki, finansal bilgi finansal okuryazarlığın eşanlamlısı değil sadece tamamlayıcısıdır (Huston, 2010: 307). Ancak sağlam finansal karar verme sürecinde bireylerin yalnızca gerekli finansal bilgiyi edinmiş olması yeterli değildir. Bireylerin bilgisini kullanabilmesi için yetenek ve finansal güvene de sahip olması gerekmektedir (Asaad, 2015: 101, 102). Bununla birlikte, finansal bilgi bireylerin finansal yeteneklerini etkilerken (Hung v.d., 2009: 5),

finansal güven (algılanan bilgi) finansal bilgi düzeylerine dair öz değerlendirmelerini yansıtır. Finansal davranış ise finansal bilgi, finansal yetenek ve finansal güvene dayanmaktadır. Finansal açıdan bilgili olan bireylerin zamanında fatura ödeme, her ay çek hesabının mutabakatını yapma, yedek akçe fonu ayırma gibi finansal davranışları yerine getirme olasılıkları yüksektir (Hilgert v.d., 2003: 3011). Bir başka açıdan finansal güven de finansal davranışın önemli bir belirleyicisidir. Bilgi ve yeteneğinin farkında olan birey, maliyet ve risk açısından daha makul kararlar verecektir. Ancak unutulmamalıdır ki; finansal açıdan kendisine aşırı güvenen birey, kendisini sahip olduğundan daha fazla bilgili ve yetenekli görecektir. Bu şekilde bireyin daha riskli ve maliyetli finansal davranışlarda bulunması kaçınılmazdır. Ancak bu durum riski sevmesinden ziyade risk farkındalığının az olmasıyla ilgilidir (Asaad, 2015: 102, 103). Öte yandan finansal davranışlarla kazanılan deneyim de bireyin sahip olduğu finansal bilgi düzeyini ve finansal güvenini besler.

1.2 Finansal Okuryazar Bireyin Nitelikleri

Finansal piyasalardaki küreselleşme ve serbestleşme, bir yandan finansal piyasaların karmaşık hale gelmesine, finansal ürün ve hizmetlerin çeşitlenmesine sebep olurken diğer yandan küçük yatırımcıların da piyasa katılımcısı olmasının önünü açmıştır. Bu durum piyasa katılımcılarına daha fazla sorumluluk yüklerken finansal okuryazarlığın da önemini arttırmıştır (Widdowson ve Hoilwood, 2007: 37-39). Bir bireyin finansal açıdan okuryazar sayılabilmesi için ise temel düzeyde finansal kavramlara hakim olması ve kişisel finansını yönetebilecek düzeyde bilgi ve beceriye sahip olması gereklidir (Widdowson ve Hoilwood, 2007: 37).

Amerika'da finansal okuryazarlıkla ilgili Amerika Başkanına bir rapor hazırlayan danışma konseyi (President's Advisory Council on Financial Literacy-PACFL), "bir finansal okuryazarlık programını tamamlayan kişinin aşağıda bahsedilen konularda bilgi ve beceriye sahip olabileceğini belirtmektedir:

1. Sermaye piyasası sistemi ve finansal kurumlar,
2. Katılımcının hane halkı nakit akış durumu; nakit girişini nasıl devam ettireceği ve artıracığı,
3. Harcama planını kaynakları ve öncelikleri ile uyumlu olacak şekilde nasıl yapacağı,
4. Finansal güvenlik için acil durum fonu oluşturma,

5. Kredinin değerlendirilmesi, seçilmesi ve yönetilmesini kapsayan kredi tahsisin temelleri ve iyi kredi notunu korumanın yolları,
6. Ev satın alma veya kiralama ile ilgili karar süreci,
7. Çeşitli finansal riskleri tanımlama ve riski üstlenmek ya da riski transfer etmek gibi bir risk yönetimi stratejisi geliştirme,
8. Finansal hile ve dolandırıcılıktan nasıl korunacağını bilme, finansal hile ve dolandırıcılığa maruz kaldığında ne yapması gerektiğini bilme,
9. Temel yatırım araçları, risk-getiri ilişkisi, doğru zamanda doğru yatırım aracını tercih etme,
10. Çalışan sosyal haklarından ve vergi avantajlı tasarruf hesaplarından nasıl yararlanacağı,
11. Emeklilik planının bileşenleri ve makul emeklilik planının nasıl yapılacağı,
12. Ölüm ve sakatlık sonucu ortaya çıkacak gelir kayıplarında bakmakla yükümlü olduğu kişiler için finansal güvenliği nasıl sağlayacağı” (PACFL, 2008: 36, 37).

Finansal bilgi düzeyi yüksek olan bireyin daha makul finansal karar vermesi beklenmektedir. Bununla birlikte bireyin geçmişteki finansal kararları veya aldığı finansal kararlara ilişkin hatalardan çıkardığı dersler finansal bilgi düzeyine katkıda bulunur (Asaad, 2015: 101).

“Finansal okuryazar bireyler aşağıda yer alan konulardaki bilgi ve becerileri ile finansal okuryazar olmayan bireylerden ayrılmaktadır:

1. Daha çok kullanılabilir gelire sahip olma,
2. Emeklilik dönemi için daha fazla tasarruf yapma,
3. Etkin borç yönetimi,
4. Ölçülü ve kontrollü borçlanma,
5. Finansal hedeflerinde gerçekçi davranma,
6. Kendini olduğundan daha yetenekli görme konusunda daha az eğilimli,
7. Finansal piyasalara aktif katılım, finansal araçların bilinçli şekilde tercih edilmesi,
8. Finansal açıdan kendine güven duyma,
9. Tüketici haklarını anlama, finansal ürünleri daha iyi tanıma ve bundan dolayı finansal kurumlarla daha iyi pazarlık yapma gücü,

10. Finansal planlama, bütçeleme yapma ve finansal açıdan verimliliğini arttırma” (Capuano ve Ramsay, 2011: 35, 36).

Finansal okuryazarlık optimal finansal davranışın zeminini oluşturmaktadır. Bu nedenle bireylerin finansal ürün ve hizmetlere ilişkin finansal davranışlarını geliştirecek eğitime ihtiyaçları vardır (Capuano ve Ramsay, 2011: 35).

1.3 Finansal Okuryazarlığın Önemi

Finansal piyasaların deregülasyonu ve liberalizasyonu, finansal mühendislik aracılığıyla maliyetlerdeki azalmalar, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler özel piyasa ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geliştirilmiş daha yeni finansal ürün ve hizmetlerin ortaya çıkmasına imkan yaratmıştır (Jariwala, 2013: 22). Bununla birlikte finansal deneyimi az olan yatırımcılar açısından tam olarak öğrenilmesi zor olan öğrenim kredisi, konut kredisi, kredi kartları, emeklilik hesapları ve anüiteler gibi birçok karmaşık finansal araç perakendeci piyasalarda çabucak yaygınlaşmıştır. Bu durum bireylere avantaj sağlarken, finansal karar alma sürecinde daha fazla sorumluluk yüklemiştir (Lusardi ve Mitchell, 2013: 1). Belirtmek gerekir ki; yaşanan karmaşıklığın sebebi yalnızca finansal piyasaların ve yeni finansal araçların hızla ortaya çıkması ya da karmaşık finansal ürün temin eden çok sayıda finansal kurumun belirmesi değil, aynı zamanda temel finansal kavramların anlaşılmasındaki yetersizliktir (Mason ve Wilson, 2000: 7).

Günümüzde bireyler, faiz oranı, masraf, anlaşma süresi, riske maruz kalma gibi çeşitli hususlarda fayda ve tercih hakkı sunan çok sayıda finansal ürünle karşılaşmaktadır. Hatta emeklilik gibi bazı uzun vadeli finansal ürünlerin yatırımcılar üzerindeki finansal etkilerinin anlaşılması zordur (Jariwala, 2013: 23, 24). İlaveten, bireylerin günlük hayatta da harcama yönetimi, tasarruf, yatırım, borçlanma, risk yönetimi ve benzeri birçok finansal konu hakkında etkin ve verimli bir şekilde karar vermesi gerekmektedir. Bu nedenle toplumdaki her kesimin en azından temel düzeyde finansal bilgi ve beceriye, finansal özgüvene sahip olması, kısaca finansal okuryazar olması beklenmektedir. Keza, bireylerin finansal okuryazarlık seviyesi hem bireysel refah düzeyi hem de finansal sistem ve ekonominin geneli açısından önem arz etmektedir. Finansal okuryazarlığın sözü edilen bu önemi aşağıda iki ayrı başlık altında detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

1.3.1 Bireysel Refah Açısından Önemi

Finansal okuryazarlık tasarruf, varlıkların çeşitlendirilmesi, sigorta gibi riski azaltacak stratejileri teşvik ederek zorlu finansal dönemlerde bireylere yardım eder. Finansal okuryazarlık, faturaları zamanında ödeme, aşırı borçlanmadan kaçınma gibi iyi finansal davranışları teşvik ederek bireylerin kredi piyasalarındaki kredibilitelerini devam ettirir (Miller v.d., 2009: 2). Bireyler açısından finansal bilgi ve becerinin önemine ışık tutan finansal kriz, finansal okuryazarlığı gündeme getiren en önemli faktörlerden birisidir. Finansal okuryazarlık, bireylerin riskten kaçınmasında açık bir faktör olmasının yanında finansal fırsatlardan yararlanması için de oldukça önemlidir (Miller vd., 2014: 2).

Gelişen ekonomilerde finansal eğitilmiş bireyler, finansal sektörün reel ekonomik büyümeye ve yoksulluğun azalmasına etkin bir katkı sağlamasına yardımcı olmaktadır. Finansal okuryazarlık, GOÜ'lerde ise bireyleri iflas veya rehinin paraya çevrilmesiyle sonuçlanabilecek aşırı borçlanmadan koruduğu gibi emeklilik döneminde de yeterli miktarda gelire sahip olmayı garantilemektedir (OECD, 2006: 2).

Finansal okuryazarlık ve emeklilik planı arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmalar literatürde geniş yer tutmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre söylenebilir ki, finansal okuryazar bireyler emekliliğe yönelik daha başarılı plan yaptıklarından emekliliğe eriştiklerinde yaşam kalitesini devam ettirebilmektedir. Çünkü bireylerin emeklilik dönemi için tasarruf ihtiyacının ne kadar olacağını bulabilmesi için öncelikle tahmini emeklilik gününü ve yaşam süresini, sosyal güvenlik ve emeklilik haklarını bilmesi, daha sonra emeklilik döneminde yaşam koşullarının bozulmaması için gerekli olan tasarruf miktarını getiri oranını ele alarak hesaplayabilmesi gerekmektedir (Agarwal, 2015: 7).

Finansal açıdan basiretli bireyler, sağlam finansal planlama yapmanın önemini erken yaşlarda kavramaktadır. Böylece, bu bireyler tasarrufları ve alacakları kredi ile ev satın alma, çocukların eğitimi veya yaşlılık dönemi için ihtiyat amaçlı bir köşeye para koyma gibi finansal hedeflerine ulaşma imkânı yakalayabilmektedir. Ancak makul finansal kararlar veremeyen bireyler yüksek olasılıkla çok daha düşük hayat standardı ile ömürlerini geçirmektedirler. Öte yandan krediye kolay erişim ve “şimdi al, sonra öde” pazarlama yöntemi, rastgele ve dürtüsel harcama davranışını kamçılıyarak bu bireylerin aşırı miktarda borçlanmasına sebep olmaktadır (Reserve Bank of Australya, 2008). Finansal okuryazar bireyler sağlıklı finansal planlama ile

mali refahlarını tesis ederken, finansal okuryazar olmayan bireyler etkin harcama ve borç yönetimi yapamadığı için mali refah düzeylerini düşürebilmektedir (Navickas vd., 2014: 35).

Parasal kavramları ve finansal işlemleri anlamayan bireylerin yüksek maliyetli finansal hizmet ve ürünleri tercih etme ya da bütçesine uygun olmayan krediyi tercih ederek aşırı borçlanma olasılıkları yüksektir. Sonuçta bu bireyler borçlarını ödeyememe sorunuyla karşılaşarak finansal piyasalardaki kredibilitelerini düşürmektedir (OECD, 2006: 2). Bununla birlikte finansal bilgi eksiği olan bireylerin tasarruf bilinci düşük olacağından ekonomik resesyon ya da kriz ortamında negatif gelir şoku ile karşılaşmaları oldukça muhtemel bir durumdur. Ancak finansal kabiliyeti olan bireyler aileleri için doğru kararlar vermenin yanı sıra ekonomik güvenliklerini ve refahlarını da sağlayabilecek durumdadırlar (OECD, 2006: 2).

1.3.2 Finansal Sistem ve Ekonominin Geneli Açısından Önemi

Finansal bilgisi olan bireyler etkin ve verimli bir piyasa için gereklidir. Klasik ekonomilerde bilgili bireyler kontrol ve denetimi sağlayarak ahlaka aykırı davranan satıcıları piyasa dışında tutabilirler (Hilgert ve Hogarth, 2003: 309). Bireyler banka hesabı, tasarruf ve yatırım ürünleri, kredi türleri, ödeme sistemleri, sigorta teminatları gibi birçok finansal konuda bilgiye ihtiyaç duyarlar. Eğer bireylerin finansal bilgisi ve farkındalığı eksikse ve finansal hizmet sağlayıcıları ürün ve hizmetler ile ilgili bilgi üstünlüğüne sahipse, başka bir deyişle bilgi asimetrisi söz konusu ise hem bireyler optimal altı kararları nedeniyle zarar görür hem de finansal piyasalar zayıflar. Ancak bireyler hak ve yükümlülüklerini, maruz kalabilecekleri finansal riskleri, finansal ürün ve hizmetlerin koşullarını değerlendirebilecek donanıma sahipse aldatici ve haksız faaliyette bulunan hizmet sağlayıcıları sistem dışında bırakabilirler (Opletalova, 2015: 1176).

Bireylerin finansal konulardaki bilgisizliklerine rağmen geleceklerini planlamaları ve hayatlarını yönlendirmeleri talihsiz sonuçlara neden olabilmektedir. Bireylerin finansal konulardaki hataları hem kendilerinin ve ailelerinin mali refahını, hem de finansal piyasaların sağlamlığını tehdit eden bir unsurdur. Bilgiye dayalı karar verme finansal piyasaların sağlıklı işleyebilmesi açısından önemlidir. Diğer birçok kurumda olduğu gibi finansal kurumlar da bilgili ve deneyimli müşteriler tarafından piyasa baskısına maruz bırakıldığından daha iyi fiyata daha iyi ürün ve hizmet

sağlamaktadırlar. Öte yandan düzenleyici ve denetleyici otoriteler de finansal kurumların potansiyel müşterilerine ihtiyaç duydukları bilgiyi onların anlayabilecekleri ve uygulayabilecekleri şekilde sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Finansal okuryazar bireyler, kısa ve uzun vadede finansal ihtiyacını karşılayacak ürün ve hizmet için karar verme sürecinde doğru soruları sorabilmektedirler. Böylece hizmet ve ürün alternatiflerini etkin şekilde karşılaştırarak piyasanın rekabet edilebilirliğine ve etkinliğine katkıda bulunurlar (Bernanke, 2006).

Finansal okuryazarlık, finansal kaynakların daha etkin dağılımı ile mikro ve makro seviyede finansal istikrarın daha iyi sağlanması açısından önemlidir (Klapper v.d., 2012: 2). Bireylerin finansal okuryazarlık düzeyine bağlı olarak banka hesabı kullanım amaçları, resmi kredi kanallarından veya sosyal ağlardan borç ve yardım alma tercihleri değişiklik göstermektedir. Finansal okuryazar olmayan bireylerin banka hesaplarını yalnızca maaş işlemleri için kullanmaları ve nakit sıkıntısı çektikleri durumlarda banka gibi resmi kredi kanallarını tercih etmek yerine yakın çevrelerinden borç almaları muhtemel bir durumdur. Bireylerin bu eğilimi finansal sistemin etkinliğini azaltmaktadır. Buna karşın finansal okuryazar bireyler piyasada finansal kurumların şeffaflığını ve dürüstlüğünü arttırmasına yardım edecek önemli bir rol oynayabilirler (Opletalova, 2015: 1178).

Finansal bilgisi yüksek olan bireylerin finansal kurumlardan daha fazla bilgi talebinde bulunması piyasanın şeffaflığını ve açıklığını arttırır. Böylece taraflar arasında anlaşmalardan kaynaklanabilecek olası uyuşmazlıklar, şikayetler ve hukuki sorunlar en aza indirgenmiş olur. Finansal okuryazar bireyler herhangi bir sorunla karşılaşmaları durumunda haklarını nasıl koruyacaklarını bildiklerinden haksız uygulamaları ilgili mercilere ileterek sorunun çözülmesini talep ederler. Böylece sektörde denetim faaliyetleri kolaylaşır ve devletin denetim için daha az kaynak ayırması sağlanmış olur. Bu durumun bir diğer olumlu katkısı ise finansal piyasalarda ve bütün ekonomide toplumsal refahın artış göstermesidir (TCMB, 2011: 83, 84).

ABD'de başlayan ve diğer ülke ekonomilerini de etkisi altına alan ipotek krizinin (ipotek krizi) ortaya çıkış sebebi bireylerin finansal bilgi temelli kararlar almasının önemine ışık tutmaktadır. Kriz öncesi dönemde borç maliyetine kıyasla gayrimenkul fiyatlarının hızla artması bireylerin gayrimenkul talebini arttırmıştır. Kazanç beklentisindeki artışla birlikte bireylerin ipotek karşılığı borçlanmaya yönelimi de artmıştır. Bu durum gayrimenkul fiyatlarını arttırmış olsa da bu artış

sürdürülebilir bir artış olmadığından gayrimenkul fiyatları düşüşe geçtiğinde ipotek borçluları borçlarını ödeyemez hale gelmiştir (Ertuna, 2009: 7). Yapılan araştırmalara göre ise finansal beceri ile ipotek hataları ve geri ödeyememe sorunları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Finansal becerisi sınırlı olan ipotek borçlularının diğerlerine göre makul olmayan ipotek sözleşme hükümlerini kabul etmiş olmaları daha olasıdır. Geri ödeyememe durumunda ipoteğin paraya çevrilmesi ise finansal becerisi yeterli düzeyde olan bireylerde üçte iki daha düşüktür. Bu husus finansal okuryazarlığın özellikle de hesaplama yeteneğinin ipotek krizinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bireylerin finansal bilgisizliği, kredilerdeki hızlı büyüme ve finansal kriz şoku ile birleştiğinde oldukça tehlike arz eden bir durum ortaya çıkmaktadır (Gerardi, v.d., 2010: 30).

Hizmet ve ürünlerin çeşitlenmesi, piyasa katılımcılarının artması, finansal piyasaların daha karmaşık hale gelmesine ve böylece haksız rekabetin ivme kazanmasına yol açarak agresif pazarlama stratejilerinin ve dolandırıcılığın artmasına neden olmuştur. Bireylerin finansal bilgi ve becerilerinin az olması ise, haksız rekabet ve aldatıcı finansal işlemler için uygun bir piyasa ortamına zemin oluşturabilir. Bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olması ise, finansal piyasalar ve politikaların daha iyi işlenmesini sağlar. Bireyler, finansal bilgi ve becerileri arttıkça yatırım ve hisse senedi piyasalarına katılım konusunda daha istekli ve dikkatli olmaktadır. Böylece, ülke ekonomisinin büyümesine ve finansal piyasaların derinleşmesine katkıda da bulunurlar (COMCEC, 2013: 4).

Finansal piyasalardaki değişim, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, karmaşık özelliklere sahip çok sayıda finansal ürün ve hizmetin ortaya çıkması ve yeni finansal kurumların piyasaya hızla girmesi nedeniyle finansal bilgisi ve tecrübesi kısıtlı olan bireyler finansal dışlanma sorunu ile karşılaşabilmektedir. Finansal dışlanma kısaca, tüketicilerin düşük maliyetli ve uygun finansal hizmet ve ürünlere erişimlerinin olmaması halidir. Finansal dışlanmanın temel nedenlerinden biri aşırı borçlanma yani bireylerin finansal yükümlülüklerini kesin olarak yerine getirememe durumu ve borçlarını kötü yönetmeleridir. Gelir düzeylerinden bağımsız olarak finansal bilgi ve tecrübesi kısıtlı olan bireylerin bütçe yönetimi, geleceğe yönelik finansal planlama gibi işlerde başarısız olmaları, karşılayabileceklerinden daha fazla borç altına girmeleri, borç yükümlülüğünü yerine getiremediklerinde borcu borçla finanse etmeleri o bireylerin aşırı borçlanmalarına neden olmaktadır. En nihayetinde

bireylerin aşırı borçlu olmaları ve bu yükümlülüklerini yerine getirememeleri kredibilitelerinin düşmesine neden olarak finansal kaynaklara ulaşımını engellemektedir (Eken, 2008: 61-80).

Gelişen finansal okuryazarlık seviyesi dünyanın en fakir ülkelerinde dahi düşük tasarruf oranını arttırmada önemli rol oynar. Diğer potansiyel ekonomik yararı ise finansal ürünlerin kullanılması yoluyla ticari işlemlerin kolaylaşması, daha iyi yatırım kararlarının verilmesi, eğitim masraflarının ve emeklilik yatırımının daha sağlam finanse edilmesi sonucunda hane halkı tüketiminin arttırılmasıdır (Miller, Godfrey, Levesque ve Stark, 2009: 3, 4).

1.4 Finansal Okuryazarlığın Finansal Davranışlar Üzerindeki Etkileri

Finansal okuryazarlık kişinin finansal konuları ilgilendiren durumlarda doğru karar verebilmesi ve sahip olduğu finansal gücü koruyabilmesinde gerekli olan finansal beceri, davranış, tutum ve bilgidir (Gökmen, 2012: 20). Bu sebeple finansal okuryazarlığın gerektirdiği becerilere sahip olmak, kişinin finansal sorunlarını çözmesinde veya bu ortaya çıkacak problemleri öngörerek kaçınmasında son derece önemlidir (Öztürk ve Demir, 2015: 114). Finansal okuryazarlık durumu finansal davranışların ortaya çıkış biçiminde doğrudan etkili olmakla birlikte her yaş ve gelir grubundaki kişiler için önem arz etmektedir (Er vd., 2014: 115).

1.4.1 Tasarruf Davranışı

Tüketimin belirleyicisinin bireyin doğrudan harcanabilir geliri olduğunu ortaya koyan mutlak gelir hipotezine göre, psikolojik eğilim ve alışkanlıklar gibi subjektif faktörler kısa sürede değişmeyeceği için gelir dışındaki faktörler tüketim üzerinde ikinci derecede etkili olacaktır (Lusardi, 2008: 14).

Ancak bu varsayım her zaman doğru değildir. Gerçekte bireyler tüketim ve tasarruf kararı alırken hem cari gelirini hem de gelecekteki gelirini hesaba katmak ve bugünkü tüketim ile gelecekteki tüketim arasında tercihte bulunmak zorunda kalır. Bundan dolayıdır ki Fischer'in, 1930'lu yıllarda Keynes'in bu hipotezine eleştiri olarak geliştirdiği belirtilen zamanlararası tüketim seçimi hipotezinde, rasyonel davrandığı varsayılan bireylerin belli bir dönem boyunca tasarruf ve tüketim tercihlerini nasıl yaptıklarını ve tercihleri üzerindeki kısıtlarının analiz edildiği, bireylerin, gelecekteki

tüketim ile bugünkü tüketim arasında bir tercih yaptığı belirtilmektedir (Rooij v.d., 2007: 2).

Nitekim bugünkü gelirini tüketerek geleceğe yönelik planlama yapmazsa gelecek dönemlerde daha az tüketmek ve yaşam standardını düşürmek zorunda kalır. Ancak bugünkü tüketimini kısıtlı tutarak tasarruf yaparsa gelecek dönemlerde daha fazla tüketerek aynı yaşam standardını devam ettirebilir. Bu hipotezden yola çıkarak, 1950'li yıllarda Franco Modigliani, Albert Ando ve Richard Brumberg tarafından ortaya konulan Yaşam Boyu Gelir Hipotezi'ne göre ise bireyler bugünkü tüketim-tasarruf davranışını belirlerken yaşamayı umduğu dönem boyunca elde etmeyi planladığı gelirlerin toplamını da dikkate aldığı ifade edilmektedir (Guiso ve Jappelli, 2008: 8).

Bireylerin tasarruf kararı psikolojik eğilimine göre yaşam evrelerinde farklılaşmaktadır. Gençlik döneminde elde edilen gelir az olduğu için ihtiyaçlarını ve tüketim isteğini karşılayamaz. Tüketim eğilimi ile gelir arasındaki dengesizlik ise borçlanma ile kapatılmaya çalışılır. Orta yaş döneminde bireyler hem borçlarını ödemek hem de tasarruf yaparak yaşlılık dönemindeki ihtiyaçlarını karşılamak ister. Yaşlılık döneminde ise birey artık emekli olmuş ve gelir düzeyi azalmıştır. Ancak rasyonel olduğu varsayılan bu bireyler tüketimlerini orta yaş döneminde yaptığı tasarruflardan karşılar (Altunöz, 2014: 2, 3).

Tasarruf yaparken bireyin amacı gelecekte ortaya çıkabilecek istek ve ihtiyaçlarını karşılamak ve gelecekteki acil durumlara karşı ihtiyaten birikim yapmaktır. Bu nedenle bireylerin yaşadığı dönemde ve gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçlarını belirleyerek harcama planı oluşturması, gelirinin ne kadarını harcadığına, ne kadarı ile birikim yapacağına karar vermesi ve bu birikimi değer kaybına uğramaması için en verimli şekilde yatırıma dönüştürmesi gerekir. Böylece bireyler öncelikle kendilerinin ve ailelerinin ekonomik güvenliğini ve refahını sağlamış olacak, daha sonra da toplumun ekonomik gelişmesine katkıda bulunacaktır. Ancak bireylerin tasarruf kararı alması görüldüğü kadar kolay değildir. Tasarruf planı matematiksel bilgi, net bugünkü değeri hesaplama yeteneği, tasarrufu erken dönemlerde yapmanın sağladığı yararları anlama becerisi ile bu bilgi ve becerilerin kazanılması için zaman ve çaba sarf edilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle toplumdaki her bireyin temel düzeyde de olsa finansal açıdan okuryazar olması beklenmektedir (Lusardi, 2008: 16).

“OECD tarafından yapılan bir araştırmaya göre; bireylerin tasarruf ve servetlerini arttırabilmesi için řu niteliklere sahip olmaları gerekir (OECD, 2015: 18-20):

(a) Farkındalık, bilgi ve anlayış;

1. Tasarruf yapmanın önemini bilmek
2. Yüksek maliyetli ürünleri satın alabilmek için tasarruf yapmanın gerekliliğini anlayabilmek
3. Faiz oranlarındaki değişimin tasarrufu nasıl etkileyeceğini bilmek
4. Bileşik faiz oranının tasarruf üzerindeki etkisini anlamak
5. Miktar ve vade açısından emsal olan tasarruf ürünlerine ödenen faizi yaklaşık olarak hesaplayabilmek
6. Enflasyonun farklı türde tasarruflar üzerindeki etkisini bilmek
7. Tasarruf ürünü seçiminde enflasyon seviyesinin neden faiz oranı kadar önemli olduğunu bilmek

(b) zgven, motivasyon ve tutum;

1. Belli bir ürün için tasarruf yapma güdüsü taşımak
2. Hangi tasarruf ürünlerinin kullanılacağına karar verme özgüvenine sahip olmak
3. Uzun dönem boyunca tasarruf yapmanın mümkün olduğuna dair iyimser tutuma sahip olmak

(c) Yetenek ve davranış:

1. Tasarruf yapmanın yararlarını açıklayabilmek
2. Cari gelir ve harcamaları göz önünde bulundurarak belli miktardaki tasarrufa sahip olmanın ne kadar zaman alacağını hesaplayabilmek
3. Geri denecek borca sahipken tasarruf yapma hakkında bilinçli kararlar alabilmek
4. Yüksek değerli tasarruf hedeflerine ulaşmak için kendilerine yardım edecek bir tasarruf planı geliştirebilmek
5. Tasarruflarını yönlendirdikleri ürünün fiyatında zaman içerisinde artış olabileceğini hesaba katmak (OECD, 2015: 18-20).”

1.4.2 Yatırım Davranışı

Ekonomik koşullar altında yatırımcıların amacı portföylerindeki varlıkların risk unsurunu göz önünde bulundurarak getirilerini arttırmaktır. Bunun için de yatırımcının portföyünü etkin şekilde yönetmesi bir başka ifadeyle değişen ekonomik koşullara bağlı olarak portföyünde değişiklik yapması ve risk tutumu ile getiri beklentisine bağlı olarak makul yatırım araçlarını seçmesi gerekmektedir. Genellikle yatırımcılar getiri oranları hakkında yeterli bilgiye sahipken maruz kalacakları risk türleri ve toplam riskin kaynakları hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Bu nedenle yatırımcıların bilinçlendirilmesi sağlam yatırım kararları üzerinde etkilidir (Demirtaş ve Güngör, 2004: 103-104).

Ekonomik birimlerin zaman boyutundaki karar verme süreçlerini ifade eden zamanlar arası tercih modeline göre rasyonel ve bilgili bireyler yaşamları boyunca faydalarını maksimize etmek için çabalamaktadır. Bu amaçla bireyler yaşamlarının her döneminde tüketim ve yatırım gibi önemli finansal kararlar vermektedir. Bireyin her dönem verdiği bu finansal kararlar gelecek dönemdeki faydasını etkilediği gibi ekonominin işleyişi açısından önem arz etmektedir (Taşdemir, 2006: 117).

Finansal bilgisine dayalı olarak rasyonel davranan bireyler gelecek yıllara ilişkin gelirini ve faiz oranlarını tahmin edebilmekte ya da verdikleri finansal kararlar doğrultusunda kendi ekonomilerinin gidişatını belirleyebilmektedirler. Ancak yapılan çalışmalarda çoğu bireyin finansal bilgisinin eksik olduğu; risk dağıtımı, enflasyon ve bileşik faiz gibi temel ekonomik konularda yetersiz oldukları sonucuna varılmaktadır. Bu durum da bireylerin yanlış veya kötü portföy tercihi yapmasında etkili olmaktadır. Ayrıca yapılan araştırmalara göre enflasyon, faiz oranı, paranın zaman değeri, hisse senedi, tahvil ve yatırım fonu gibi finansal araçlar arasındaki fark, tahvil fiyatı ile faiz oranları arasındaki ilişki, farklı finansal araçların riskliliği ve getirisi gibi konulardaki bilgi eksikliği bireylerin hisse senedi piyasasında işlem yapmasını engelleyen bir husus olarak tespit edilmiştir (Rooij v.d., 2007: 3).

Finansal okuryazarlık kadar bireylerin yatırım davranışını etkileyen psikolojik faktörler de bulunmaktadır. Bireyler tahammülsüzlükleri ve önyargıları nedeniyle finansal karar verme sürecinde sorun yaşamaktadır. Uzun dönem boyunca yatırım yapma tahammülü olmayan bireyler kazancının birçoğunu bugün tüketmeyi tercih edebilir. Öte yandan önyargılarına yenik düşen bireyler finansal piyasalarda işlem

yapmaktan kaçınabilir ya da varlık çeşitlendirmesini eksik yaparak optimal altı yatırım tercihinde bulunabilir (Hastings ve Mitchell, 2010: 4).

Finansal bilgi, optimal portföy seçimi için önemli bir faktördür. Bazı durumlarda finansal bilgisi yetersiz olduğu için riskli varlıklara yatırım yapmaktan kaçınan bireylerin hisse senedi piyasalarından da çekildikleri görülmektedir. Bu her ne kadar optimal bir karar gibi görünse de portföyün eksik çeşitlendirilmesi yatırımcının daha fazla risk almasına sebep olabilmektedir. Yatırımların risk-getiri dağılımı hakkındaki bilgi yetersizliği nedeniyle yanlış portföy çeşitlendirmesi yapmaları da muhtemel bir sonuçtur (Guiso ve Jappelli, 2008: 6).

Geleneksel finans kuramları ve davranışsal finans, bireylerin risk ve belirsizlik altındaki finansal kararlarını farklı açılardan ele almaktadır. Geleneksel finans kuramları bireyin rasyonel davrandığını, davranışsal finans ise önyargıları etkisinde kaldığını varsaymaktadır. Bununla birlikte geleneksel finans kuramı bireyi olması gerektiği gibi ele alırken, davranışsal finans psikoloji biliminden de yararlanarak bireyi mevcut durumu ile incelemektedir. Davranışsal finansa göre bireyler finansal karar verme sürecinde belli yanılırlara kapılabilmekte ve hatalı yatırım kararı verebilmektedir. Bu bağlamda bireylerin sağlam yatırım kararı verebilmeleri için finansal okuryazarlık yanı sıra bilişsel yeteneklerinin artırılması gerekmektedir. Türkiye'deki yatırımcılar üzerinde yapılan bir anket çalışmasının sonuçlarına göre bilişsel yetenek düzeyi oldukça düşük olmakla birlikte yatırımcılar psikolojik yanılımlara yüksek oranda düşmektedir. Bilişsel yetenek, belli bir görevde başarılı olabilmek için, zihinsel olarak bireyin gerekli bilgiyi toplayıp doğru şekilde işleyebilme özelliğini göstermektedir (Sezer ve Demir, 2015: 18).

Bilişsel yetenek eksikliği söz konusu olduğunda yatırımcının bilgi toplama ve bu bilgiyi işleme yeteneği de sınırlı olacağından hisse senedi ya da diğer finansal varlıkları satın alma kararını negatif yönlü etkileyebilir. Ayrıca bilişsel yetenek eksikliği yatırımcıda riski yanlış anlama, azımsama ya da aşırı özgüven, kendini olduğundan daha fazla bilgili sanma gibi problemlerin de ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu tür bireylerin daha fazla yatırım yaptığı ve risk üstlendiği gözlenmektedir (Christelis v.d., 2010: 18). Ancak önemli olan bireylerin yüksek miktarda yatırım yapması değil, riskini iyi yöneterek yatırımdan beklediği getiriye elde edebilmesidir.

1.4.3 Borçlanma Davranışı

Klasik iktisat teorisi, bireyi rasyonel ve ekonomik kabul eder. Bu yüzden ki, bireylerin bütçe planlaması yaparken harcamalarını en çok ihtiyaç duyduğu ve en yüksek tatmini sağlayacağı ürün ve hizmete yönelik yapacağı kabul edilmektedir. Bununla birlikte bu bireylerin düşük maliyet, yüksek fayda sağlayan tercihlerde bulunması beklenmektedir. Ancak davranışsal finansa göre bireylerin ürün ve hizmet tercihini ihtiyaçlar, güdüler, algı, bilgi düzeyi, tutum, deneyim gibi birçok faktör etkilemektedir (Cömert ve Durmaz, 2006: 71-84).

Finansal piyasalardaki kısıtlamaların azaltılması, finans kurumlarının piyasada daha büyük bir paya sahip olmak istemesine ve aralarındaki rekabetin artmasına neden olmuştur. Finans kurumları daha fazla müşterinin ihtiyacını karşılamaya yönelik yeni kredi ürünleri ve imkanları sunarak ürün yelpazesini oldukça genişletmiştir. Kredi kullanımının bu denli kolaylaşması ve yaygınlaşmasının yanı sıra restoran ve mağazalarda nakit taşımadan alışveriş imkânı veren kredi kartı günümüzde de tüm ekonomik katmanlarca rağbet görmüştür. Kredi kartının rotatif kredinin birincil kaynağı haline gelmesi iki konuda endişeleri gündeme getirmiştir. Birincisi, bireylerin kredi kullanımının etkilerini ve maliyetini anlayıp anlamadıkları; ikincisi de kredi kartının özellikle de asgari ödemesini yapanlar için aşırı borçlanmaya neden olup olmadığıdır. Aslında iki endişe arasında bir ilişki de bulunmaktadır. Çünkü cebindeki kredi kartının maliyetlerinin farkında olmayan bireyler tüketimini arttırır, bu durum ise zamanla aşırı borçlanmaya ve bireylerin kişisel iflaslarına neden olur (Durkin, 2000: 623).

Bireylerin cüzdanlarında birden çok kredi kartının bulunması finansal kurumların rekabet iştahının bir sonucudur. Kredi kartlarının plansız ve bilinçsizce kullanılması aşırı borçlanma, borcun tamamen ödenememesi durumunda yüksek faizlere maruz kalma, kredi değerliliğinin düşmesi gibi finansal sıkıntılar doğurmaktadır. İşte bu nedenle finansal kültürün varlığı daha da önem kazanmaktadır. Nitekim banka personellerince müşteriye gerek şube içinde gerekse de şube dışında kredi kartı pazarlanmakta, ancak müşteri çoğu zaman sunulan kredi kartı ile ilgili kilit soruları (hesap kesim tarihi, son ödeme tarihi, asgari ödeme tutarı, gecikme faizi, yıllık kart ücreti vb.) sormadan, bilinçsizce ve belki de ihtiyacı olmadığı halde yeni bir kredi kartını kabul etmektedir. En nihayetinde finansal açıdan bilinçsiz olan kredi kartı kullanıcısı, gelirinden daha fazla harcamaya başladığı gibi ekstre dönemlerinde asgari

ödeme yaparak borcunun her geçen gün katlanmasına sebep olurken yüksek meblağlarda da faiz ödemek zorunda kalmaktadır (Özkan, 2014: 27).

Borçlanma sürecinin ilk adımı, borç alınıp alınmayacağına karar verilmesi; ikinci adım ise borçlanma maliyetine bağlı olarak ne kadar borç alınacağına belirlenmesidir (Robb ve Sharpe, 2009: 28). İkinci adımda bireyin rasyonel karar alabilmesi için borçlanma ile ilgili temel konulara hâkim olması, borç sözleşmelerini maliyetlerine göre kıyaslayarak en makul tercihi belirleyebilmesi gerekmektedir. Bireyin finansal bilgi açısından yetersiz olması durumunda borçlanma maliyetini hesaplayamama, anlamama gibi sorunlarla karşılaşması ve dolayısıyla borç vadesi içinde finansal sıkıntı çekmesi muhtemeldir (Reyes, 2006: 82).

Örneğin; kredi portföyünün verimliliğini arttırmak isteyen borçlular için ipotekli ev kredisini refinanse etmek oldukça önemlidir. Borçlananlar refinanse ederken faiz farkını gözettiğinden hedeflediği faiz oranına ulaştığında faiz oranları tekrar değişmeden refinansman adımını atma ihtiyacı duymaktadır. Ancak bu adımın makul bir karar olması kullanılmış kredinin faiz oranı ve maliyetleri ile refinansman kredisinin faiz ve maliyetleri arasındaki farka bağlıdır. Agarwal (2015) borçlananların yaklaşık %60'ı optimal altı şekilde refinansman yaptığını belirtmektedir. Bunlardan da %52'si faiz oranı tercihinde hata, %17'si refinansman kararında geç kalarak bekleme hatası ve %10'u ise her iki hatayı da yapmaktadır. Unutulmamalıdır ki, refinansman işleminde doğru faiz oranını seçmek tek başına yeterli değildir, söz konusu işlemin doğru zamanda yapılması ve ilgili kurumlarla (broker, banka vb.) hemen iletişime geçip gerekli evrakların hazırlanması gerekmektedir. Ancak finansal açıdan bilgili olanlarda hata yapma olasılığı oldukça azalmaktadır. Öte yandan borçlananların refinansman işlemi ile ilgili deneyimleri de göz ardı edilmemelidir. Nitekim, araştırma sonucunda bir kez refinansman işlemi yapan borçlananların ikincisinde daha başarılı olduğu gözlenmektedir (Agarwal, 2015: 27, 28).

1.4.4 Finansal Tavsiye Tercihi

Yatırım kararı, yatırım harcamalarının bugün yapıldığı ancak getirilerinin gelecek bir zamanda alınacağı bir süreçtir ve belirsizlik içerir. Bu durumda yatırımcı bugünkü yatırımı ile gelecekte beklediği getiriye karşılaştırarak yatırım kararı vermelidir (Bocutoğlu, 2014: 9).

Ancak bu karar süreci yatırımcının bilgi ve deneyimi ile psikolojisi ve önyargılarının etkisi altındadır. Örneğin bireylerin karmaşık finansal karar alma sürecinde bilgi ve deneyim yetersizliği nedeniyle hata yapması ve o andaki psikolojisi ile risk profilinin etkisi altında optimal karar verememesi muhtemeldir. Bu gibi durumlarda finansal danışman kendisine başvuran bireylerin tercihlerini ve kısıtlarını tanımlayarak bireye uygun optimal bir tüketim-yatırım politikası oluşturur. Böylece finansal danışman karmaşık işlemleri hesaplayarak yürütmüş ve işlemleri şeffaf hale getirmiş olur. Öte yandan, bireylerin bir kısmı finansal danışmanlık hizmeti alırken bilgi edinme maliyeti faydasından daha çokmuş gibi algılar. Bu noktada finansal danışmanın yapabileceği bireyler için bilgi toplarken ve dağıtırken ölçek ekonomisinden yararlanmaktadır. Örneğin portföy çeşitlendirmesi yapmanın yararından bahsederken tavsiye talep eden bireye geçmiş yıllara ait getiri verilerini veya istatistiksel örnekleri verebilir (Bluethgen v.d., 2008).

Portföy yönetiminin finansal danışmana devredilmesiyle birlikte bilgi edinim maliyetlerinin birçok yatırımcı arasında paylaşılması da ölçek ekonomisini geliştirir (Hackethal v.d., 2009: 1). Finansal karar verme sürecinde finansal tavsiyeye başvurulması ve tavsiyenin dikkate alınarak özenle takip edilmesi makul tasarruf ve yatırım kararı alınmasını sağlar.

Finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olması alınan finansal kararların hatalı olmasına yol açmaktadır. Ancak finansal kararları ile ilgili profesyonel yardım alan bireyler açısından düşünüldüğünde finansal tavsiye bilgi ve becerinin yerine geçebilmektedir. Nitekim literatürde finansal danışmanların (i) bilgi sunma (ii) genel hatalara neden olan önyargıları bertaraf etme (iii) algılamayı kolaylaştırma (iv) hissi sorunların üstesinden gelme (v) karar alma sürecine aracılık etme şeklindeki beş temel rolünden bahsedilmektedir (Collins, 2012: 307-308). Buna göre finansal danışman müşterisinin finansal yönetimine aracılık etmenin yanı sıra onu önyargılarından arındırarak finansal açıdan farkındalığının artmasına olanak tanımaktadır. Ne var ki, sağlam finansal karar vermek için finansal tavsiye almak tek başına yeterli bir kaynak değildir. Bhattacharya (2012) bireylerin aldıkları tavsiyeyi güçlkle takip ettiği için portföy verimliliğinde pek bir artış olmadığını ifade etmektedir. Bireyler aldıkları tavsiyeyi yerine getirmediğçe doğru ve sağlam finansal ürün ve hizmet seçiminde bulunamayacakları olasıdır (Bhattacharya v.d., 2012: 977, 978).

Finansal okuryazarlık düzeyi finansal tavsiye tercihini belirleyen bir unsurdur. Finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan bireylerin finansal tavsiye ihtiyacı diğerlerine kıyasla daha az olabilir. Nitekim, finansal okuryazar bireylerin finansal ürün ve kavramları anlama yetisi ve finansal piyasalara kolaylıkla erişimi beklenen düzeydedir. Ancak finansal bilgi ve deneyimi olan bireyler finansal tavsiyeye ihtiyaç duyduğu zaman da gayri resmi kaynaklardan (aile, akraba, arkadaş vb.) ziyade resmi kaynaklardan bu ihtiyacını karşılar. Diğer bir ifadeyle, finansal okuryazarlık herhangi bir uzmana danışmadan ya da yetki vermeden yatırım yapmanın aksine bankalardan ya da finansal danışmanlardan finansal tavsiye alarak karar verme ihtimalini artırır (Calcagno ve Monticone, 2011: 2-12).

Finansal karar alma sürecinde yanılığa düşenlerin ve finansal tavsiye talebinde bulunanların profiline bakıldığında yalnızca vasıfsız, eğitimsiz veya zeki olmayan bireylerden oluşmadığı, iyi eğitilmiş ve üst düzey yöneticilerin ve girişimcilerin de aralarında bulunduğu görülmektedir (Tomak, 2009: 147). Ayrıca davranışsal finans, erkeklerin ve gençlerin aşırı özgüven yanılması ve internet gibi düşük maliyetli bilgi kaynağına kolayca erişebilmeleri nedeniyle daha az finansal tavsiye aldıklarını ortaya koymaktadır. Ancak finansal danışmanlık hizmeti bazı yatırımcılara net fayda sağlamaktadır. Özellikle kadın, orta yaş üstü, varlıklı ve riskten kaçınan yatırımcıların yani bilgi edinme maliyeti daha yüksek olduğu varsayılan bireylerin tavsiye alması ve finansal danışmana güvenmesi daha olası bir durumdur (Bluethgen v.d., 2008: 12, 13).

1.4.5 Emeklilik Hazırlığı

Sosyal güvenlik sisteminde ortaya çıkan finansman sorunu yeniden yapılandırmayı gündeme getirmiştir. Doğum hızının düşmesi ve yaşam süresinin artmasına bağlı olarak yaşlı nüfusun artmasına; sonuç olarak da aktif nüfusun pasif nüfusu finanse etmesinin giderek güç hale gelmesine neden olmuştur. İlaveten emeklilik yaşının düşük olması da sosyal güvenlik sisteminin kaynak yetersizliği çekmesinin sebeplerinden biridir. Nitekim, bireylerin erken yaşta emekli olması aktif sigortalı başına düşen pasif sigortalı ve bağımlı sayısının yükselmesine neden olduğu gibi daha kısa çalışma süresi ve daha uzun emeklilik süresi anlamına da gelmektedir (Gökbunar ve Koç, 2009: 30).

Bilindiği gibi, sistemin temel finansman kaynağı prim gelirleri olduğundan yüksek orandaki işsizlik veya bir kısım çalışanın sisteme kayıtlı olmadan istihdam

edilmesi, diğ er taraftan prim borcu olan bireylerin birikmiş borcunun yeniden yapılandırılması ve gecikme faizinin silinmesi şeklindeki uygulamalar da sistemin finansal darboğ az yaş amasına neden olmuştur. Sosyal güvenlik sisteminin bu sorununu ç özmek amacıyla reform niteliğ inde birtakım yenilikler yapılmıştır. Bu yeniliklerden biri de kamu emeklilik sisteminin tamamlayıcısı niteliğindeki bireysel emeklilik sistemidir (Avcı, 2011: 19, 20).

Bireyler emekli olduktan sonra mevcut hayat standardını devam ettirmek ya da kamu emeklilik sisteminin sağlayacağı refah düzeyinden daha fazlasına sahip olmak suretiyle gönüllülük esasına dayanan özel emeklilik sistemi aracılığıyla tasarruf ve yatırım yapma arzusundadırlar. Ancak özel emeklilik katılımcılarının primlerini para ve sermaye piyasası araçları ile yatırıma dönüştürürken bilgi eksiklikleri nedeniyle yanlış fon tercihinde bulunmaları muhtemeldir. Çünkü, yatırımda önemli olan bireylerin beklentisidir. Riskten kaçınan bir bireyin çok riskli fon tercihi yapması ya da getiri beklentisi yüksek olan bir bireyin getirisi düşük fon tercihinde bulunması gibi optimal altı yatırım kararı hem bireyi mutsuz edecek hem de sistemin işleyişine uzun vadede zarar verecektir. Dolayısıyla bireylerin temel finansal konulara hâkim olması, makul bir emeklilik planı yapabilme kabiliyetinin bulunması gerekmektedir (Dvorak ve Hanley, 2010: 645-652).

Özel emeklilik sisteminde katılımcıların yatırım dönemi boyunca ödedikleri primler bireysel ve piyasa önceliklerine göre yatırım fonlarına dönüştürülür ve emeklilik şirketince yönetilen bu fonlarla ilgili tüm risk katılımcıya aittir. Bu nedenle katılımcıların yatırım kalitesini artırabilecek ve kendilerine özgü yatırım stratejisi geliştirebilecek düzeyde finansal bilgi ve donanımına sahip olması beklenmektedir. Ayrıca düzenleyici ve denetleyici otoriteler ile emeklilik şirketleri tarafından katılımcılara finansal bilgiler ve veriler sunulur. Katılımcının bu bilgi ve verileri algılayabilecek ve yorumlayabilecek asgari finans kültürüne sahip olması gerekmektedir. Aksi durumda bireyler istenmeyen yatırım sonuçlarına ve aynı zamanda emeklilik döneminde refah kaybına maruz kalacaktır (Altıntaş, 2009: 153).

Dünya genelinde politika yapımcılar, tasarrufu artırmak ve emeklilik planlamasını geliştirmek amacıyla finansal okuryazarlık eğitimi için yapılan harcamayı arttırmaktadır. Temel hedef yoksulluğ u azaltmak, refah düzeyini artırmak ve finansal istikrarı sağlamaktır (Klapper ve Panos, 2011: 611-616).

Küresel etkiye sahip 2008 finansal krizi bireylerin daha sorumlu ve tedbirli tasarruf alışkanlığının önemine ışık tutmuştur. Bu kapsamda bireylerden beklenen davranış, özel emeklilik planları ile tasarruflarını yapmaları, tasarruflarını rasyonel yatırım araçları ile değerlendirmeleri ve emeklilik yaşına eriştiklerinde refah düzeylerini emeklilik öncesine kıyasla azaltmamalarıdır. Ancak bireylerin bu planlamayı yapabilmeleri için matematiksel hesaplama kabiliyetlerinin ve temel finansal konular hakkında hakimiyetlerinin bulunması, ayrıca gerektiğinde finans uzmanlarından profesyonel tavsiye almaları gerekmektedir.

1.5 Finansal Eğitimin Artan Önemi ve Finansal Okuryazarlığa Katkısı

Son on yılda yapılan temel ampirik çalışmalar bireylerin finansal okuryazarlık ve finansal eğitim yetersizliğine değinmektedir. Garcia (2013) bu durumdaki bireylerin emeklilik döneminde mevcut finansal refahını yakalamaya yetecek düzeyde tasarruf sağlayamadığını, yatırım tercihinde ya riskli varlıklara ya da güvenli varlıklara aşırı ağırlık verdiğini, maliyetli ipotekleri refanase ederek maliyetini düşürmek yerine mevcut haliyle tutmayı tercih ettiğini, bazı vergi avantajlarından yararlanmadığını, finansal sistemin tamamen dışında kalmayı yeğlediğini ortaya koymaktadır. Kamu emeklilik planlarındaki değişiklik, krediye ulaşımın kolaylığı, yaşam süresinin artması, ürün ve hizmetlerin erişebilirliğinin ve karmaşıklığının artması finansal eğitimi daha çok gündeme getirerek hem bireysel bazda makul finansal kararların alınabilmesinde hem de finansal sistemin sağlamlığının sürdürülebilmesinde önemli bir etken haline getirmiştir (Garcia, 2013: 302).

1.5.1 Finansal Eğitimin Tanımı ve Kapsamı

Finansal eğitim, bireylerin finansal okuryazarlık seviyesini arttırarak bütçelerini daha bilinçli yönetmelerini sağlar. Eğitim programları vasıtasıyla finansal ürün ve kavramlara ilişkin kazanılan bilgi ile birey örneğin kredi tekliflerinden maliyet açısından en makul olanı, sigorta teminatlarından düşük fiyatla en kapsamlı poliçeyi tercih eder. Bununla birlikte finansal eğitim, bireylerin tüketim ve tasarruf arasında denge oluşturabilme, kendi risk profiline uygun ve çeşitlendirme yaparak yatırım kararı alabilme yeteneğini geliştirir (OECD, 2006:118).

Finansal eğitim kavramı için en yaygın olarak kullanılan OECD'nin tanımına göre finansal eğitim; müşterilerin bilgi, eğitim ve tarafsız tavsiye aracılığıyla finansal ürün ve kavramları anlama yetilerini artıran, finansal risk ve fırsatlara ilişkin farkındalık kazanmalarına, bilgi temelli tercihte bulunmalarına ve finansal refahlarını arttıracak etkili kararlar almalarına katkıda bulunan bir süreçtir. Bununla birlikte finansal eğitimden geçen müşterilerin finansal konularda yardıma ihtiyaç duyduklarında nereye başvuracaklarını bilmeleri de önemli bir kazanımdır (OECD, 2006: 118).

Finansal eğitim çeşitli açılardan ele alınarak tanımlanır ve kişiden kişiye değişen bir kavramdır. Bazıları için finansal eğitim ekonomik bilgiyi ve hane halkının ekonomik durum ve koşullardan nasıl etkilendiğini anlamayı kapsar. Diğerlerine göre ise finansal eğitim daha dar anlamda bütçeleme, tasarruf, yatırım ve sigorta gibi temel para yönetimi ile ilgilidir. Aslında finansal eğitim bunların hepsini kapsayan geniş bir kavramdır. “Literatürde yer alan tanımlarda genel olarak bahsedilen konular aşağıda belirtilmiştir:

1. Para ve varlıkların yönetimi, bankacılık, sigorta, yatırım, vergilere ilişkin eğitilmiş ve bilinçlendirilmiş olma
2. Para ve varlık yönetimiyle ilgili temel kavramları anlayabilme (örneğin; paranın zaman değeri),
3. Finansal kararları planlamak, uygulamak ve değerlendirmek için bilgi ve anlama yetisini kullanabilme.” (Hogarth, 2006: 3)

Bir başka tanıma göre de; finansal eğitim ile bireylere finansal piyasalar, finansal kurumlar ve yatırım araçları hakkında bilgi verilmesinin yanı sıra, bu bilgiyi kavrama, değerlendirme ve kullanma becerisi de kazandırılmaktadır (Özçam, 2006: 2).

Finansal eğitimin finansal okuryazarlık seviyesi ile doğrudan ilişkisi olduğu söylenebilir. Görüldüğü gibi finansal eğitimle bireylere finansal konularda bilgi edinim fırsatı verilirken, bu bilgileri gerek günlük yaşamlarında gerekse de kısa ve uzun vadeli finansal planlamalarında nasıl kullanacakları öğretilmektedir. Böylece hem bireysel ve toplumsal refah düzeyinin artabileceği hem de finansal sistemin istikrarının sağlanabileceği düşünülmektedir (OECD, 2006:118).

1.5.2 Finansal Eğitimin Artan Önemi

İnovasyon ve küreselleşme, bireylerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tasarlanan finansal hizmetlere erişimini sağlar. Teknolojik ilerlemeler, yeni elektronik dağıtım kanalları ve finansal piyasaların entegrasyonu sunulan finansal hizmetlerin çeşidi ve erişimini de arttırdı. Ayrıca günümüzde finansal ürünlerin karmaşıklığı ve bilgi asimetrisi de önemini korumaktadır. Finansal eğitimi az olan ya da hiç olmayan bireyler için basit finansal hizmetleri dahi anlamak oldukça zordur (Commission of The European Communities, 2007: 2).

Finansal eğitimin önemini artıran faktörlerden ilki finansal ürünlerin karmaşıklığı olduğu ifade edilmektedir. Bireyler faiz oranı, vade, masraf gibi çeşitli seçenekler sunan finansal hizmetlerle karşı karşıya olduğu, bu finansal hizmetlerden bazılarının değeri niteliği sebebiyle zor belirlendiği belirtilmektedir. Örneğin; hayat sigortasında olduğu gibi satın alındığı ve kullanıldığı zaman arasındaki fark fazladır. İkincisi, finansal ürünlerin sayısındaki artış olduğu, finansal piyasaların serbestleşmesi ve maliyetlerin düşmesi piyasalarda sunulan finansal ürünlerin sayısının artmasına sebep olarak finansal eğitimin önemine ışık tuttuğu açıklanmaktadır. Üçüncüsü, doğum oranındaki ani yükseliş ve hayat beklentisindeki artış olarak nitelendirilmektedir. Çoğu OECD ülkesinde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bebek doğum oranında ani yükselişler olduğu, söz konusu neslin, çocuk doğurmayı geciktirdiği veya daha az çocukla yetindiği, buna bağlı olarak nüfusun yaşlandığı ve emeklilik dönemlerinde kendilerini destekleyen aktif nüfus yetersiz kaldığı, buna rağmen yaşam beklentileri artmaya devam ettirdiği söylenmektedir. Dördüncüsünün, emeklilik düzenlemelerindeki değişiklikler olduğu, OECD ülkelerinde belirlenmiş fayda modelinden belirlenmiş katkı payı modeline geçildiği belirtilmektedir. İlkinde emeklilik şirketi belirli bir emeklilik gelirini garanti ederken, ikincisinde emeklilik geliri prim oranlarına ve katılımcının yatırım kararlarına bağlı olduğu, bu durumda da katılımcının finansal farkındalığının olmasının önemli hale geldiği vurgulanmaktadır. Finansal eğitimin önemini artıran son faktörün ise finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu ifade edilmekte olup finansal eğitim, finansal okuryazarlığın tamamlayıcı bir unsuru olarak tanımlanmaktadır. Finansal bilgisi yetersiz olan bireylerin finansal eğitim aldıktan sonra bilgi temelli kararlar almaya, risk profiline göre hareket etmeye başladıkları, ayrıca anlaşmazlığa düşmek, dolandırıcılık gibi durumlarda ne yapacaklarını ve nereye başvuracaklarını bildikleri ifade edilmektedir (OECD, 2006: 112, 113).

1.5.3 Finansal Eğitimin Finansal Okuryazarlığa Katkısı

Finansal eğitim başta bireysel ve toplumsal refah üzerindeki katkısı daha sonra da finansal piyasalara ve tüm ekonomiye katkısı olmak üzere iki başlık halinde ele alınacaktır.

1.5.3.1 Finansal eğitimin bireysel ve toplumsal refaha katkısı

Finansal eğitim genç yetişkinlerde tüketim ve tasarruf bilinci oluşturarak dengeli bütçe yapmalarına ve tasarrufta bulunmalarına katkıda bulunur. Özellikle finansal eğitimin erken yaşlarda başlaması çocuklarda tasarruf etmeye yönelik bir disiplinin gelişmesine yardımcı olur. Daha yaşlı bireylerin ise emeklilik öncesinde makul bir tasarruf planı ve yatırım tercihi yapmaları, emeklilik döneminde bireysel refahlarında önemli değişiklikler olmadan yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından önemlidir. Düşük gelirli bireylerin yüksek maliyetli finansal işlemlerden kaçınmalarına yardım ederek tasarruf edebilmelerini, yatırım yapabilecek düzeyde gelire sahip bireylerin ise risk-getiri dengesi, bileşik faiz gibi temel finansal konularda bilinçli olmalarını ve belirli türdeki yatırımların avantaj ve dezavantajları hakkında özel bilgiler edinmelerini olanaklı hale getirir. Böylece finansal eğitim her yaş grubundaki ve gelir düzeyindeki bireye yarar sağlamış olur (OECD, 2006: 113).

Finansal eğitim almış bireylerin finansal farkındalıkları olduğundan ihtiyaç duydukları finansal hizmeti belirleyebilir ve kendileri için en makul olanı tercih edebilirler. Özellikle kredi veya kredi kartı gibi borçlanma ürünlerinde daha bilinçli davranarak bütçesini aşacak düzeyde borç altına girmekten kaçınırlar. Ayrıca bireyler alacakları finansal eğitimle finansal konularda daha bilinçli olacağından sunulan hizmetlerle ilgili ilerde doğabilecek anlaşmazlıklar en aza indirgenmiş olur veya herhangi bir anlaşmazlık durumunda nereye başvuracaklarını bildiklerinden en hızlı şekilde çözüm elde ederler. Yine eğitilmiş bireylerin finansal dolandırıcılığa maruz kalma ihtimali de azaltılmış olur (OECD, 2006: 113).

Finansal eğitim, toplumsal refahı da artırıcı etki oluşturur. Öncelikle finansal dışlanma sorununun önüne geçilir. Çünkü eğitilmiş bireyler hizmet ve ürün taleplerini finansal kurumlardan karşılar, riski ve maliyeti yüksek olan tefeci gibi standart dışı yöntemlere başvurmazlar. Gelir düzeyi ne olursa olsun, bireyler gelirlerini planlama

ve gelirlerinin bir kısmı ile tasarruf yapma konusunda teşvik edilirler (Commission of The European Communities, 2007: 4).

Tasarruf eğiliminin artması ve daha bilinçli finansal karar verilmesiyle ekonomide ve finansal piyasalarda iyileşmeler görülebilecek, böylece toplumun finansal refahının artmasına katkıda bulunulabilecektir. Bununla birlikte finansal farkındalığı olan birey verdiği kararların tek taraflı değil çok taraflı etkilerini düşünerek hareket eder. Ani ve düşünülmeden verilen her karar hem bireyin ailesinin hem de içinde bulunduğu toplumun olumsuz etkilenmesine neden olabilecektir (Öztürk ve Demir, 2015: 116).

1.5.3.2 Finansal eğitimin finansal piyasalara ve ekonomiye katkısı

Finansal eğitim bireylere finansal hizmetlerin risk, koşul, vade, getiri gibi özellikleri hakkında bilgi verirken onların finansal piyasalara olan güvenini de artırmaktadır. Bilinçsizce verilen her bir finansal karar, bireyin hata yapabilme olasılığını yükseltir. Böyle bir durumda birey zarar ettikçe ya da beklediği getiriye, faydayı elde edemedikçe piyasaya olan güveni azalacak ve işlem yapmaktan kaçınma eğilimi gösterecektir. Bireyin finansal konularda kendine olan güvenini yitirmesi, olumsuz sonuçlarla karşılaşmış olması finansal erişimini kısıtlar. Ancak eğitilmiş bireyler bilgi temelli karar vereceklerinden kendi psikolojilerine, eğilimlerine ve risk profiline göre davranırlar ve finansal erişime de katkıda bulunurlar (TCMB, 2011: 84).

Finansal eğitimle bireyin daha bilinçli karar vermesi, daha doğru kararlar vermesi finans sektöründe piyasa etkinliğinin ve rekabetin artmasına neden olur. Ayrıca eğitilmiş bireyler finansal işlemlerle ilgili daha fazla bilgi talep edeceğinden piyasanın şeffaflığı ve açıklığı artacak ve dolayısıyla şikayetler ve hukuki anlaşmazlıklar da azalacaktır. Bununla birlikte bireylerin ihtiyaçlarına uygun ürün ve hizmeti takip etmeleri finansal kurumların daha rekabetçi ve yenilikçi olmalarına katkı sağlayacaktır (TCMB, 2011: 84).

Finansal eğitim, başta bireylere sağladığı katkı nedeniyle bireysel refahı ve toplumsal refahı, sonra piyasanın etkinliği ve istikrarı ve son olarak da tüm ekonomide iyileşme ve gelişmeyi sağlayacaktır. Finansal eğitimle birlikte tasarruf eğiliminin artması yatırım harcamalarını destekler. Böylece ekonominin büyümesine ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunurlar. Ayrıca, bireylerin finansal piyasaların denetimine

katkıları, devletin denetime görel olarak daha az kaynak ayırmasını sağlayarak dolaylı olarak kaynak kullanımını etkinleştirir (TCMB, 2011: 84).

1.5.4 Finansal Eğitimin Teşvik Edilmesi ve Geliştirilmesi

Son yıllarda finansal piyasalardaki gelişmeler finansal okuryazarlığı ve finansal eğitimi gündeme getirmiştir. Önemi giderek artan finansal okuryazarlığın toplumdaki etkinliğini artırabilmek için ihtiyaçlara karşılık gelecek eğitim programlarının olması gerekmektedir. Bu nedenle devlet ve çeşitli kurumlar tarafından finansal eğitim çalışmaları yapılmaktadır (Temizel ve Özgüler, 2015: 3).

Finansal eğitim programlarında bireyler yatırım, tasarruf, finansal dolandırıcılık gibi birçok konuda bilgilendirilmektedir. Eğitim kapsamında tasarrufun önemi ve tasarruf yapabilmek için izlenecek politikaların belirlenmesi, tasarrufların hangi finansal piyasada ve finansal araçla değerlendirileceği, bu işlemler esnasında karşılaşılabileceği risklerin neler olabileceği, finansal riskler ve dolandırıcılıktan korunma yolları gibi birçok konuda bilgilendirme yapılmaktadır (Temizel ve Özgüler, 2015: 3).

Ancak “finansal eğitim verilirken göz önünde bulundurulması gereken hususlar aşağıda yer almaktadır:

1. Katılımcılara finansal terim ve kavramları basitleştirerek açıklamak gerekir. Çok sayıda ve karmaşık olan finansal ürünleri ve kavramları herkesin anlaması mümkün değildir. Bu nedenle finansal konuların eğitimde basitleştirerek anlatılması hem katılımcıların anlamasını kolaylaştırır hem de katılımcıları teşvik eder.
2. Eğitimde katılımcılar ihtiyaçlara, finansal okuryazarlık seviyelerine göre ayrılmalıdır. Cinsiyete, mesleğe, yaş grubuna göre de gruplandırma yapmak eğitimin verimini artırır.
3. Finansal inanç ve davranışı etkileyen kültürel farklılıklara dikkat edilmelidir. Çünkü bazı ekonomik birimler kültürel nedenlerden ötürü finans sisteminin dışında kalmaktadır.
4. Eğitime katılımı engelleyen unsurlardan bahsedilmelidir. Özellikle kadınların katılımını engelleyen çocuk bakımı, ulaşım sorunu, olası iş çatışmaları, toplumun kadına bakış açısı gibi unsurlardan da bahsedilmelidir. Finansal işlerden çoğunlukla erkeklerin anladığı gibi önyargıların önüne geçilmelidir.

5. Eğitim konularının günlük yaşamda kullanılabilir olması katılımcıları teşvik eder. Günlük finansal işleri kolaylaştıracak bilgilerin verilmesi eğitimi cazip kılar.
6. Finansal eğitimde eğitiminin niteliği de önemlidir. Çeşitli gruplara ayrılan katılımcıların ihtiyacını tam olarak karşılayacak düzeyde uzman bir eğitmen olmalıdır. Teknik içeriği kolaylaştırarak kavratılmalıdır.” (Jazayeri, 2017)

Yukarıda bahsedilen unsurlara dikkat edilmesi tek başına yeterli olmayacaktır. Gerçekleştirilen finansal eğitim programlarının veriminin belli aralıklarla değerlendirilmesi, finansal okuryazarlık ölçüm verilerinin kıyaslanarak yararlı olup olmadığı ölçülmeye çalışılmalıdır.

1.5.5 Dünyada Finansal Eğitim Faaliyetleri

Finansal okuryazarlığın etkinliğini artırabilmenin, finansal konularda farkındalık oluşturarak toplumun finansal davranışlarına doğru yön verebilmenin yolu toplumun finansal bilgi ihtiyacını karşılayacak düzeyde eğitim çalışmalarının yapılmasıdır. Eğitim çalışmaları belirlenirken hedef kitlenin finansal bilgi ihtiyacı doğru tespit edilmeli ve eğitim çalışmalarının kapsamı ihtiyacı karşılayacak düzeyde planlanmalıdır (Bayram, 2010: 15).

Dünyada okuryazarlık düzeyinin geliştirilmesi, buna bağlı olarak bireysel ve toplumsal refahın artırılması, finansal istikrarın ve ekonomik gelişmenin sağlanması amacıyla çeşitli kurumlarca eğitim programları gerçekleştirilmektedir.

Gökmen’e (2012) göre üyelerini oluşturan özellikle gelişmekte olan ülkelerde halkın yaşam standardının yükseltilmesi, dengeli ve sürekli olarak ekonomik gelişimin sağlanması amacıyla 1961 yılında kurulan ve bugün 39 üye ülkesi bulunan OECD finansal eğitim programlarının öncüsüdür. OECD’ye üye Devletler, finansal eğitime ilişkin kapsamlı bir projenin başlatılmasıyla birlikte 2002 yılında finansal okuryazarlık eğitiminin önemini resmen kabul etmişlerdir. Gökmen (2012), OECD’nin finansal eğitim konusunda 2003 yılında büyük bir proje başlattığını, proje kapsamında üye ülkelerde ve bazı üye olmayan ülkelerdeki finansal eğitim programları incelemeye alındığını ve mevcut eğitim programlarının etkinliği değerlendirilerek finansal okuryazarlığın ilerletilmesi için strateji önerilerinin oluşturulmasını önerdiğini, ayrıca, düzenleyicilere ve bireylere yardımcı olabilecek kılavuzların yayınlanmasını

planlandığını, bazı ülkelerde tüketicilerin finansal okuryazarlıklarının da ölçüldüğünü ifade etmektedir.

Gökmen (2012), OECD'nin finansal eğitim projesi 2006 yılında G-8 ülkelerinin maliye bakanları tarafından tanındığını, 2008 yılında projenin daha da genişleterek “Uluslararası Finansal Eğitim Ağı” (International Network on Financial Education-INFE) ile “Finansal Eğitim için Uluslararası Ana Geçit” (International Gateway for Financial Education-IGFE) isimli internet sitelerinin açıldığını, INFE'nin 100'den fazla ülkede 240'ın üzerinde kamu kurumu üyesinin bulunduğunu, OECD'nin proje kapsamında dünya çapında birçok konferans, seminer ve benzeri çalışmalar yaptığını, finansal eğitim dışında finansal tüketicilerin korunması konusunda da çalışmaları bulunduğunu belirtmektedir.

Bireylerin finansal okuryazarlığını geliştirme ve finansal bağımsızlıklarını artırmada öncü kuramlardan birisi de Dünya Bankası'dır. Dünya Bankası 2005 yılından beri, birçok ülkede tüketicilerin korunmasına ve finansal okuryazarlığa ilişkin yasal altyapıların incelenmesi işini yürütmektedir. Bununla birlikte Dünya Bankası'nın Aile Ağı (World Bank Family Network-WBFN) aracılığıyla “finansal okuryazarlık konusunda düzenlediği eğitim programlarının amacı; aşağıda ele alınmıştır

1. Finans dünyasının esaslarını keşfetme ve küresel ekonomide bilgi temelli harcama, tasarruf ve yatırım kararlarının alınabilmesi için gerekli araçları anlama,
2. Finansal yönetim becerilerini geliştirme: bütçe yapma, harcamaları takip etme, borçtan sakınma veya kurtulma,
3. Şimdi ve gelecekteki yaşam standardını korumak için gereken tasarruf düzeyini belirleme,
4. Kısa ve uzun vadeli finansal hedefleri gerçekçi bir şekilde belirleme ve bu hedeflere ulaşabilmek için eylem planı geliştirme.” (Bluethgen, 2013: 25).

Dünya Bankası tüketicinin korunması ve finansal okuryazarlık üzerine küresel araştırma yaparak tasarruf, kredi ve ödeme sistemleri konularında tüketici haklarını ve eğitimini güçlendirmeye yönelik çözümler de üretmektedir (Bluethgen, 2013: 25).

Avrupa Birliğinde ise finansal eğitim ile ilgili çeşitli platformlarda çalışmalar yapan Avrupa Komisyonu tek bir Avrupa piyasasını oluşturmak için finansal eğitimi gerekli görmekte ve Avrupa vatandaşlarının bireysel finans hakkında temel bilgileri edinmesini desteklemektedir. Komisyon, yetişkinler için tüketici eğitimi sunan

“Dolceta” adlı internet sitesini kurarak verilen çevrimiçi eğitimlerde tüketicilerin finansal hizmetlere ilişkin bilgisini geliştirmeye ve tüketici haklarına odaklanmaktadır. Komisyonun bir diğer girişimi ise orta öğretim öğrencilerine tüketici haklarını bildirmek için dağıtılan bir broşür olan “Avrupa Günlüğü”dür. Söz konusu broşürle öğrenciler tüketiciler haklarının yanı sıra para yönetimi ve borçlanma konularında da bilgilendirilmektedir (Figueira, 2007: 3).

Bununla birlikte, Avrupa Komisyonu, 2008 yılında amacı, finansal eğitim konusunda çalışmalar ve toplantılar yapmak, düzenlenen finansal eğitim programlarının kalitesini ve standardını sağlamak ve ülkelerde karşılaşılabilecek yasal düzenlemeler ve idari sorunların çözümünde etkin rol alabilmek olan Finansal Eğitim Uzman Grubunu (Expert Group on Financial Education-EGFE) oluşturmuştur (Temizel ve Özgüler, 2015: 6).

Ocak 2009’da ise Finansal Eğitim Avrupa Veri Tabanı (European Database for Financial Education-EDFE) oluşturulmuştur. EDFE, mevcut finansal eğitim planlarına ilişkin elektronik bir kütüphanedir.

Uluslararası Yatırımcı Eğitim Forumu (International Forum for Investor Education-IFIE), 2005 yılında kurulan ve yatırımcı eğitim programlarının dünya çapında etkinliğini artırmak için yatırımcı eğitiminin kamu ve özel sektör sağlayıcılarını bir araya getiren eşsiz bir ittifaktır. Ülkeler ve finansal eğitim programı geliştiren veya geliştirmeyi planlayan kuruluşlar arasında bilgi ve fikir alışverişi sağlayan bir takas merkezi gibi çalışmaktadır. IFIE'nin görevi, yatırımcıların tüm finansal piyasalarda çeşitli yatırım türleri ve yatırım süreci ile ilgili risk ve fırsatları daha iyi anlamalarına yardımcı olacak kapsamlı yatırımcı eğitim programları oluşturmaktır (IFIE, 2017).

Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü'nün (International Organization of Securities Commissions-IOSCO), yatırımcıları korumak için uluslararası kabul görmüş düzenleme, denetleme ve uygulama standartlarının geliştirilmesi ve teşvik edilmesinde önemli bir rolü vardır. Ayrıca IOSCO, piyasaların adil, etkin ve şeffaf bir şekilde çalışmasına önemli katkılarda bulunur. Kötü niyetli davranışlara karşı bilgi alışverişini ve iş birliğini güçlendirerek menkul kıymet piyasalarında yatırımcının güvenini artırmayı ve yatırımcıların korunmasını sağlamayı hedefler (OICU-IOSCO, 2011: 9).

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL ERİŞİM

2.1 Finansal Erişimin Tanımı ve Kapsamı

Birçok gelişmiş ülkede, finansal hizmetlere erişim oranı yüzde 90'lar seviyesindedir ve bir banka hesabı olmayan kişilerin sayısı sınırlıdır. Bu ülkeler, toplumun en uzağındakileri de finansal sisteme dahil etmek için çeşitli programlar ve finansal teknikler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca bazı gelişmiş ülkelerde, belirli finansal hizmetlere erişim olmadan bir insanın barınma, gıda, eğitim, iş, sağlık ve sosyal güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını yeterince karşılayıp karşılayamayacağı tartışılan bir konudur. Öte yandan birçok GOÜ'de genel olarak toplumun yarısından fazlasının hatta bazı bölgelerde yüzde 95'inin finansal sistemin dışında kaldığı gözlenmektedir (TCMB, 2011: 1).

Finansal erişim, son zamanlarda araştırmacıların, politika yapımcıların ve finansal sektörün diğer paydaşlarının dikkatini çeken bir konudur. Finansal erişimin tanımı kısaca, bireylerin finansal ürün ve hizmetlere istenilen zamanda kolayca ve düşük maliyetlerle ulaşabilmesidir. Diğer açıdan finansal erişim en basit haliyle bireylerin bir banka hesabına sahip olmasıdır, ancak bu tek başına yeterli değildir. Bireylerden beklenen sahip oldukları banka hesaplarını düzenli bir şekilde kullanmalarıdır. Örneğin, ücret ve maaşların bir banka hesabı üzerinden ödenmesi, okul ücreti, kira ve fatura ödemeleri gibi gündelik işlerde de banka hesabının aktif kullanılması bireylerin finansal işlemlerini daha kolay, daha ekonomik ve daha hızlı yapmalarına olanak sağlarken finansal sistemin dışında kalmalarının da önüne geçer. Finansal erişimin daha geniş tanımı ise, bireylerin ve firmaların kredi, tasarruf, ödeme işlemleri, sigorta ve benzeri ürün ve hizmetlere resmi finansal kurumlar aracılığıyla ulaşabilmeleri ve bunları kullanabilmeleridir (Kanberoğlu ve Kara, 2016: 310).

Finansal hizmetlere erişimin başta Dünya Bankası olmak üzere literatürde en çok kabul gören tanımı ve ölçütü şöyledir (TCMB, 2011: 11, 12).

“Finansal erişim, finansal hizmetlerin kullanımında fiyat ve fiyat dışı engellerin olmamasıdır. Finansal erişimin ölçütü, bir bankada ya da yasal bir finansal kurumda, (çek, tasarruf, sigorta, yatırım, kredi, vs.) herhangi bir hesabı olan yetişkinlerin toplam nüfusa oranıdır.”

OECD/INFE'nin finansal erişim tanımı da şöyledir:

“Finansal refahın yanı sıra ekonomik ve sosyal içermeyi teşvik etmek amacıyla finansal farkındalık ve eğitimi kapsayan mevcut ve yenilikçi yaklaşımlarla geniş bir yelpazede düzenlenmiş finansal ürün ve hizmetlere toplumun tüm kesimlerince uygun fiyattan, zamanında ve yeterli derecede erişimini artıran ve kullanımını genişleten bir süreçtir.”

Finansal erişimin sağlanabilmesi için finansal altyapının oluşturulması gerekir. Bireylerin finansal hizmetlere hızlı, kolay ve düşük maliyetle ulaşabilmesi için finansal kurumların yeterli sayıda ve çeşitli lokasyonlarda bankamatige ve şubeye sahip olması, mobil ve internet bankacılığı hizmetlerini geliştirerek herkesin kolayca erişebileceği ve kullanabileceği şekilde dizayn etmesi gerekir. Finansal ürün ve hizmetlere erişim noktalarının artırılması ve kullanışlı hale getirilmesi bireylerin finansal sistem dışında kalmasını önleyebilir (Karlan ve Morduch, 2009: 18).

Bireylerin finansal sisteme dahil edilmesi, toplumda hiçbir ayırım yapmadan herkesin makul bir fiyattan, doğru yerde ve zamanda, ihtiyaç duyduğu finansal ürün ve hizmetlerden yararlanma süreci olarak tanımlanabilir. Herkes tarafından erişilebilen gelişmiş bir finansal sistem, bilgi ve işlem maliyetlerini düşürür, tasarruf oranlarını, yatırım kararlarını, teknolojik inovasyonu ve uzun vadeli büyüme oranlarını etkiler (Aduda ve Kalunda, 2012: 96).

Bireylerin finansal sisteme dahil edilmesi yoksulluğun azaltılması ve kapsayıcı ekonomik büyümenin ya da bir başka deyişle yoksulların iktisadi ve sosyal durumunu iyileştiren büyümenin sağlanması açısından önemlidir. Nitekim yapılan çalışmalara göre finansal sisteme katılan bireyler yeni iş kurma, mevcut işini büyütme, eğitime yatırım yapma, riskini yönetme ve finansal şokları absorbe etme konularında daha başarılı olabilirler. Bununla birlikte hesap, tasarruf ve ödeme mekanizmalarına erişilebiliyor olmaları tasarrufları artırır, finansal erişimi sınırlı sosyal grup olan kadınları güçlendirir, üretken yatırım ve tüketimi artırır. Bireylerin ve firmaların

finansal hizmetlere daha fazla erişimi gelir eşitsizliğini azalttığı gibi ekonomik büyümeyi hızlandırma konusunda da katkı sağlar. Bu nedenledir ki, ülkeler ve uluslararası örgütler finansal erişimi teşvik etmek için çalışmalar yapmakta ve stratejiler geliştirmektedirler (Demirgüç v.d., 2015: 2).

Literatürde finansal erişimin birçok yönü olduğundan bahsedilmektedir. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2011) tarafından hazırlanan “Dünyada ve Türkiye’de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim” başlıklı çalışmada, Bodie ve Merton’un, parasal erişimin üç ayrı boyutunun olduğunu belirttikleri ortaya konmaktadır.

“Bunlar;

1. Mevcudiyet: Finansal hizmetler sunulmakta mıdır, sunuluyorsa da ne miktarda sunulmaktadır?
2. Maliyet: Finansal hizmetlere erişim ne kadara mal olmaktadır?
3. Kalite ve çeşitlilik: Finansal hizmetler ihtiyaçları ne kadar karşılamakta ve ne kadar değişik ihtiyaçlara cevap verebilmektedir?” (TCMB, 2011: 11, 12).

Morduch (1999)'a göre de “erişimin dört boyutu aşağıda bahsedildiği gibidir:

1. Güvenilirlik: İhtiyaç duyulduğunda ve istenildiğinde finansmana erişilebiliyor mu?
2. Uygunluk: Finansal hizmetlere erişebilme kolaylığı ne ölçüdedir?
3. Devamlılık: Finansal hizmetlere tekrar veya sürekli erişilebiliyor mu?
4. Esneklik: Finansal hizmetlerin müşteri ihtiyaçlarına göre uyarlanabilmesi ne ölçüdedir?” (Morduch, 1999: 1569-1614).

Kempson ve diğerleri (2000) ise, “finansal erişimin mahrumiyet boyutunu şöyle tasnif etmektedir:

1. Erişim Mahrumiyeti: Müşterilerin finansal kurumların risk analizi filtresine takılması
2. Durum Mahrumiyeti: Finansal ürünlerin müşterilerin ihtiyaçlarını giderecek şekilde tasarlanmaması
3. Fiyat Mahrumiyeti: Finansal hizmetlerin çok maliyetli olması
4. Pazarlama Mahrumiyeti: Finansal kurumların belli gruplara yönelik pazarlama yapması ve diğerlerini dışarıda bırakması

5. Şahsi Mahrumiyet: Kişilerin ve firmaların bankalarca dışlanacakları kaygısıyla çaba göstermemeleri ve kendi kendilerini sistem dışı bırakmaları.” (Kempson vd, 2000: 9).

2.2 Finansal Hizmetlere Erişimin Önemi

Finansal gelişme, bir ülkenin finans piyasasında bulunan araçların çeşitlenmesi ve bu araçların kullanımının yaygın hale gelmesi başka bir ifadeyle piyasaların gelişmişlik seviyesini ifade etmektedir (Kanberoğlu ve Kara, 2016: 310).

Finansal erişim de finansal gelişimin boyutlarından biridir. Finansal hizmetlere erişim bir yandan sürdürülebilir kalkınmanın devamlılığına katkıda bulunurken diğer yandan yoksulluğun azalmasını sağlamaktadır (TCMB, 2011: 7-12).

Finansal erişim konusu gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri içim gün geçtikçe önemini artıran bir konuma gelmiştir. Finansal erişime ilginin artma sebeplerinden biri, temel finansal hizmetlerin, bu hizmetleri karşılama gücü bulunmayan kesime, bir kamu hizmeti olarak daha ucuz sunabilmesidir. Bir diğer neden ise, finansal erişim konusunda özellikle gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere oranla daha başarısız olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde finansal sistem dışında kalan kesimin oranı %80’lerde seyrederken gelişmiş ülkelerde bu oran %20’nin altında seyretmektedir (TCMB, 2011: 9).

2.3 Finansal Erişimin Artırılmasında Finansal Okuryazarlığın Rolü

Günümüzde finansal erişim tüm dünyada önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir. Ancak finansal erişim kısıtlılığı daha çok az gelişmiş ya da GOÜ’lerde hissedilmektedir. Finansal erişim kavramı önceki başlıkta da ifade edildiği gibi tüketicilerin resmi finansal kurumlar aracılığıyla finansal hizmetlere kolay, sık ve sürdürülebilir şekilde ulaşabilmelerini ifade eder. Tüketiciler ihtiyaçları karşılandıkça tatmin ve ikna oluyorsa finansal erişimin sürdürülebilirliğinden söz edilebilir. Diğer bir ifadeyle finansal erişimden anladığımız şey, tüketicilerin finansal hizmetlere tek seferlik ve ara sıra erişebilmesi değil ihtiyaçları olduğu her an sürekli bir şekilde erişebilmesi anlaşılabilir (Chaulagain, 2015: 36). Tam da bu noktada tüketicinin finansal açıdan ihtiyacını tanımlayabilmesi ve buna göre finansal planını yapabilmesi

gerekir. O halde tüketicinin finansal bilgi düzeyinin yeterli olması finansal erişim sürecini kolaylaştırıcaktır.

Finansal okuryazarlık seviyesi düşük-gelir düzeyindeki ülkelerde çoğu tüketici finansal ürün ve hizmetleri bilinçli satın aldığından emin olabilmek için gerekli seviyenin oldukça gerisinde kalmaktadır. GOÜ'lerde en temel finansal hizmet ve ürünleri dahi hiç kullanmayan insanlar bulunmaktadır. Finansal ürün ve hizmetleri ilk defa kullanan tüketicilerin arkadaş ve genişletilmiş aile çevresine bakıldığında ipotekli ev kredisi gibi uzun vadeli finansal sözleşmeye daha önce hiç girmedikleri görülmektedir. Aynı zamanda en temel finansal ürün ve hizmetlerde bile, deneyimsiz tüketicilerin formel finans hizmetlerini kullanmalarının ortaya çıkarabileceği içsel riskleri ve ödülleri anlama becerisinde problemler olabilir (Dünya Bankası, 2009: 88).

Finansal bilgi düzeyi düşük olan tüketicilerin farklı finansal hizmetler arasındaki farkı tam olarak bilmemeleri seçim yapmakta zorlanmalarına neden olur. Bu durumda tüketici ya finansal hizmeti almaktan vazgeçmeyi tercih eder ya da hatalı finansal karar verir. Bununla birlikte finansal bilinçsizlik nedeniyle tüketicilerde görülen özgüven düşüklüğü resmi finansal hizmetlerin kullanımını engelleyen bazı davranış ve tutumlara da neden olabilmektedir. Ayrıca finansal hizmetlerin işleyişi ve olası maliyetleri hakkındaki bilgisizlik erişim ihtimalini azalttığı gibi tam olarak yararlanmayı da önler (OECD, 2006: 18).

Chaulagain (2015) göre finansal okuryazarlık, mevcut ve potansiyel tüketicilerin resmi finansal kurumlardan sürekli hizmet almaları için yetkilendirmeye yönelik finansal bilgi ve birikimidir. Finansal okuryazarlık, tüketicileri finansal sahtekarlıklardan ve suiistimallerden korumada son derece önemlidir. Bunun yanı sıra, finansman ve risk maliyetini düşürmeye, çoklu finansmanı kontrol altına almaya ve adil finansal rekabeti artırmaya yardımcı olur. Dolayısıyla finansal okuryazarlık mevcut finansal tüketici sayısını korurken potansiyel tüketiciyi de finansal piyasalara çekmektedir. Böylece tüketicilerin finansal hizmetlere erişimi artarken faydalı olan finansal hizmetlerin kullanımı da sürekli hale gelmekte ve finansal piyasaların derinliği artmaktadır (Chaulagain, 2015: 45).

Finansal erişimi artırmanın birkaç yolu vardır. Bunlar; finansal okuryazarlığın teşvik edilmesi, finansal oyuncuların bilgi ve becerilerini artırmak, potansiyel finansal hizmet müşterilerini belirleyebilmek için pazar araştırması yapmak, finansal ve finansal olmayan altyapıları geliştirmek, hizmet sağlayıcıları harekete geçirmek için

bazı teşvikler sağlamaktır. Bu yöntemler finansal erişimi artırmak için elverişli kalitatif ve kantitatif araçlardır. Bu nedenle politika yapıcılar hem tüketicilerin finansal bilgi ve becerilerini artırmaya yönelik bir strateji belirlemeli hem de finansal erişimi artıran diğer araçları güçlendirecek eylem planları yapmalıdır (Chaulagain, 2015: 45).

2.4 Finansal Dışlanma ve Finansal Eğitimin Rolü

Finansal dışlanma basitçe, tüketicilerin düşük maliyetli ve uygun finansal hizmet ve ürünlere her ne sebeple olursa olsun erişememesidir. Bu hizmet ve ürünler banka hesaplarını ve diğer finansal ürünleri, uygun fiyatlı krediyi, tasarruf ve varlıkları, sigortayı, borç ve para tavsiyesini kapsar. Doğru finansal ürüne erişimin olmadığı yaşam, nakidin yerini bankamatik kartlarının ve otomatik işlemlerin aldığı bir çağda önemli bir dezavantajdır. Bu durum tüketicilerin temel hizmetlere daha fazla para ödediği anlamına gelir. Örneğin; riskini sigorta sözleşmesi ile sigorta şirketine transfer etmeyi tercih etmeyen bireylerin hasar durumunda daha fazla maliyete katlanacakları açıktır. Bireylerin finansman ihtiyacını resmi finansal kuruluşlardan karşılamaması, bunun yerine yüksek faizlerle borç veren gayri resmi kaynakları tercih etmesi daha yüksek faiz ödemesine sebep olacaktır. Kısacası, tüketicileri finansal açıdan dışlamak pahalıya mal olur ve bu maliyete katlananlar genellikle maddi gücü en düşüğüne yetenlerdir (Knowsley Metropolitan Borough Council, 2012: 9).

Tüketicilerin finansal sistem dışında kalması günümüz koşullarında pek de mümkün değildir. Nitekim günlük faaliyetlerin sürdürülmesi için yapılacak ödemeler, kısa veya uzun vadeli nakit ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanılacak krediler, geleceğe yönelik ve tedbir amaçlı satın alınacak yatırımlar, tasarruf ve sigorta ürünleri için her zaman bir finansal kuruma ihtiyaç duyulacaktır. Özetle, hemen her tüketicinin finansal hizmetleri kullanma zorunluluğu bulunmaktadır. Ancak bütün tüketicilerin finansal hizmetlerden yararlandığını, finansal hizmetlere kolayca, zamanında ve uygun fiyatla erişebildiği söylenemez. Hala bir banka hesabı dahi olmayan ya da bir banka hesabı olmasına rağmen henüz kullanmamış olan birçok insan bulunmaktadır. Bu durumda finansal sistemin dışında kalan tüketiciler de ödemelerini elden yapmayı, tasarruflarını yastık altında tutmayı ve kayıt dışı finansmanı tercih etme eğilimi göstermektedir (Karlan ve Morduch, 2009: 23).

Tüketicilerin bir kısmı kendini gönüllü olarak finansal sistemin dışında tutar. Finansal hizmetlere ihtiyacı olmadığını düşündüğü için ya da kültürel ve dini

nedenlerle finansal hizmetleri kullanmak istemez. Bununla birlikte finansal hizmetleri eş, dost ve akrabalara ait hesaplar üzerinden dolaylı olarak kullanan tüketiciler de olabilir. Bu finansal tutumun muhtemel sebebi finansal açıdan tüketicinin özgüven ya da bilgi eksikliği hissetmesidir. Tüketicilerin bir kısmı da gelirlerinin düşük olması, riskin yüksek olması, toplumdaki belli grupların finansal sistem dışında bırakılması, bilgi eksikliği nedeniyle finansal hizmetleri kullanamaması, fiyatların tüketicinin razı olabileceği makul düzeyde olmaması ya da ürünün ihtiyacı karşılayacak özelliklere sahip olmaması gibi nedenlerle istemsizce finansal sistemin dışında kalırlar. Halbuki finansal hizmetler, doğru ve bilinçli bir şekilde kullanıldığında tüketicilere fayda sağlar, tüketicinin ihtiyaç ve isteklerini karşılar, hayatını kolaylaştırır. Finansal erişim sorununa en fazla yoksul kesimlerde rastlansa da yalnızca az gelişmiş ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde dahi finansal sistemin dışında kalan tüketiciler bulunmaktadır. Buraya kadar bahsedilen finansal dışlanma sorununun altında yatan sebeplerden biri hiç kuşkusuz ki finansal cehalettir. Finansal bilgi sahibi olmayan tüketiciler, kendilerine fayda sağlayacak ürün ve hizmetlerin farkında bile olmayabilirler. Finansal farkındalığı olan tüketiciler ise finansal ürünlerin karmaşıklığı karşısında kendilerini çaresiz hissederek finansal sisteme katılmayabilirler. Finansal hizmetlerden yararlanmak isteyen bazı tüketiciler de yanlış seçim yaparak hatalı kararlar verebilirler. Doğru finansal alışkanlıkları olmayan tüketici, finansal sistemden mümkün olduğunca uzak kalmayı tercih eder. Daha da kötüsü, kayıt dışı finansal sistemden yararlanma eğilimi gösterebilir. Bunlar da finansal bilgi eksikliğine işaret eder (Gökmen, 2012: 36).

Finansal okuryazarlık, tüketicilerin finansal erişimini artırmada kritik bir öneme sahiptir. Finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olması finansal hizmetlere erişimi kısıtlayan ya da finansal ürünlerin hatalı kullanılmasına neden olan bir sorundur. Finansal olarak bilgili olan tüketici gerekli finansal hizmeti makul bir fiyat üzerinden alabilir, böylece finansal erişimin tutarlı ve sürdürülebilir olmasına katkıda bulunabilir. Bilinçli tüketiciler finansal ihtiyaçlarını resmi finansal kurumlar aracılığıyla karşılayarak ya da tasarruflarını makul bir yatırım aracı ile değerlendirerek finansal sisteme katılmayı tercih ederler. Böylece hem ekonominin ve finansal sistemin istikrarı hem de finansal piyasaların derinleşmesi sağlanır. O halde, tüketicilerin finansal eğitim programları ve çalışmaları yardımıyla bilinçlendirilmesi, bununla birlikte çocuklara da okul müfredatı içinde finansal bilginin verilmesi finansal

sisteme katılan tüketici sayısını artıracak gibi finansal piyasaların ve kurumların da gelişmesine yardımcı olacaktır (Amato ve Previti, 2003: 611).

2.5 Finansal Yeterlilik

Finansal yeterlilik günlük yaşamda insanların karşılaştıkları finansal durumlar karşısında problem çözebilme ve sağlıklı finansal kararlar verme olgunluğuna erişmeleridir (Bolat, 2017).

Günümüzde finansal okuryazarlık ve finansal yeterlilik önem kazanmaktadır. İnsanlar hayatlarının her döneminde finansal kararlar almakta olup aldığı kararlar kendini, toplumu ve ekonomiyi etkilemektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde finansal yeterliliğe ve finansal okuryazarlığa sahip birey olma zorunluluğunun ortaya çıkma sebebi anlaşılmaktadır (Öztürk ve Demir, 2015: 129).

Türkiye’de Dünya Bankası ve SPK işbirliği ile yapılan araştırmada 3009 kişi ile yüzyüze görüşme yapılmış ve Türk halkının finansal yeterlilik düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında Türk halkının finansal yeterliliği; finansal okuryazarlık, bütçe yönetimi ve borçlanma, finansal planlama, finansal ürün seçimi, finansal tutum, davranış ve eğilimler, katılımcıların sosyo-demografik durumu, finansal bilgi edinimi ve ihtiyacı başlıkları altında incelenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda ulaşılan sonuçlarda;

- Katılımcıların finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik sorulara cevap verme oranının gelir düzeyinin artışına bağlı olarak arttığı,
- Katılımcıların büyük çoğunluğu (%84) basit bölme işlemlerini doğru cevapladığının, fakat faiz hesaplama konusunda oran düşüş gösterdiği, basit faiz ile ilgili sorulara katılımcıların %36’sı bileşik faizle ilgili sorulara ise %26,1’i doğru cevap verildiği,
- Bütçe yönetimi ve borçlanma başlığı altında değerlendirilen katılımcıların büyük kısmının uzun vadeli gelecek planlarının olmadığını gözlemlendiği,
- Gerekli ihtiyaçlar karşılandıktan sonra tasarruf yapma eğilimi gösteren katılımcıların oranı düşük tespit edilmekle birlikte kırsal kesimde tasarrufun, kentlerde ise harcama eğiliminin yüksek olduğu,
- Finansal Planlama konusunda yapılan değerlendirmeye göre, katılımcıların %78’i kazandığı parayı nasıl harcayacağına dair plan yaptığı. 60 yaş ve üzeri

katılımcıların emekli maaşlarını alırken başka bir işte çalışma planlarının yoğunlukta olduğu,

- Finansal ürün seçimi konusunda verilen cevaplar değerlendirildiğinde orta ve yüksek gelir seviyesine sahip grupların banka kredilerini ve mevduat hesaplarını daha fazla kullandıkları,
- Katılımcıların büyük bölümünün riski az, getirisi yüksek ve güvenilir finansal ürünleri tercih ettiği, finansal ürün kullanmayan katılımcıların çoğu bu durumun sebebini gereksinim duymamaları şeklinde açıkladığı, fakat bu durumun arkasındaki sebeb finansal ürünlerin karmaşık yapısını anlamada güçlük yaşamaları olduğunun değerlendirildiği,
- Katılımcıların para idaresiyle ilgili bilgi edinme tercihleri incelendiğinde ilk sırada tanıdığı insanlardan daha sonra finansal profesyonellerden yardım aldıklarının gözlemlendiği, en fazla tercih edilen bilgi kaynakları arasında internet, bankalar, televizyon ve devlet kurumları tarafından verilen yayınların bulunduğu,

İfade edilmektedir (SPK, Türkiye Finansal Yeterlilik Araştırması, 2012):

Daha önce İstanbul ilinde bireylerin finansal okuryazarlık, finansal eğitim ve finansal erişim düzeyleri hakkında daha önce yapılan bir çalışmada; demografik özelliklerdeki yaş hususunda finansal okuryazarlık ve erişim alt boyutlarında farklılıkların olduğu, cinsiyet açısından farklılık bulunmadığı, medeni durum hususunda finansal erişimde farklılıklar olduğu, eğitim durumunun finansal okuryazarlık, erişim ve eğitim konularında anlamlı farklılıklara yol açtığı, gelir düzeyinin yalnızca finansal erişim ve eğitimi etkilediği, kent ve kırsalda yaşayanlar arasında finansal erişimde farklılıklar bulunduğu belirlenmiştir. Eğitim alınmak istenen konulardan yatırım araçlarının birinci sırada, para ve bütçe yönetiminin ikinci sırada, finansal piyasaların üçüncü sırada, en son sırada ise borçlanmanın bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca, çek karnesinden faydalanma ve eğitim düzeyi; finansal eğitim ve okuryazarlık ile tasarruf mevduatı, sigorta ürünü, yatırım ürünü ve finansal ürün sahibi olma arasında farklılıklar bulunduğu; genel olarak finansal okuryazarlık, erişim ve eğitim alt boyutlarının birbiriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Haydari, 2018: 75,76).

Finans eğitimi ve finansal okuryazarlık seviyeleri hakkında Kocaeli ilinde yapılan bir araştırmada, katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim seviyeleri dikkate alınarak

bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede, kadınların erkeklere göre ve 18-25 arasındaki en genç katılımcı grubundakileri bireylerin diğer yaş grubundakilere göre hisse senetlerini tahvile göre daha riskli buldukları, ilköğretim mezunu olan bireylerin finansal ürün seçerken farklı finansal kuruluşları incelemelerine rağmen üniversite mezunlarının ise çok fazla karşılaştırma yapmadıkları, bankalar, televizyon, internet ve devlet kuruluşları tarafından verilen eğitim seminerlerinin en çok tercih edilen bilgi kaynakları olduğu ile katılımcıların basit faiz hesaplamalarını yapabildikleri belirlenmiştir. Değerlenmenin sonucunda, katılımcıların finansal okuryazarlık seviyelerinin temel düzeyde olmasına karşın, karmaşık ve bilgi edinmeyi gerektiren ürünler için bu seviyenin düşük olduğu, hane halkının bütçe yaptığı, faturalarını zamanında ödemeye çalıştığı, kredi kartı hesap özetlerini kontrol ettikleri, emeklilik yatırımlarının olmadığı belirlenmiştir (Fettahoğlu, 2015: 107, 108, 113).

Finansal okuryazarlık, finansal bilgi, davranış ve tutum hakkında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerine yapılan bir diğer araştırmada ise, katılımcıların finansal okuryazarlık düzeylerinin tespit edilip demografik özelliklerle finansal okuryazarlık arasındaki ilişki ele alınmıştır. Yapılan değerlendirmede, öğrencilerin çoğunun ailelerini para harcama ve yönetme yetilerinin edinildiği birincil kaynak olarak belirttiği, ekonomik ve finansal gelişmeleri sırasıyla internet, televizyon, gazete, dergi ve kitaplardan takip ettikleri, dört işlem sorularının cevaplanmasında başarı oranının yüksek olduğu, temel düzeyde finansal ürünler konularındaki bilgi ve bileşik faizi doğru hesaplama seviyelerinin düşük olduğu, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere nazaran daha fazla borç kullanma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir (Alkaya ve Yağlı, 2015: 597, 598).

Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyeleri hakkında yapılan bir araştırmada, katılımcılara demografik sorularla beraber 28 adet soru sorulmuş, öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların basit finansal kavramlarla ilgili bilgilerdeki başarı oranının daha teknik sorulardaki başarı oranından yüksek olduğu, doğru cevaplama oranının ve gene olarak finansal okuryazarlığın erkeklerde daha yüksek olduğu, annenin eğitim durumu ile öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri arasında güçlü bir ilişki bulunmadığı, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin diğer öğrencilere daha başarılı oldukları belirlenmiştir (Kocabıyık ve Türker, 2018: 142, 143).

Yapılan literatür taramasında, finansal okuryazarlık seviyeleri ile demografik özellikler (yaş cinsiyet, gelir ve eğitim seviyeleri vb) arasındaki ilişkinin irdelendiği çalışmalarda seçilen illerin (örneğin İstanbul ve Kocaeli) ticari faaliyetlerin yoğun olduğu, dolayısıyla katılımcıların gelir seviyelerinin ve eğitim düzeylerinin daha heterojen dağılabileceği sektörlerde çalışan kişilerden seçilmiş olabileceği görülmüştür. Diğer bazı çalışmalarda ise katılımcıların öğrenciler arasından seçildiği, bu itibarla katılımcıların benzer bazı demografik özellikler sergilemelerine rağmen, gelir seviyelerinin çalışanlara nazarla düşük olabileceği, bu itibarla finansal okuryazarlık konusuna ilgilerinin ve bu konudaki bilgi seviyelerinin düşük olabileceği değerlendirilebilir.

Yapılan literatür taramasında, kamu sektöründe çalışanların finansal okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma yapılmadığının belirlenmesi üzerine, bu çalışmada bir kamu kurumunda çalışanların finansal okuryazarlık seviyesinin değerlendirilmesi ele alınmış, daha önce çalışmanın yapıldığı kurumda finansal okuryazarlık, finansal eğitim ve erişim konularında bir araştırma yapılmamış olduğu da göz önünde bulundurulmuştur. Ankara ilinde bulunan kamu kurumu çalışanlarının finansal kaynaklara erişimi önünde herhangi bir engel bulunmayacağı (internet, televizyon, telefon vb. bilgi kaynaklarına ve finansal kuruluşlara erişim gibi) dikkate alındığında, katılımcıların finansal okuryazarlık seviyelerinin, finansal eğitim ve erişim düzeylerinin belirlenmesinde kendi bilgi seviyeleri ve özellikleri dışındaki dışsal faktörlerin belirleyici olmayacağı değerlendirilmiştir. Diğer yandan, bu kamu kurumunda farklı gelir seviyelerine ve demografik özelliklere sahip bireylerin bulunması, benzer özelliklere sahip gruplardaki finansal okuryazarlık seviyelerinin bu hususların değerlendirilmesinde yeterli veri de sağlamaktadır. Böylece, diğer çalışmalardaki katılımcılara göre nispeten daha homojen bir örnekleme odaklanılmış, finansal alt boyutlar arasındaki ilişkinin daha yakından incelenmesi imkânının oluşabileceği değerlendirilmiştir.

Ayrıca, finansal okuryazarlığın artırılmasında yürütülen çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların devletlerle iş birliği içerisinde uluslararası örgütler tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Bu noktadan hareketle, uluslararası örgütlerin finansal okuryazarlığın artırılmasındaki faaliyetlerinde kamu çalışanlarına erişimleri, toplumun diğer kesimlerine daha kolay olabilecektir. Bu çalışmada elde edilen sonuçların finansal eğitimin artırılmasında devletin rolünün güçlendirilmesinde

kullanılabileceği, devletin önce kendi çalışanlarının bu alandaki bilinç seviyesini arttırmasıyla genel olarak toplumdaki finansal okuryazarlık sevisini arttırmaya katkıda bulunabileceği değerlendirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI

3.1 Araştırmanın Amacı, Önemi ve Kapsamı

Finansal okuryazarlığın; bireylerin refahı, finansal sistemin gelişmesi, ekonominin iyileşmesi ve yatırımcı davranışlarının etkinliği üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır. Tüm bu olumlu etkilerin yaşandığı ilgili ekonomilerde de finansal sistemin istikrarlı hale gelmesi beklenir. Bu bağlamda yapılan çalışma ile bireylerin finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ve finansal ürünlere erişim düzeylerinin test edilmesini amaçlamaktadır.

3.2 Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada öncelikle katılımcıların demografik özelliklerine göre finansal altboyutlardaki (okuryazarlık, finansal eğitim ve finansal erişim noktaları) algı düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği test edilmiştir. Bu anlamda hipotezler kurulmuş ve bu hipotezler T-testi veya Anova analizi kullanılarak sınanmıştır. Bununla birlikte finansal okuryazarlık, finansal eğitim ve finansal erişim boyutları arasındaki ilişkinin incelenmesi için pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Analizde, korelasyon katsayısı ile değişkenler arasındaki ilişkinin yönü tespit edilmiş, değişkenlerin arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının belirlenmesi için p değeri incelenmiştir. P değeri 0,05'ten küçük ise değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilirken 0,05'ten büyük ise değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Doç. Dr. Ali BAYRAKDAROĞLU tarafından yönetilen “Bireylerin Finansal Okur Yazarlık, Finansal Eğitim ve Finansal Erişim Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul İli Örneği” konulu Yüksek Lisans tezi ekinde yer alan

“Bireylerin Finansal Okuryazarlık, Finansal Eğitim ve Finansal Erişim Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma” isimli ölçek, izin alınarak kullanılmıştır (Haydari, 2018).

Bu çalışmada ise, geliştirilmiş olan ölçeğin ana boyutları katılımcıların demografik özelliklerinin (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu ve meslek durumu grupları); finansal okuryazarlık bilgilerinin, finansal erişim ve finansal eğitim seviyelerinin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Demografik yapının değerlendirilmesinde anketin uygulandığı kurum çalışanlarının kendilerine uygun seçenekler arasında seçim yapmaları, finansal okuryazarlık bilgilerinin değerlendirilmesinde finansal bilgilerinin değerlendirilmesi amacıyla test usulünde 5 soru sorulmuştur.

Finansal erişim seviyelerinin değerlendirilmesinde katılımcıların beş tutum arasından kendi durumlarına uygun olanı seçmeleri istenmiş, yükselen puanlar finansal erişime sahip olduğunu göstermektedir. Finansal eğitim boyutunun değerlendirilmesinde ise ölçekte sunulan ifadeler için “evet-hayır” seçenekleri arasında seçim yapmaları talep edilip ölçekte belirtilen finansal eğitim konuları arasında düzeylerine göre (temel-orta-ileri düzeyde) öncelikli olarak eğitim konular arasında sıralama yapmaları talep edilmiştir. Finansal erişimi değerlendirmek üzere finansal ürünlerin ele alınmasında, bireyler her “evet” cevabı için bir puan almakta, yükselen puanlar ise finansal erişimin yüksek olduğunu göstermektedir.

Çalışmada yaş, cinsiyet, öğrenim derecesi, gelir düzeyleri, medeni hali, meslek grupları, değerlendirmek için t-testinden yararlanılmış olup; kullanılan ölçeğin iç tutarlığı Cronbach Alfa değeri ile ölçümlenmiştir.

3.3 Araştırmanın Varsayımı ve Sınırlılıkları

Yapılan çalışmada ankete katılan katılımcıların vermiş oldukları cevaplarda dürüst davrandıkları varsayılmaktadır. Anketten elde edilen sonuçlar yalnızca finansal okuryazarlığa yönelik olarak genellenebilir. Araştırmada kullanılan kaynaklar geçerli, güncel, doğru ve yeterli bilgiler sağlamaktadır. Araştırma Ankara ilinde bulunan bir kamu kurumu çalışanları ile sınırlıdır.

3.4 Evren Örneklem

Araştırmanın evrenini Ankara ilinde bulunan bir kamu kurumunda uzman, uzman yardımcılığı, veri kontrol işletmeni, bilgisayar işletmeni, memur ve sürekli işçi pozisyonunda çalışan 239 kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise 239 kişi içinden seçilen 205 kamu kurumu çalışanıdır. Anket 205 katılımcıya dağıtılarak cevaplama aşamasında katılımcının yanında bekleyip cevaplama işleminden sonra geri alınmak suretiyle gerçekleştirilmiştir.

Evrenin temsil edildiği 205 kişilik örneklemin 0,05 örneklem hatası ve 0,95 güvenilirlik parametreleri 239 kişiyi temsil edeceği değerlendirilmektedir.

3.5 Literatür Taraması

Avery vd. (1997) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan çalışmada bankaların şube açma kararlarında, eyaletlerdeki mevzuatların, teknolojinin, bölgenin ekonomik, coğrafi ve demografik özelliklerinin etkili olduğunu belirlenmiştir.

Beal ve Delpachita (2003) tarafından Avustralyalı öğrencilerde yapılan çalışmalarda ise, hisse senedi piyasalarındaki tecrübenin ve gelirin finansal okuryazarlığı arttırdığı belirlenmiş olup, fakat eğitim kurumlarındaki finansal eğitimlerin bireylerin yaşamlarının sonraki evrelerinde karar almalarında yeterli olmadığı belirtilmektedir.

Lusardi ve Mitchell (2006) tarafından yapılan ve Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarının katıldığı çalışmada finansal okuryazarlık ile ilgili 52 yaş üstü bireylerin % 60'ının risk almaktan kaçındıkları, okuryazarlık seviyesinin yaşlı bireyler arasında çok düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Taylor ve diğerleri (2009) tarafından 1991-2009 yıllarına ilişkin İngiliz Hane halkı Paneli Araştırmasının (BHPS) verilerinin kullanıldığı finansal yetenek ve refah konulu çalışmada, finansal yetenek ile psikolojik refah düzeyi arasında pozitif bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir.

Robb ve Sharp'in (2009) tarafından 6520 kişilik üniversite öğrencilerinden oluşan bir örnekleme yürütülen çalışmada finansal bilgi düzeyi daha yüksek olanlarla görece daha düşük bilgi düzeyine sahibi olanlar arasında kredi kart bakiyesi açısından anlamlı bir fark bulunmadığı, daha yüksek seviyede okuyazar olanların kart bakiyelerinin de yüksek olduğu saptanmıştır.

Jorgensen ve Savla (2010) tarafından 420 kişilik bir örnekleme yapılan çalışmada, ailelerin üniversite öğrencilerinin finansal tutumları ve davranışlarında etki sahibi olmalarına karşın, finansal bilgi düzeyleri üzerinde bir etkisinin olmadığı saptanmıştır.

Rooij vd (2011) tarafından Hollanda'da yapılan başka bir çalışmada ailelerin sahip oldukları temel finansal bilgiler arasında çok büyük farklılıklar bulunduğu, kadınlar ile eğitim seviyeleri nispeten düşük kişilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür.

Temizel ve Bayram (2011) tarafından öğrencilerin finansal bilgilerini ailelerinden aldıkları, finansal gelişmeleri çoğunlukla TV ve internetten takip ettikleri belirlenmiştir.

Van Rooji (2011), bireylerden finansal okuryazarlığı daha düşük olanların hisse senetlerine daha az yatırım yaptıklarını, katılımcıların finansal okuryazarlık hakkında temel bilgilere vakıf olmakla birlikte daha fazla bilgi sahibi olan sayısının oldukça az olduğunu, örneğin, katılımcıların pek çoğunun hisse senedi ve tahvil arasındaki farkı bilmediğini açıklamaktadır.

Rooij, vd (2012) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise finansal bilgi sahibi olmakla emeklilik planlaması yapma arasında olumlu yönde bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir.

Klapper, Lusardi ve Panos (2013) tarafından Rusya'da bin kişilik bir örnekleme yürütülen çalışmada 2008 ve 2009 ekonomik krizlerinde, geliri değişmeden harcama yapmayanların finansal okuryazarlığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Cameran ve diğerleri (2013) tarafından 335 öğrencinin bulunduğu örnekleme finansal okuryazarlık ile ilişki olan unsurları değerlendirmek amacıyla yapılan çalışmada; finansal okuryazarlık düzeyinin yoksul ve akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilerde düşük olduğunu belirlenmiştir.

Şantaş ve Demirgil (2015) tarafından örnekleminde 704 öğrencinin yer aldığı bir çalışmada öğrencilerin ekonomi okuryazarlık düzeyi belirlenmeye çalışılmış, çalışmada ekonomi okuryazarlığı alt gruplarına ilişkin ortalamalarının yaş, cinsiyet gibi demografik özellikleriyle öğretim görmekte oldukları sınıf gibi özellikleri itibarıyla farklılaştığı, beş üzerinde sayıda ekonomi dersi alanlar ve erkeklerde ekonomi okuryazarlığının daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Özdemir ve diğerleri (2015) tarafından finansal okuryazarlık düzeyini belirlemek amacıyla örnekleminde 221 öğrencinin bulunduğu çalışmada, öğrencilerin %58,8'inin finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek, %26'sının finansal okuryazarlık düzeyleri orta ve 6,8'inin finansal okuryazarlık düzeylerinin ise düşük olduğu tespit edilmiştir.

Kılıç ve diğerleri (2015) tarafından finansal okuryazarlık düzeyini belirlemek amacıyla örnekleminde 480 öğrencinin bulunduğu çalışmada, öğrencilerin %48,0'ının finansal okuryazar olarak nitelendirilebilecekleri, erkelerin finansal okuryazarlık seviyesinin kadınlardan, kredi kartı ve internet bankacılığı kullananların kullanmayanlardan daha yüksek olduğu, öğrencilerin en çok bireysel bankacılık, en az da yatırım alanında bilgiye sahip oldukları ortaya konulmuştur.

Fettahoğlu (2015) tarafından Kocaeli'nde yaşamakta olan 83 kişilik bir örnekleme yürütülen ve finansal okuryazarlık düzeylerinin ve aile bütçesinin yönetimi konusunda bilgi ve davranışlarını belirlenmesinin amaçlandığı araştırmada, katılımcıların finansal okuryazarlık konusunda temel düzeyde bilgi sahibi oldukları, karmaşık ve bilgiyi gerektiren araç, ürün ve teknikler ile hane halkı açısından yatırım araçlarını tanıma ve yatırım yapma konusunda bilgi eksikliklerinin bulunduğu, hisse senedi, tahvil, yatırım fonu gibi menkul değerlerin kullanımının düşük olduğu tespit edilmiştir.

Alkaya ve Yağlı (2015) tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinden oluşan bir örnekleme öğrencilerin finansal bilgi, tutum ve davranışlarının araştırıldığı çalışmada, öğrencilerin olumlu finansal davranış ve tutumlar sergiledikleri ancak finansal bilgi seviyelerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmayı Yapan	Araştırmanın Konusu	Araştırmanın Sonucu
Avery vd (1997)	Amerika Birleşik Devletleri'nde bankaların şube açma kararlarında hangi faktörlerin etkili olduğunun belirlenmesidir.	Bankaların şube açma kararlarında, eyaletlerdeki mevzuatların, teknolojinin, bölgenin ekonomik, coğrafi ve demografik özelliklerinin etkili olduğu belirlenmiştir.
Beal ve Delpachita (2003)	Avustralyalı öğrencilerde, hisse senedi piyasalarındaki tecrübenin ve gelirin finansal okuryazarlığı artırıp artırmadığının belirlenmesidir.	Hisse senedi piyasalarındaki tecrübenin ve gelirin finansal okuryazarlığı arttırdığı belirlenmiş olup, fakat eğitim kurumlarındaki finansal eğitimlerin bireylerin yaşamlarının sonraki evrelerinde karar almalarında yeterli olmadığı belirlenmiştir.
Lusardi ve Mitchell (2006)	Amerika Birleşik devletleri vatandaşlarında finansal okuryazarlık, risk alma ve okuryazarlık seviyesi arasındaki ilişkinin belirlenmesidir.	Finansal okuryazarlık ile ilgili 52 yaş üstü bireylerin % 60'ının risk almaktan kaçındıkları, okuryazarlık seviyesinin yaşlı bireyler arasında çok düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.
Taylor ve diğerleri (2009)	finansal yetenek ile psikolojik refah düzeyi arasındaki ilişkinin belirlenmesidir.	1991-2009 yıllarına ilişkin İngiliz Hane halkı Paneli Araştırmasının (BHPS) verilerinin kullanıldığı çalışmada, finansal yetenek ile psikolojik refah düzeyi arasında pozitif bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir.
Robb ve Sharp (2009)	6520 üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmayla, finansal bilgi düzeyi ile kart bakiyeleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir.	Finansal bilgi düzeyi daha yüksek olanlarla görece daha düşük bilgi düzeyine sahip olanlar arasında kredi kart bakiyesi açısından anlamlı bir fark bulunmadığı, daha yüksek seviyede okuyazar olanların kart bakiyelerinin de yüksek olduğu belirlenmiştir.
Jorgensen ve Savla (2010)	420 üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmayla ailelerin üniversite öğrencilerinin finansal tutumları ve davranışları ile bilgi düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir.	Ailelerin üniversite öğrencilerinin finansal tutumları ve davranışlarında etki sahibi olmalarına karşın, finansal bilgi düzeyleri üzerinde bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.
Rooij vd (2011)	Hollanda'da ailelerin sahip oldukları temel finansal bilgi arasında farklılık olup olmadığı ile eğitim seviyesi ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir.	Ailelerin sahip oldukları temel finansal bilgiler arasında çok büyük farklılıklar bulunduğu, kadınlar ile eğitim seviyeleri nispeten düşük kişilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir.
Temizel ve Bayram (2011)	Öğrencilerin finansal bilgi kaynaklarının belirlenmesidir.	Öğrencilerin finansal bilgilerini ailelerinden aldıkları, finansal gelişmeleri çoğunlukla TV ve internetten takip ettikleri belirlenmiştir.
Van Rooji (2011)	Finansal okuryazarlık seviyesi ile bunun yatırım araçlarını seçmedeki etkisinin belirlenmesidir.	Finansal okuryazarlığı daha düşük olanların hisse senetlerine daha az yatırım yaptıkları, katılımcıların finansal okuryazarlık hakkında temel bilgilere vakıf olmakla birlikte daha fazla bilgi sahibi olan sayısının oldukça az olduğu, pek çoğunun hisse senedi ve tahvil arasındaki farkı bilmediği belirlenmiştir.
Rooij, vd (2012)	Finansal bilgi sahibi olmakla emeklilik planlaması yapma arasındaki ilişkinin belirlenmesidir.	Finansal bilgi sahibi olmakla emeklilik planlaması yapma arasında olumlu yönde bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir.
Dünya Bankası ve SPK (2012)	Türk halkının finansal okuryazarlık, bütçe yönetimi ve borçlanma, finansal planlama, finansal ürün seçimi, finansal	Finansal okuryazarlık konusunda sorulan sorulara doğru cevap verme oranının gelir düzeyiyle doğru orantılı olduğu, düzenli tasarruf yapma oranının düşük olduğu, mevduat

	tutum, davranış ve eğilimler, katılımcıların sosyo-ekonomik durumu, finansal bilgi edinimi ve ihtiyacı arasındaki ilişkilerin belirlenmesidir.	ve banka hesaplarının orta ve yüksek gelir grubu tarafından daha çok kullanıldığı, katılımcıların tanıdıkları insanlara, ikinci olarak finans profesyonellerine danıştıkları belirlenmiştir.
Klapper, Lusardi ve Panos (2013)	Rusya’da 1000 kişilik örnekleme 2008 ve 2009 ekonomik krizlerinde gelir, harcama ve finansal okuryazarlık ilişkilerin belirlenmesidir.	2008 ve 2009 ekonomik krizlerinde, geliri değişmeden harcama yapmayanların finansal okuryazarlığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.
Cameran ve diğerleri (2013)	335 öğrencinin bulunduğu örnekleme finansal okuryazarlık ile ilişki olan unsurların belirlenmesidir.	Finansal okuryazarlık düzeyinin yoksul ve akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilerde düşük olduğunu belirlenmiştir.
Şantaş ve Demirgil (2015)	704 öğrencinin ekonomi okuryazarlık düzeyinin belirlenmesidir.	Ekonomi okuryazarlığı alt gruplarına ilişkin ortalamalarının yaş, cinsiyet gibi demografik özellikleriyle öğretim görmekte oldukları sınıf gibi özellikleri itibarıyla farklılaştığı, beş üzerinde sayıda ekonomi dersi alanlar ve erkeklerde ekonomi okuryazarlığının daha fazla olduğu belirlenmiştir.
Özdemir ve diğerleri (2015)	221 öğrencinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesidir.	Öğrencilerin %58,8’inin d yüksek, %26, sinin orta ve 6,8’inin düşük finansal okuryazarlık düzeyinde olduğu belirlenmiştir.
Kılıç ve diğerleri (2015)	480 öğrencinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesidir.	Öğrencilerin %48,0’ının finansal okuryazar olarak nitelendirilebilecekleri, erkelerin finansal okuryazarlık seviyesinin kadınlardan, kredi kartı ve internet bankacılığı kullananların kullanmayanlardan daha yüksek olduğu, en çok bireysel bankacılık, en az yatırım alanında bilgiye sahip oldukları belirlenmiştir.
Fettahoğlu (2015)	Kocaeli’nde yaşamakta olan 83 kişilik bir örnekleme yürütülen ve finansal okuryazarlık düzeylerinin ve aile bütçesinin yönetimi konusunda bilgi ve davranışlarını belirlenmesidir.	Katılımcıların finansal okuryazarlık konusunda temel düzeyde bilgi sahibi oldukları, karmaşık ve bilgiyi gerektiren araç, ürün ve teknikler ile hane halkı açısından yatırım araçlarını tanıma ve yatırım yapma konusunda bilgi eksikliklerinin bulunduğu, hisse senedi, tahvil, yatırım fonu gibi menkul değerlerin kullanımının düşük olduğu belirlenmiştir.
Alkaya ve Yağlı (2015)	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin finansal bilgi, tutum ve davranışlarının belirlenmesidir.	Öğrencilerin olumlu finansal davranış ve tutumlar sergiledikleri, ancak finansal bilgi seviyelerinin yetersiz olduğu belirlenmiştir.
Haydari (2018)	İstanbul ilinde bireylerin finansal okuryazarlık, finansal eğitim ve finansal erişim düzeylerinin belirlenmesidir.	Genel olarak finansal okuryazarlık, erişim ve eğitim alt boyutlarının birbiriyle ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Bu literatür özetlenmiştir.

3.6 Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışmanın ikinci bölümünde yer alan “Sonuç” kısmında gerekçeleri ile tartışıldığı üzere, araştırmada test edilen hipotezler demografik açıdan, kullanılan

finansal ürünler açısından ve finansal okuryazarlık, finansal eğitim ve finansal erişim boyutları yönüyle incelenmiştir.

Demografik Özelliklere Göre Oluşturulan Hipotezler

Çalışmanın ilk iki bölümünde açıklanan kuramsal gerekçelerden hareketle;

H₁: Katılımcıların yaş grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

H₂: Katılımcıların cinsiyet grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

H₃: Katılımcıların medeni durum grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

H₄: Katılımcıların eğitim durumu grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

H₅: Katılımcıların gelir durumu grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

H₆: Katılımcıların meslek grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

Bireylerin farklı demografik özelliklerinin (cinsiyet, yaş, öğrenim derecesi, gelir düzeyi, medeni hali, nerede yaşadığı ve meslek grupları) alınan eğitimlerindeki bilgilerin güncelliğini, yeni bilgileri ve becerileri edinmeye açıklığı ile duyulan ihtiyacı, cinsiyete yönelik toplumsal önyargıları, parayı yönetme algısını, gelir ve yaş temelinde risk alabilmeye yatkınlığını, daha çok tasarruf etme isteğini ve becerisi, teknolojik imkanlardan faydalanarak finansal araçlardan istifade etme eğilimini etkilediği düşünülmüştür.

Bu kapsamda aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

Kullanılan Finansal Ürünlere Göre Oluşturulan Hipotezler

H₇: Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün çek karnesi olması ile finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

H₈: Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün tasarruf mevduatı olması ile finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

H₉: Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün sigorta ürünü olması ile finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

H₁₀: Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün yatırım ürünü olması finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

H₁₁: Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün kredi ürünü olması ile finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

Çek karnesi, tasarruf mevduatı, sigorta, yatırım ve kredi gibi farklı ürünlerin kullanılması, bireylerin sunulan farklı kalite, çeşit ve maliyetlerdeki finansal ürünlere erişimlerinin mevcudiyetini değerlendirmektedir.

Boyutlar Arasındaki İlişkilere Göre Oluşturulan Hipotezler

H₁₂: Finansal alt boyutlar arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır.

Finansal okuryazarlık, finansal eğitim ve finansal erişim arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı, bulunuyor ise bu ilişkinin ne yönde olduğunu değerlendirilmek için yukarıdaki hipotez geliştirilmiştir.

3.7 Bulgular ve Bulguların Yorumlanması

Bu bölümde, araştırmanın amaç ve hedefleri doğrultusunda yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları açıklamalı tablolarla verilmiştir.

Tablo 3.1: Örnekleme Ait Betimsel İstatistikler.

Doğum tarihi	Sayı (f)	Yüzde (%)
1965-1979 arası	68	33,2
1980-1999 arası	133	64,9
2000 ve sonrası	4	2,0
Toplam	205	100,0
Cinsiyet		
Kadın	86	42,0
Erkek	119	58,0
Toplam	205	100,0

Tablo 3.1 Devam: Örnekleme Ait Betimsel İstatistikler.

Eğitim durumu	Sayı (f)	Yüzde (%)
Lise	19	9,3
Lisans	131	63,9
Yüksek lisans	49	23,9
Doktora	6	2,9
Toplam	205	100,0
Gelir düzeyi		
Ortalamanın altında	28	13,7
Ortalama düzeyinde	161	78,5
Ortalamanın üzerinde	16	7,8
Toplam	205	100,0
Medeni durum		
Evli	148	72,2
Bekar	57	27,8
Toplam	205	72,2
Meslek		
Maaşlı	200	97,6
Yönetici	5	2,4
Toplam	205	100

Çalışmaya dahil edilen bireylerin doğum tarihlerine göre sıklıkları incelendiğinde 1980-1999 yılları arasında doğan bireylerin büyük çoğunluğu oluşturduğu (%64,9) tespit edilmiştir. 2000 yılından sonra doğan katılımcıların oranı ise %2 olarak saptanmıştır.

Çalışmaya dahil edilen bireylerin %42'sini kadınlar, %58'ini erkekler oluşturmaktadır. Katılımcılar arasında eğitim durumuna göre en büyük grubu lisans mezunları oluşturmaktadır. Doktorasını tamamlamış katılımcıların oranı %2,9'dur. Katılımcıların gelir düzeylerine göre dağılım sıklıkları incelendiğinde büyük çoğunluğun ortalama gelir düzeyine sahip oldukları (%78,5) belirlenmiştir. Gelir düzeyi ortalamanın üzerinde olan katılımcıların oranı ise %7,8 olarak görülmektedir. Çalışmaya dahil edilen bireylerin büyük çoğunluğunun (%72,2) evli olduğu tespit edilmiş, çalışmaya dahil edilen bireylerin 200 tanesinin (%97,6) maaşlı personel, 5 tanesinin ise (%2,4) yönetici oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 3.2: Araştırmaya Dahil Edilen Bireylerin Finansal Okuryazarlık Özellikleri.

	Sayı (f)	Yüzde (%)
Faiz oranı yıllık %1 olan bir birikim hesabımız var ve yıllık enflasyon %2 düzeyinde ise 1 yıl sonra, hesabımızdaki paranın alım gücü bugüne göre nasıl olur?		
Artar	2	1,0
Aynı kalır	4	2,0
Azalır	185	90,2
Bilmiyorum	14	6,8
Toplam	205	100,0
Faiz oranları artarsa, tahvil fiyatları nasıl değişir?		
Yükselir	59	28,8
Düşer	68	33,2
Aynı kalır	19	9,3
Faiz oranları ve tahvil fiyatları arasında bir ilişki yoktur	59	28,8
Toplam	205	100,0
15 yıllık bir ipotek kredisi alırsam, 30 yıllık bir ipotek kredisine göre daha fazla aylık ödeme yaparım. Ama 15 yıllık ipotek a uygulanan toplam faiz daha az olur.		
Doğru	133	64,9
Yanlış	32	15,6
Bilmiyorum	40	19,5
Toplam	205	100,0
Elimizdeki paranın tamamıyla tek bir şirket hissesine yatırım yapmak, azar azar farklı şirket hisselerine yatırım yapmaktan daha güvenli bir getiri sağlar.		
Doğru	27	13,2
Yanlış	144	70,2
Bilmiyorum	34	16,6
Toplam	205	100,0
Yıllık faizi %2 olan bir birikim hesabında 100 liramız var. 5 yıl sonra, hesabımızda ne kadar paramız olur?		
102 TL'den fazla	187	91,2
102 TL	8	3,9
102 TL'den az	3	1,5
Bilmiyorum	7	3,4
Toplam	205	100,0
Toplam doğru cevap	717	45,2
Toplam yanlış veya bilmiyorum cevabı	868	54,8

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%90,2) “Faiz oranı yıllık %1 olan bir birikim hesabımız var ve yıllık enflasyon %2 düzeyinde ise 1 yıl sonra, hesabımızdaki paranın alım gücü bugüne göre nasıl olur?” sorusuna doğru yanıt vermiştir.

“Faiz oranları artarsa, tahvil fiyatları nasıl değişir?” sorusu katılımcıların yaklaşık üçte biri (%33,2) tarafından doğru cevaplanmıştır.

“15 yıllık bir ipotek kredisi alırsam, 30 yıllık bir ipotek kredisine göre daha fazla aylık ödeme yaparım. Ama 15 yıllık ipotek a uygulanan toplam faiz daha az olur,” ifadesi hakkında doğru yanıt veren katılımcılar %64,9’dur

“Elimizdeki paranın tamamıyla tek bir şirket hissesine yatırım yapmak, azar azar farklı şirket hisselerine yatırım yapmaktan daha güvenli bir getiri sağlar,” ifadesi hakkında doğru yanıt veren katılımcılar %64,9’dir

“Yıllık faizi %2 olan bir birikim hesabında 100 liramız var. 5 yıl sonra, hesabımızda ne kadar paramız olur?” sorusu katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından (%91,2) doğru yanıtlanmıştır.

Katılımcıların finansal okuryazarlık özelliklerini değerlendirmek amacıyla bütün sorular birlikte ele alındığında doğru cevap verme oranı %45,2 olarak belirlenmiştir. Toplam soruların %54,8’ine ise bilinmediği belirtilmiş veya yanlış cevaplanmıştır. Bu veriler ışığında genel olarak finansal okuryazarlık seviyesinin yüksek olmadığı düşünülmektedir. Katılımcıların faiz hesaplamaları konusunda (%91,2) ve faiz ile enflasyon ilişkisine dair yorum yapabilme durumlarının (%91,2) oldukça başarılı oldukları gözlenmiştir. Bununla birlikte faizler ve tahvil fiyatları konusunda yetersiz (%33,2) oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların toplamda finansal okuryazarlık düzeyini orta düzeyde olduğu, sermaye piyasasına dair finansal okuryazarlık düzeyinin ise düşük olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 3.3: Katılımcıların Finansal Ürünleri Kullanım Durumlarına Göre Dağılım Sıklıkları.

	Sayı (f)	Yüzde (%)
Çek karnesi		
Evet	9	4,4
Hayır	196	95,6
Toplam	205	100,0
Tasarruf mevduatı		
Evet	109	53,2
Hayır	96	46,8
Toplam	205	100,0
Sigorta ürünü		
Evet	130	63,4
Hayır	75	36,6
Toplam	205	100,0
Yatırım ürünü		
Evet	47	22,9
Hayır	158	77,1
Toplam	205	100,0
Kredi ürünü		
Evet	132	64,4
Hayır	73	35,6
Toplam	205	100,0

Katılımcıların daha önceden finansal ürünlerin hangilerini kullanıp kullanmadıklarına göre dağılım sıklıkları değerlendirildiğinde; çek karnesi kullanımının %4,4, tasarruf mevduatı kullanım oranının %53,2, sigorta ürünü

kullanım oranının %63,4, yatırım ürünü kullanım oranının %22,9 ve kredi ürünü kullanım oranının %64,4 olduğu belirlenmiştir. Bu oranlara göre katılımcıların bireysel finans ürünleri konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları düşünülmektedir. Katılımcıların kredi kullanım düzeyleri ve tasarruf mevduatı kullanım oranlarının orta düzeyde ve birbirine yakın düzeylerde olması, finansal okuryazarlık düzeyinin belirli bir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.4: Katılımcıların Finansal Eğitim Özelliklerine Göre Dağılım Sıklıkları.

	Sayı (f)	Yüzde (%)
Tasarruf veya yatırım konularında herhangi bir eğitim aldınız mı?		
Evet	30	14,6
Hayır	175	85,4
Toplam	205	100,0
Yaptığınız yatırımların finansal riskleri hakkında bir eğitim aldınız mı?		
Evet	20	9,8
Hayır	185	90,2
Toplam	205	100,0
Finansal piyasalarda yatırım yapmak için sahip olduğunuz finansal okuryazarlık bilgisinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?		
Evet	45	22,0
Hayır	160	78,0
Toplam	205	100,0
Hiç Aile Bütçesi Yaptınız mı?		
Evet	143	69,8
Hayır	62	30,2
Toplam	205	100,0
Hiç Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Bir İşlem Yaptınız mı?		
Evet	119	58,0
Hayır	86	42,0
Toplam	205	100,0
Eğer çocuğunuz varsa okulda herhangi bir finansal okuryazarlık eğitimi gördü mü?		
Evet	9	4,4
Hayır	196	95,6
Toplam	205	100,0
Görmediyse ileriki hayatında kullanmak üzere temel bir finansal okuryazarlık eğitimi almasını ister miydiniz?		
Evet	143	69,8
Hayır	62	30,2
Toplam	205	100,0
Türkiye’de ücretsiz finansal okuryazarlık eğitimi veren kuruluşlardan haberiniz var mı?		
Evet	32	15,6
Hayır	173	84,4
Toplam	205	100,0
Finansal piyasalarda herhangi bir yatırım yapmamanızın temel sebebi herhangi bir finansal okuryazarlık eğitimi almamış olmanız mıdır?		
Evet	32	15,6
Hayır	173	84,4
Toplam	205	100,0

Katılımcıların finansal eğitim özellikleri incelendiğinde büyük çoğunluğunun (%85,4) tasarruf veya yatırım konularında ve yaptıkları yatırımların finansal riskleri hakkında bir eğitim almadıkları (%90,2) belirlenmiştir. Bu oranlar doğrultusunda katılımcıların %78'i finansal piyasalarda yatırım yapmak için sahip oldukları finansal okuryazarlık bilgisinin yeterli olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Katılımcıların yaklaşık üçte ikisinin (%69,8) aile bütçesi yaptığı, %58'inin daha önceden bireysel emeklilik sistemi ile ilgili bir işlem yapmış oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların çocuklarının sadece %4,4'ünün okulda herhangi bir finansal okuryazarlık eğitimi gördüğü saptanmıştır. Bununla birlikte ebeveynlerin %69,8'i çocuklarının ileriki hayatında kullanmak üzere temel bir finansal okuryazarlık eğitimi almasını istediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların ülkemizde ücretsiz olarak sağlanan finansal okuryazarlık eğitimi veren kurum ve kuruluşlar hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkları gözlenmiştir. Katılımcıların %15,6'sı herhangi bir finansal okuryazarlık eğitimi almamalarını finansal piyasalarda herhangi bir yatırım yapmamalarının temel sebebi olarak belirtmiştir.

Tablo 3.5: Katılımcıların Eğitim Almak İstedikleri Konuların Öncelik Sırasına Göre Dağılım Sıklıkları.

	Sıralama 1		Sıralama 2		Sıralama 3		Sıralama 4	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Temel Düzeyde Finans Sıralaması Finansal piyasalar ve yatırım araçları	40	19,5	43	21	65	31,7	57	27,8
Para ve bütçe yönetimi	70	34,1	68	33,2	47	22,9	20	9,8
Temel finansal kavramlar	61	29,8	56	27,3	47	22,9	41	20
Borçlanma ve krediler	34	16,6	38	18,5	46	22,4	87	42,4
Toplam	205	100	205	100	205	100	205	100
Orta Düzeyde Finans Sıralaması								
Yatırım araçları	121	59	28	13,7	56	27,3		
Emeklilik Planlaması	52	25,4	60	29,3	93	45,4		
Sigortacılık	31	15,1	118	57,6	56	27,3		
Toplam	205	100	205	100	205	100		
İleri Düzeyde Finans Sıralaması								
Yatırım araçları	107	52,2	47	22,9	24	11,7	27	13,2
Kurumsal yönetim	31	15,1	57	27,8	69	33,7	48	23,4
Finansal piyasalardaki suçlar ve cezalar	17	8,3	31	15,1	83	40,5	74	36,1
Borsalarda yatırım	50	24,4	68	33,2	30	14,6	57	27,8
Toplam	205	100	205	100	205	100	205	100

Katılımcıların temel düzeyde eğitim almak istedikleri konular öncelik sırasına göre incelendiğinde; Para ve bütçe yönetimi (%34,1), Temel finansal kavramlar (%29,8), Finansal piyasalar ve yatırım araçları (%19,5) ile Borçlanma ve krediler (%16,6) şeklinde olduğu belirlenmiştir.

Orta Düzeyde Finans Sıralaması eğitimi almak istedikleri konular öncelik sırasına göre; yatırım araçları (%59), emeklilik planlaması (%25,4) ve sigortacılık (%15,1) şeklinde sıralanmıştır.

Katılımcıların ileri düzeyde finans eğitimi almak istedikleri konular öncelik sırasına göre yatırım araçları (%52,2), borsalarda yatırım (%24,4), kurumsal yönetim (%15,1) ve finansal piyasalardaki suçlar ve cezalar (%8,3) şeklinde sıralanmıştır.

Tablo 3.6: Katılımcıların Finansal Erişim Tutumlarına Yönelik Puanları.

		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	$\bar{x}$	S.S
Finansal hizmetlere rahat eriştiğinizi düşünüyor musunuz?	F %	15 7,3	16 7,8	33 16,1	95 46,3	46 22,4	3,69	1,12
Yaşadığım yerde banka şubesine rahatlıkla erişebiliyorum.	F %	12 5,9	12 5,9	6 2,9	97 47,3	78 38,0	4,06	1,08
Yaşadığım yerde ATM'lere ulaşmada sıkıntı yaşıyorum.	F %	20 9,8	24 11,7	9 4,4	82 40,0	70 34,1	3,77	1,30
Yaşadığım yerdeki bankalardan rahatlıkla kredi çekebiliyorum.	F %	7 3,4	29 14,1	33 16,1	87 42,4	49 23,9	3,69	1,09
Yaşadığım yerdeki bankalara rahatlıkla mevduat yatırabiliyorum.	F %	13 6,3	5 2,4	27 13,2	104 50,7	56 27,3	3,90	1,03
Yaşadığım yerdeki bankalarda ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapabiliyorum.	F %	14 6,8	16 7,8	86 42,0	60 29,3	29 14,1	3,36	1,04
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu elektronik bankacılık ile yapıyorum.	F %	10 4,9	4 2,0	10 4,9	73 35,6	108 52,7	4,29	1,01
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu banka şubesine giderek yapıyorum.	F %	59 28,8	115 56,1	15 7,3	11 5,4	5 2,4	1,97	0,89
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu ATM ile yapıyorum.	F %	28 13,7	72 35,1	38 18,5	54 26,3	13 6,3	2,77	1,17
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu telefon bankacılığı ile yapıyorum.	F %	39 19,0	69 33,7	27 13,2	50 24,4	20 9,8	2,72	1,29
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu mobil bankacılık uygulamaları ile yapıyorum.	F %	17 8,3	11 5,4	13 6,3	74 36,1	90 43,9	4,02	1,21
Alış-verişte genellikle kredi kartı kullanırım.	F %	18 8,8	18 8,8	23 11,2	87 42,4	59 28,8	3,74	1,22
PTT'nin bankacılık uygulamalarını kullanıyorum.	F %	92 44,9	75 36,6	24 11,7	7 3,4	7 3,4	1,84	0,99
Finansal hizmetlere erişim maliyetlidir.	F %	19 9,3	62 30,2	72 35,1	38 18,5	14 6,8	2,83	1,05
Yaşadığım yerde sunulan finansal hizmetler ihtiyaçlarının birçoğunu gidermektedir.	F %	13 6,3	10 4,9	71 34,6	80 39,0	31 15,1	3,52	1,02
Yaşadığım yerde sunulan finansal hizmetlerin çeşitliliği yeterlidir.	F %	13 6,3	14 6,8	74 36,1	75 36,6	29 14,1	3,45	1,03
Yaşadığım yerdeki bankalarda finansal yatırım ürünlerine ait hizmetleri rahatlıkla alabiliyorum.	F %	11 5,4	16 7,8	74 36,1	70 34,1	34 16,6	3,49	1,03

Tablo 3.6’de katılımcıların finansal erişim tutumlarının genel ortalaması $3,35 \pm 0,62$ olarak belirlenmiştir. Finansal erişim ile ilgili ifadele ölçeğindeki sorular incelendiğinde; “Bankacılık işlemlerinin birçoğunu elektronik bankacılık ile yapıyorum” ifadesinin ($\bar{x}=4,29$) ortalama ile en yüksek, “PTT’nin bankacılık uygulamalarını kullanıyorum” ifadesinin ($\bar{x}=1,84$) ortalama ile en düşük algıya sahip olduğu belirlenmiştir. Bireylerin finansal hizmetlere, banka şubelerine, ATM’lere kolay bir şekilde ulaşabildikleri belirlenmiştir. Katılımcıların bankalardan kredi çekebilmeleri, mevduat yatırabilmeleri ve ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlemlerinde sorun yaşamadıkları belirlenmiştir. Bankacılık işlemleri için bankaya giden katılımcı sayısının düşük olduğu, ATM’lerden veya telefon bankacılığı ile işlem yapma oranının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Mobil bankacılık uygulamalarının sıkça kullanıldığı ve alışverişlerde kredi kullanımının yaygın olduğu tespit edilmiştir. Finansal hizmetlere erişimin maliyetli olduğu konusunda katılımcılar kararsız kalmışlardır. Katılımcılar genel olarak yaşadıkları yerde sunulan finansal hizmetlerin ihtiyaçlarının birçoğunu giderdiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte yaşadıkları yerde sunulan finansal hizmetlerin çeşitliliğinin yeterli olduğu ve bankalarda finansal yatırım ürünlerine ait hizmetleri rahatlıkla alabildiklerini belirtmişlerdir.

Ölçekteki ifadelerle katılım durumuna bakıldığında genel olarak katılımcıların finansal hizmetlere erişim sağlamada zorluk çekmedikleri düşünülmektedir.

Tablo 3.7: Katılımcıların Finansal Erişim İle İlgili İfadeler Ölçeğinin Normal Dağılım Testi Sonuçları.

Kolmogorov-Smirnov ^a		
Statistic	n	p
0,171	205	0,233

Normal dağılım analizi sonucuna bakıldığında katılımcı sayısı 50’nin üzerinde olduğu için Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmıştır. Finansal erişim ölçeğinin normal bir dağılım gösterdiği saptanmıştır ($p>0,05$).

Kolmogorov-Smirnov Testi: $X_1, X_2, \dots, X_n$ sürekli raslantısal değişkenlerden oluşan ve her birinin aynı dağılıma sahip örnek verilerinin ampirik dağılım fonksiyonu $S(x)$ ile devamlı olan $F(x)$ teorik dağılımı arasındaki uyumu test etmektir (Genceli, 2007: 307).

Finansal algılar alt boyutlarının katılımcıların demografik özellikleri ile karşılaştırılması

Bu bölümde finansal algıların (finansal okuryazarlık, finansal eğitim ve finansal erişim) katılımcıların demografik özelliklerine göre farklılaşma durumu incelenmiştir.

Katılımcıların doğum tarihlerine göre (yaş gruplarına göre) finansal algılarının alt boyutlar düzeyinde farklılaşıp farklılaşmadığı hipotezi test edilmiştir.

H_1 : Katılımcıların yaş grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir

Tablo 3.8: Katılımcıların Finansal Alt Boyutlarının Yaş Gruplarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem Anova Testi Sonuçları.

Finansal Algılar	Yaş grupları	n	$\bar{x}$	ss	F	P	Fark
Finansal Okuryazarlık	1965-1979 arası	68	3,82	0,95	4,668	,010	1965-1979 arası ile 1980-1999 arası
	1980-1999 arası	133	3,33	1,15			
	2000 ve sonrası	4	3,50	1,00			
	Toplam	205	3,50	1,10			
Finansal Erişim	1965-1979 arası	68	3,47	0,51	2,540	,081	
	1980-1999 arası	133	3,29	0,68			
	2000 ve sonrası	4	3,74	0,24			
	Toplam	205	3,36	0,63			
Finansal Eğitim	1965-1979 arası	68	1,62	0,15	4,524	,012	1965-1979 arası ile 1980-1999 arası
	1980-1999 arası	133	1,68	0,15			
	2000 ve sonrası	4	1,72	0,11			
	Toplam	205	1,66	0,15			

Katılımcıların yaş gruplarına göre finansal alt boyut algıları arasındaki farklılık Anova testi ile değerlendirilmiştir. Finansal okuryazarlık algılarının yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Farklılığın kaynağını belirlemek üzere Tukey çoklu karşılaştırma analizi yapılmış ve 1965-1979 arası ile 1980-1999 arası doğan katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=4,668$, $p<0,05$). 1965-1979 arasında doğan katılımcıların finansal okuryazarlık algısı ortalamasının ($\bar{X}=3,82$) 1980-1999 arasında doğan katılımcılara göre ($\bar{X}=3,33$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Finansal eğitim algılarının yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Farklılığın kaynağını belirlemek üzere Tukey çoklu karşılaştırma analizi yapılmış ve 1965-1979 arası ile 1980-1999 arası doğan katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=4,524$, $p<0,05$). 1965-1979 arasında

doğan katılımcıların finansal eğitim algısı ortalamasının ($\bar{X}=1,62$) 1980-1999 arasında doğan katılımcılara göre ($\bar{X}=1,68$) daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların yaş grupları arasındaki finansal alt boyut algılarının istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiş olup H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

H_2 : *Katılımcıların cinsiyet grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.*

Tablo 3.9: Katılımcıların Finansal Alt Boyutlarının Cinsiyet Gruplarına Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.

Finansal Algılar	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	ss	t	p
Finansal Okuryazarlık	Kadın	86	3,37	1,17	-1,390	,166
	Erkek	119	3,59	1,04		
Finansal Erişim	Kadın	86	3,38	0,61	,474	,636
	Erkek	119	3,34	0,64		
Finansal Eğitim	Kadın	86	1,70	0,16	3,101	0,02
	Erkek	119	1,63	0,14		

Katılımcıların cinsiyetlerine göre finansal alt boyut algılarının istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için t-testi uygulanmıştır. Finansal eğitim algısı alt boyutunda cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Kadınlara ait finansal eğitim algısının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Katılımcıların cinsiyet grupları arasındaki finansal alt boyutlardan finansal okuryazarlık algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle H_2 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

H_3 : *Katılımcıların medeni durum grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.*

T-Testi: İki grup verinin ortalamaları arasında belirgin farklılık olup olmadığını belirlemek için kullanılan bir testtir (Akça, 2013).

Tablo 3.10: Katılımcıların Finansal Alt Boyut Algılarının Medeni Durum Gruplarına Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları.

Finansal Algılar	Medeni durum	n	$\bar{x}$	ss	t	p
Finansal Okuryazarlık	Evli	148	3,61	1,05	2,342	,020
	Bekar	57	3,21	1,18		
Finansal Erişim	Evli	148	3,39	0,65	1,041	,299
	Bekar	57	3,29	0,56		
Finansal Eğitim	Evli	148	1,65	0,15	-1,353	,178
	Bekar	57	1,68	0,17		

Katılımcıların medeni durumlarına göre finansal alt boyut algılarının istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için t-testi uygulanmıştır. Finansal okuryazarlık algısı alt boyutunda medeni duruma göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Evli olan katılımcıların finansal okuryazarlık algısının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Katılımcıların medeni durum grupları arasındaki finansal alt boyut algılarından sadece finansal okuryazarlık algısının istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu nedenle H_3 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

H₄: Katılımcıların eğitim durumu grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

Tablo 3.11: Katılımcıların Finansal Alt Boyutlarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem Anova Testi Sonuçları.

Finansal Algılar	Eğitim Durumu	n	$\bar{x}$	ss	F	P	Fark
Finansal Okuryazarlık	Lise	19	2,89	1,20	4,419	,005	Lise ve yüksek lisans arasında
	Lisans	131	3,43	1,10			
	Yüksek lisans	49	3,88	0,93			
	Doktora	6	3,83	1,17			
	Toplam	205	3,50	1,10			
Finansal Erişim	Lise	19	2,50	1,11	16,257	,000	Lise ile lisans, yüksek lisans ve doktora grupları arasında
	Lisans	131	3,43	0,50			
	Yüksek lisans	49	3,49	0,44			
	Doktora	6	3,49	0,45			
	Toplam	205	3,36	0,63			
Finansal Eğitim	Lise	19	1,67	0,13	0,713	,545	
	Lisans	131	1,66	0,16			
	Yüksek lisans	49	1,67	0,14			
	Doktora	6	1,57	0,16			
	Toplam	205	1,66	0,15			

Katılımcıların eğitim durumlarına göre finansal alt boyut algıları arasındaki farklılık Anova testi ile değerlendirilmiştir. Finansal okuryazarlık algılarının eğitim durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Farklılığın kaynağını belirlemek üzere Tukey çoklu karşılaştırma analizi yapılmış ve lise mezunu olan katılımcılar ile yüksek lisans mezunu olan katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=4,419$, $p<0,05$). Lise mezunu katılımcıların finansal okuryazarlık algısı ortalamasının ($\bar{X}=2,89$) yüksek lisans mezunu katılımcılara göre ($\bar{X}=3,88$) daha düşük olduğu belirlenmiştir. Finansal erişim algılarının eğitim durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Farklılığın kaynağını belirlemek üzere

Tukey çoklu karşılaştırma analizi yapılmış ve lise mezunu olan katılımcıların finansal erişim algılarının lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde mezun olan katılımcılarla farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F=16,257$, $p<0,001$). Lise mezunu katılımcıların finansal erişim algısı ortalamasının ($\bar{X}=2,50$) lisans mezunu katılımcılara göre ($\bar{X}=3,43$), yüksek lisans mezunu katılımcılara göre ($\bar{X}=3,49$), ve doktora düzeyinde mezun katılımcılara göre ($\bar{X}=3,49$) daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların eğitim durumu grupları arasındaki finansal alt boyut algılarından finansal okuryazarlık algı düzeyi ve finansal erişim durumu istatistiksel olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle H_4 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

H_5 : Katılımcıların gelir durumu grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

Tablo 3.12: Katılımcıların Finansal Alt Boyutlarının Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem Anova Testi Sonuçları.

Finansal Algular	Gelir düzeyi	n	$\bar{x}$	ss	F	P	Fark
Finansal Okuryazarlık	Ortalamanın altında	28	3,00	0,94	3,820	,024	Ortalamanın altındaki grup ile diğer iki grup arasında
	Ortalama düzeyinde	161	3,55	1,13			
	Ortalamanın üzerinde	16	3,81	0,75			
	Toplam	205	3,50	1,10			
Finansal Erişim	Ortalamanın altında	28	2,90	1,08	9,830	,000	Ortalamanın altındaki grup ile diğer iki grup arasında
	Ortalama düzeyinde	161	3,42	0,49			
	Ortalamanın üzerinde	16	3,56	0,43			
	Toplam	205	3,36	0,63			
Finansal Eğitim	Ortalamanın altında	28	1,60	0,15	4,213	,016	Ortalamanın altındaki grup ile ortalama düzeyindeki grup arasında
	Ortalama düzeyinde	161	1,68	0,15			
	Ortalamanın üzerinde	16	1,60	0,16			
	Toplam	205	1,66	0,15			

Katılımcıların gelir düzeylerine göre finansal alt boyut algıları arasındaki farklılık Anova testi ile değerlendirilmiştir. Finansal okuryazarlık algılarının gelir düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Farklılığın kaynağını belirlemek üzere Tukey çoklu karşılaştırma analizi yapılmış ve ortalamanın altındaki grup ile ortalama düzeyinde ve ortalamanın üzerindeki düzeyde geliri olan katılımcılar arasından anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=3,820$, $p<0,05$). Gelir düzeyi ortalamanın altındaki grubun finansal okuryazarlık algısı ortalamasının ($\bar{X}=3,00$) ortalama düzeyinde ($\bar{X}=3,55$) ve ortalamanın üzerindeki düzeyde ($\bar{X}=3,81$) geliri olan katılımcılara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların finansal erişim

algularının gelir düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Farklılığın kaynağını belirlemek üzere Tukey çoklu karşılaştırma analizi yapılmış ve ortalamanın altındaki grup ile ortalama düzeyinde ve ortalamanın üzerindeki düzeyde geliri olan katılımcılar arasından anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=9,830$, $p<0,001$). Gelir düzeyi ortalamanın altındaki grubun finansal erişim algısı ortalamasının ($\bar{X}=2,90$) ortalama düzeyinde ($\bar{X}=3,42$) ve ortalamanın üzerindeki düzeyde ($\bar{X}=3,56$) geliri olan katılımcılara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Gelir düzeyi ile finansal erişim algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığının post hoc test ile incelenmesinde, gelir düzeyi ortalamanın altı, ortalama düzey ve ortalamanın üstü arasında sabitken, $p=0,000$ olduğundan anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan, gelir düzeyi ortalamanın altı ile ortalamanın üstünde iken, ortalama düzey $p=0,002$ olduğundan da gelir düzeylerine göre finansal erişimde anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, finansal erişim algısı açısından geliri ortalamanın altında, ortalama düzeyde ve ortalamanın üstünde olanlar, istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara sahiptir. Tukey çoklu karşılaştırma analizi sonucunda, gelir seviyesi ortalama düzeyde olanların finansal erişim algısının, diğerlerine göre farklı olup olmadığına bakıldığında, ortalamanın üstünde olanlar için sabitken, ortalama düzeyde ve ortalamanın altında olanlar arasında $p=0,000$ olduğundan, anlamlı farklılık bulunduğu bir defa daha ortaya konmuş olur.

Tablo 3.13: Katılımcıların Finansal Alt Boyutlarının Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem Post Hoc Testi Sonuçları.

	(I) GD	(J) GD	Ort. fark (I-J)	Std.hata	Sig.	95% Güven aralığı	
Tukey HSD	1,00	2,00	-8,79658(*)	2,09233	,000	-13,7368	-3,8563
		3,00	-11,24107(*)	3,20242	,002	-18,8024	-3,6798
	2,00	1,00	8,79658(*)	2,09233	,000	3,8563	13,7368
		3,00	-2,44449	2,67858	,633	-8,7689	3,8800
	3,00	1,00	11,24107(*)	3,20242	,002	3,6798	18,8024
		2,00	2,44449	2,67858	,633	-3,8800	8,7689
		2,00	2,44449	1,96003	,526	-2,6621	7,5511
Games-Howell	1,00	2,00	-8,79658(*)	3,53215	,048	-17,5202	-,0730
		3,00	-11,24107(*)	3,93072	,018	-20,8190	-1,6631
	2,00	1,00	8,79658(*)	3,53215	,048	,0730	17,5202
		3,00	-2,44449	1,96003	,441	-7,4232	2,5342
	3,00	1,00	11,24107(*)	3,93072	,018	1,6631	20,8190
		2,00	2,44449	1,96003	,441	-2,5342	7,4232

Games Howell analizi de benzer şekilde sonuç vermektedir. Bu durumda istatistiksel olarak finansal erişim alt ölçeği gelir düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ve farklılığın kaynağı, gelir seviyesi ortalama düzeyde ve ortalamanın üstünde olanlar ile farklılığa sahip olan ortalamanın altında gelir seviyelerine sahip olanlardan kaynaklanmaktadır.

Katılımcıların finansal eğitim algılarının gelir düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Farklılığın kaynağını belirlemek üzere Tukey çoklu karşılaştırma analizi yapılmış ve Ortalamanın altındaki grup ile ortalama düzeyinde düzeyde geliri olan katılımcılar arasından anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=3,820$, $p<0,05$). Gelir düzeyi ortalamanın altındaki grubun finansal eğitim algısı ortalamasının ($\bar{X}=1,60$) ortalama düzeyinde ($\bar{X}=1,68$) geliri olan katılımcılara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların gelir durumu grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir. H_5 hipotezi kabul edilmiştir.

H_6 : *Katılımcıların meslek grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.*

Tablo 3.14: Katılımcıların Finansal Alt Boyut Algılarının Meslek Gruplarına Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları.

Finansal Algılar	Mesleki durum	n	$\bar{x}$	ss	t	p
Finansal Okuryazarlık	Maaşlı	200	3,48	1,11	-1,448	,149
	Yönetici	5	4,20	0,45		
Finansal Erişim	Maaşlı	200	3,35	0,63	-,997	,320
	Yönetici	5	3,64	0,50		
Finansal Eğitim	Maaşlı	200	1,78	0,08	-1,754	,081
	Yönetici	5	1,66	0,15		

Katılımcıların meslek gruplarına göre finansal alt boyut algılarının istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için t-testi uygulanmıştır. Maaşlı ve yönetici olarak çalışan katılımcıların finansal alt boyut algıları açısından farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Katılımcıların mesleki durum grupları arasındaki finansal alt boyut algılarının istatistiksel olarak farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle H_6 hipotezi reddedilmiştir.

Finansal Algular Alt Boyutlarının Kullanılan Finansal Ürünler ile Karşılaştırılması

H_7 : Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün çek karnesi olması arasındaki finansal alt boyut alguları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

Tablo 3.15: Katılımcıların Finansal Algular Alt Boyut Algularının Daha Önce Kullandıkları Finansal Ürünün Çek Karnesi Olmasına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.

Finansal Algular	Çek karnesi	n	$\bar{x}$	ss	t	p
Finansal Okuryazarlık	Evet	9	3,11	1,05	-1,077	,283
	Hayır	196	3,52	1,10		
Finansal Erişim	Evet	9	3,41	0,53	,225	,823
	Hayır	196	3,36	0,63		
Finansal Eğitim	Evet	9	1,66	0,15	-,641	,496
	Hayır	196	1,63	0,14		

Katılımcıların çek karnesine sahip olma durumuna göre finansal alt boyut algularının istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için t-testi uygulanmıştır. Çek karnesi kullanan ve kullanmayan katılımcıların finansal alt boyut alguları açısından farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün çek karnesi olması arasındaki finansal alt boyut algularının istatistiksel olarak farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle H_7 hipotezi reddedilmiştir.

H_8 : Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün tasarruf mevduatı olması arasındaki finansal alt boyut alguları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.

Tablo 3.16: Katılımcıların Finansal Algular Alt Boyut Algularının Daha Önce Kullandıkları Finansal Ürünün Tasarruf Mevduatı Olmasına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.

Finansal Algular	Tasarruf mevduatı	n	$\bar{x}$	ss	t	p
Finansal Okuryazarlık	Evet	109	3,51	1,11	,224	,823
	Hayır	96	3,48	1,10		
Finansal Erişim	Evet	109	3,49	0,44	3,230	,001
	Hayır	96	3,21	0,76		
Finansal Eğitim	Evet	109	1,69	0,16	-2,791	,006
	Hayır	96	1,63	0,14		

Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün tasarruf mevduatı olması durumuna göre finansal alt boyut algularının istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için t-testi uygulanmıştır. T-testi sonucunda finansal

alt boyutlardan finansal erişim ve finansal eğitim algı düzeylerinin istatistiksel olarak farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Tasarruf mevduatı kullanan katılımcıların finansal erişim düzeyinin ($\bar{X}=3,49$) tasarruf mevduatı kullanmayan katılımcılara ($\bar{X}=3,21$) göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Finansal eğitim düzeyi tasarrufu mevduatı kullanan katılımcılarda ($\bar{X}=1,69$) kullanmayan katılımcılara ($\bar{X}=1,63$) göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0.05$).

Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün tasarruf mevduatı olması arasındaki finansal alt boyutlarından finansal erişim ve finansal eğitim durumlarının istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu nedenle H_8 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

H_9 : *Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün sigorta ürünü olması arasındaki finansal alt boyut alguları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.*

Tablo 3.17: Katılımcıların Finansal Algılar Alt Boyut Algılarının Daha Önce Kullandıkları Finansal Ürünün Sigorta Ürünü Olmasına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.

Finansal Algılar	Sigorta ürünü	n	$\bar{x}$	ss	t	p
Finansal Okuryazarlık	Evet	130	3,68	1,06	3,278	,001
	Hayır	75	3,17	1,11		
Finansal Erişim	Evet	130	3,47	0,44	3,304	,001
	Hayır	75	3,17	0,83		
Finansal Eğitim	Evet	130	1,67	0,16	-,389	,698
	Hayır	75	1,66	0,15		

Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün sigorta ürünü olması durumuna göre finansal alt boyut algılarının istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için t-testi uygulanmıştır. T-testi sonucunda finansal alt boyutlardan finansal okuryazarlık ve finansal erişim algı düzeylerinin istatistiksel olarak farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Sigorta ürünü kullanan katılımcıların finansal okuryazarlık düzeyinin ($\bar{X}=3,68$) kullanmayan katılımcılara ($\bar{X}=3,17$) göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Finansal erişim algı düzeyi sigorta ürünü kullanan katılımcılarda ($\bar{X}=3,47$) kullanmayan katılımcılara ($\bar{X}=3,17$) göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0.05$).

Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün sigorta ürünü olması arasındaki finansal alt boyutlarından finansal okuryazarlık ve finansal erişim durumlarının istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu nedenle H_9 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

H_{10} : *Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün yatırım ürünü olması arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.*

Tablo 3.18: Katılımcıların Finansal Algılar Alt Boyut Algılarının Daha Önce Kullandıkları Finansal Ürünün Yatırım Ürünü Olmasına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.

Finansal Algılar	Yatırım ürünü	n	$\bar{x}$	ss	t	p
Finansal Okuryazarlık	Evet	47	3,81	0,95	2,227	,027
	Hayır	158	3,41	1,13		
Finansal Erişim	Evet	47	3,59	0,47	2,988	,003
	Hayır	158	3,29	0,65		
Finansal Eğitim	Evet	47	1,68	0,14	-3,608	,000
	Hayır	158	1,59	0,16		

Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün yatırım ürünü olması durumuna göre finansal alt boyut algılarının istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için t-testi uygulanmıştır. T-testi sonucunda finansal alt boyutlardan finansal okuryazarlık, finansal erişim ve finansal eğitim algı düzeylerinin istatistiksel olarak farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Yatırım ürünü kullanan katılımcıların finansal okuryazarlık algı düzeyinin ($\bar{X}=3,81$) kullanmayan katılımcılara ($\bar{X}=3,41$) göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Finansal erişim algı düzeyi yatırım ürünü kullanan katılımcılarda ($\bar{X}=3,59$) kullanmayan katılımcılara ($\bar{X}=3,29$) göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0.05$). Yatırım ürünü kullanan katılımcıların finansal eğitim algı düzeyinin ($\bar{X}=1,68$) kullanmayan katılımcılara ($\bar{X}=1,59$) göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0.001$).

Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün yatırım ürünü olması arasındaki finansal alt boyut algılarının istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu nedenle H_{10} hipotezi kabul edilmiştir.

H_{11} : *Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün kredi ürünü olması arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.*

Tablo 3.19: Katılımcıların Finansal Algılar Alt Boyut Algılarının Daha Önce Kullandıkları Finansal Ürünün Kredi Ürünü Olmasına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.

Finansal Algılar	Kredi ürünü	n	$\bar{x}$	ss	t	p
Finansal Okuryazarlık	Evet	132	3,58	1,13	1,370	,172
	Hayır	73	3,36	1,03		
Finansal Erişim	Evet	132	3,47	0,49	3,381	,001
	Hayır	73	3,17	0,79		
Finansal Eğitim	Evet	132	1,70	0,14	-2,786	,006
	Hayır	73	1,64	0,15		

Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün kredi ürünü olması durumuna göre finansal alt boyut algılarının istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için t-testi uygulanmıştır. T-testi sonucunda finansal alt boyutlardan finansal erişim ve finansal eğitim algı düzeylerinin istatistiksel olarak farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Kredi ürünü kullanan katılımcıların Finansal erişim algı düzeyi yatırım ürünü kullanan katılımcılarda ($\bar{X} = 3,47$) kullanmayan katılımcılara ($\bar{X} = 3,17$) göre daha yüksek bulunmuştur ($p < 0,05$). Yatırım ürünü kullanan katılımcıların finansal eğitim algı düzeyinin ($\bar{X} = 1,70$) kullanmayan katılımcılara ($\bar{X} = 1,64$) göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün kredi ürünü olması arasındaki finansal alt boyutlarından finansal erişim ve finansal eğitim durumlarının istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu nedenle H_{11} hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Finansal Algular Alt Boyutlarının Kendi Arasındaki İlişkilere Yönelik Karşılaştırma

Finansal altboyutların (finansal okuryazarlık, finansal erişim ve finansal eğitim) arasındaki ilişki pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir.

H_{12} : *Finansal alt boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.*

Tablo 3.20: Finansal Algular Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirleyen Pearson Korelasyon Katsayısı Sonuçları.

Korelasyon		Finansal Okuryazarlık	Finansal Erişim	Finansal Eğitim
Finansal Okuryazarlık	r	1		
	p			
	N	205		
Finansal Erişim	r	,124	1	
	p	,077		
	N	205	205	
Finansal Eğitim	r	-,229**	-,238**	1
	p	,001	,001	
	N	205	205	205

Katılımcıların Finansal okuryazarlık algı düzeyi ile finansal erişim tutumları arasında pozitif yönde doğru orantılı düşük seviyede bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p > 0,05$, $r = 0,124$). Finansal okuryazarlık ile finansal eğitim tutumları arasında negatif yönde düşük seviyede bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$, $r = -0,229$). Finansal

erişim tutumları ile finansal eğitim tutumları arasında negatif yönde düşük seviyede bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$, $r = -0,239$).

Finansal alt boyutlardan finansal okuryazarlık ile finansal eğitim ve finansal erişim ile finansal eğitim alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlam ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle H_{12} hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Araştırmada kullanılan hipotezler ve sonuçları Tablo 3.21’de verilmiştir.

Tablo 3.21: Araştırma Hipotezleri ve Sonuçları.

HİPOTEZLER	SONUÇLAR
H ₁ : Katılımcıların yaş grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.	Kabul edildi.
H ₂ : Katılımcıların cinsiyet grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.	Kısmen kabul edildi (cinsiyet ile finansal okuryazarlık alt boyutu arasında anlamlı farklılık gözlemlenmiştir).
H ₃ : Katılımcıların medeni durum grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.	Kısmen kabul edildi (medeni durum ile finansal okuryazarlık alt boyutu arasında anlamlı farklılık gözlemlenmiştir).
H ₄ : Katılımcıların eğitim durumu grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.	Kısmen kabul edildi (eğitim durumu ile finansal okuryazarlık ve finansal erişim alt boyutları arasında anlamlı farklılık gözlemlenmiştir).
H ₅ : Katılımcıların gelir durumu grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.	Kabul edildi.
H ₆ : Katılımcıların meslek grupları arasındaki finansal alt boyut algıları istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.	Reddedildi.
H ₇ : Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün çek karnesi olması ile finansal alt boyut algıları arasında istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.	Reddedildi.
H ₈ : Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün tasarruf mevduatı olması ile finansal alt boyut algıları arasında istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.	Kısmen kabul edildi (önceden kullanılan ürünün mevdat olması ile finansal eğitim ve finansal erişim alt boyutları arasında anlamlı farklılık gözlemlenmiştir).
H ₉ : Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün sigorta ürünü olması ile finansal alt boyut algıları arasında istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.	Kabul edildi.
H ₁₀ : Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün yatırım ürünü olması finansal alt boyut algıları arasında istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.	Kabul edildi.
H ₁₁ : Katılımcıların daha önce kullandıkları finansal ürünün kredi ürünü olması ile finansal alt boyut algıları arasında istatistiksel olarak farklılık göstermektedir.	Kısmen kabul edildi (önceden kullanılan ürünün kredi ürünü olması ile finansal erişim ve finansal erişim alt boyutları arasında anlamlı farklılık gözlemlenmiştir).
H ₁₂ : Finansal alt boyutlar arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır.	Kısmen kabul edildi (finansal alt boyutlardan finansal okuryazarlık-f finansal eğitim ve finansal erişim-f finansal eğitim alt boyutları arasında anlamlı ilişki gözlemlenmiştir).

SONUÇ

Günümüzün ekonomik, politik, teknolojik gelişmelerin en çok gerekli kıldığı alanlardan biri haline gelen finansal okuryazarlık, yalnızca bireyin finansal durumunu değil dolaylı olarak toplumun genel finansal durumunu da etkilemektedir. Çünkü hane halkının faaliyetleri ülke ekonomisinin büyümesini ve gelişmesini etkileyen faktörlerden biri olduğu için, bireyin finansal faaliyetlerini yürütürken sahip olduğu finansal okuryazarlık düzeyi kendi finansal durumunun yanı sıra ekonomiyi de etkileyecektir.

Finansal okuryazar olabilmek için temel finansal kavramları bilmek yeterli olmamaktadır. Finansal okuryazarlık bir bilgi düzeyi değil bir yetenek ve yeterlidir. Bu yüzden bireyler temel finansal kavram bilgisi yanında bunları hayatlarında uygulayabilme yeteneğine de sahip olabilmelidirler. Birey ancak bu yeteneğe sahip olmasıyla finansal okuryazarlığa ulaşabilir.

Temel finansal kavramlar basit temel matematik işlem bilgisi, faiz kavram ve hesap yapabilme bilgisi, tasarruf ve borç yönetimi, uzun vadeli özellikle emeklilik için yatırım bilgisi, maruz kalabileceği risk ve yönetimi, tüketici olarak hakları ile genel olarak ülkenin finansal görünümü hakkında sahip olunan bilgiyi ifade etmektedir.

Temel finansal bilgilere sahip olma ve bunları hayatlarında kullanabilme yeteneği olarak da açıklanabilen finansal okuryazarlığın önemi günümüzde giderek artmakta ve ülkelerin politika ve stratejilerine yön vermektedir.

Finansal okuryazarlığın önemini artıran faktörlerden ilki para ve sermaye piyasasındaki gelişmelere paralel olarak tüketicilere sunulan ürünlerin sayısındaki artış ve yapısının karmaşıklığıdır. Ürün ve hizmetler arasında seçim yapmak zor olmakla birlikte, seçilen ürünlerinin yapısının ve kullanımının zorluğu da tüketicilerin ya yanlış kararlar almasına, yararsız işlemler yapmasına ya da piyasadan çekilmesine sebep olmaktadır. Bireylerin gelirlerindeki kayıplar kendilerini olumsuz etkilediği gibi, piyasadan çekilmeleri de ekonomiyi olumsuz etkilemektedir.

Ürün ve hizmetlerin sayısındaki bu artış ve yapılarındaki karmaşıklık karşısında, bireylerin mantıklı finansal kararlar alabilmesini sağlamak için finansal okuryazarlığın artırılabilmesindeki temel adım ise finansal eğitimidir. Finansal eğitimde bireylere temel finansal kavramlar hakkında bilgi verilmekte ve bireylerin bu bilgileri kullanabilme yeteneğine sahip olması için yardımcı olunmaktadır.

Finansal okuryazarlığın artırılmasında uluslararası düzeydeki eğitim faaliyetlerine liderlik eden, uluslararası düzeyde çalışmalar yapan ve bu çalışmalardan elde ettiği sonuçlar ile uluslararası düzeyde öneriler sunan stratejiler geliştiren kurum, OECD'dir. OECD yanında uluslararası alanda çalışmalar yapan Dünya Bankası, UNICEF gibi birçok kurum yanında, artık her ülke kendi ulusal finansal okuryazarlık ve eğitim stratejilerini belirlemekte ve bu stratejilere hedeflere yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalarda, önce bireylerin finansal okuryazarlık, eğitim ve erişim seviyelerinin analiz edildiği, sonrasında bu seviyelerin yükseltilmesine yönelik faaliyetlerde bulunulduğu görülmektedir.

Finansal okuryazarlık, eğitim ve erişim konuları yalnızca ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından değil, akademik çalışmalarda da irdelenmektedir. Bu çalışmalar incelendiğinde, demografik özellikler (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, meslek grupları), kullanılan finansal ürünler (çek karnesi, tasarruf mevduatı, sigorta ürünü, yatırım ürünü, kredi ürünü) ve finansal alt boyut algıları (finansal okuryazarlık, erişim ve eğitim) arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmada, katılımcıların finansal okuryazarlık algılarının; yaşa, eğitim durumuna, mesleğe, daha önce kullanılan finansal ürünlerin tasarruf mevduatı, sigorta ürünü ve yatırım ürünü olmasına göre farklılık gösterdiği; cinsiyete, medeni duruma, gelir durumuna, kullanılan finansal ürünlerin çek karnesi ve kredi ürünü olmasına göre ise farklılıklarının anlamlı olmadığı, Finansal okuryazarlık ile finansal erişim tutumları arasında pozitif yönde doğru orantılı düşük seviyede bir ilişki, finansal okuryazarlık ile finansal eğitim tutumları arasında pozitif yönde doğru orantılı düşük seviyede bir ilişki olduğunun finansal erişim ile finansal eğitim tutumları arasında pozitif yönde doğru orantılı düşük seviyede bir ilişki olduğunun tespit edildiği görülmektedir. (Haydari, 2018:61-73). Bu çalışmada da, benzer şekilde, katılımcıların yaşa, cinsiyete, medeni duruma, eğitim durumu, gelir durumu, kullanılan ürünün sigorta ve yatırım ürünü olmasına göre istatistiksel olarak farklılık gösterdiği, finansal okuryazarlık ile

finansal erişim tutumları arasında pozitif yönde doğru orantılı düşük seviyede bir ilişki görülmüştür.

Kılıç ve diğerleri (2015) tarafından yapılan ve örnekleme üniversite öğrencilerinden oluşan çalışmada finansal okuryazarlık algısının, bu çalışmada da belirlendiği üzere, cinsiyete göre farklılık gösterdiğinin belirlendiği görülmektedir.

Avery vd (1997) yaptığı çalışmada, demografik özelliklerin bankaların eyaletlerde şube açma kararlarında demografik özellikleri de göz önünde bulundurduğu belirlenmiş olup, bu durumun bu çalışma da ele alındığı şekilde, demografik özelliklerin finansal alt boyut algılarını etkilediğini belirtmek mümkündür. Şantaş ve Demirgil (2015) de, bu çalışmaya benzer şekilde, yaş ve cinsiyet gibi demografik özelliklerin, üniversite öğrencileri için eğitim seviyesini belirleyen öğretim görülmekte olan sınıf gibi özelliklerin finansal okuryazarlığı etkilediğini belirtmektedir.

Beal ve Delpachita (2003) öğrenciler için hisse senedi kullanımı ve gelir ile finansal okuryazarlık arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu belirlediği gibi, bu çalışmada gelir düzeylerine göre finansal okuryazarlığın anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Cameran ve diğerleri (2013), yine, gelir seviyesi ile finansla okuryazarlık arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak şekilde, yoksul öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğunu belirtmektedir.

Lusardi ve Mitchell'in (2006) finansal okuryazarlık seviyesinin yaşlılarda çok düşük seviyede olduğunu belirlemesi gibi, bu çalışmada da finansal okuryazarlık algılarının yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir.

Robb ve Sharp (2009) yaptığı çalışmada bir kredi ürünü olan kredi kartı kullanımının finansa bilgi düzeyinin artmasıyla arttığını, Van Rooji (2011) ise hisse senedine yatırım yapmanın finansal okuryazarlıkla doğru orantılı olduğunu tespit etmiş olup, bu çalışmada da finansal ürün kullanılmasıyla finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu ortaya konmuştur.

Rooij vd (2011) yaptıkları çalışmada kadınlar ile eğitim seviyeleri nispeten düşük olanların finansal okuryazarlık seviyelerinin de düşük olduğunu belirtmeleri gibi, cinsiyet ve gelir düzeyi ile finansal okuryazarlık algısı arasındaki ilişki anlamlıdır.

Dünya Bankası ve SPK (2012) tarafından yapılan çalışmada, bu çalışmayla benzer şekilde, gelir seviyesi ile finansal okuryazarlık konusunda sorulan sorulara doğru cevap oranının doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde yapılan çalışmalar ile bu çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, daha önceki çalışmalara paralel olarak yaş, cinsiyet, yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve gelir durumu, daha önce kullanılan finansal ürünlerin tasarruf mevduatı, sigorta ürünü ve yatırım ürünü olması aile finansal okuryazarlık algısının istatistiksel olarak farklılık gösterdiği, finansal alt boyutlar arasındaki ilişkinin (finansal okuryazarlık, finansal erişim ve finansal eğitim) istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Diğer yandan, daha önce yapılan çalışmalarda üniversite öğrencileri, belirli bir bölgede (il, eyalet, ülke vb.) yaşayan ve oldukça farklı gelir düzeylerine, teknoloji, bankaya erişim gibi farklı finansal araçlara erişim imkânlarına sahip olan kişilerin oluşturduğu bir örneklemin seçildiği, doğrudan kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık seviyelerini belirlemeyi amaçlayan herhangi bir çalışma bulunmadığı, düzenli bir gelire sahip olan kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık seviyelerinin artırılmasına yönelik öneriler geliştirilmediği görülmektedir.

Bu çalışmada ise, ülkemizin başkenti olan Ankara ilinde bulunan bir kamu kurumunda çalışanlar hakkında bir çalışma yapılması suretiyle, finansal erişim önünde nispeten daha az engeli olan bir örneklem seçilmiş, kişilerin belirli ve düzenli bir gelire, istedikleri takdirde finansal ürün ve hizmetlere erişime sahip olabilecekleri dikkate alınarak demografik özellikler ile daha önce kullanılan finansal ürünlerin finansal alt boyut algıları arasındaki ilişkiler makul ölçüde analiz edilmiş ve bazı öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu itibarla, kamu kurum ve kuruluşları için aşağıdaki önerilen geliştirilmesinin mümkün olduğu değerlendirilmektedir:

1. Düzenlenen olan hizmet içi eğitimlerde finansal okuryazarlığın artırılmasına yönelik eğitimler verilmesi sağlanabilir. Bu sayede, finansal okuryazarlık eğitimi almış ve bu eğitimi günlük hayatında uygulama pratiği edinmiş bireyler, bu eğitimi almamış ve eğitimini yaşam alışkanlığına dönüştürmemiş bireylere nazaran mali kaygılardan uzak kalabilecek, finansal konularda daha akıllıca davranacak, finansal kararları idrak etme yeteneğine kavuşacak, böylece kendi bireysel hayatında daha rasyonel davranacağı, birtakım finansal risklerden ve suiistimallerden uzak kalmakla kendi çalışma huzurunu

artıracağı gibi çalışanların şirkette zimmete para geçirme, rüşvet vb. finansal suçlara eğilme olasılığı da azaltılmış olacaktır. Bu yönüyle de finansal okuryazarlığın çalışma barışının sağlanmasına da katkı sağlayacağını değerlendirmek mümkündür.

2. Çalışanlarının maaşlarını yatırdıkları bankalardan, çalışanlarına yönelik finansal ürünlerin kullanılması ve yönetilmesi konusunda finansal eğitim verilmesini talep edebilecekleri, böylece bankaların müşteri portföylerini artıracakları gibi paranın finans sisteminde kalması da teşvik edilerek finansal okuryazarlığın artırılacağı değerlendirilmiştir.
3. Kamu kurum ve kuruluşlarının, eğitim programlarının öncüsü olan OECD'den eğitim almak üzere gerekli girişimlerde bulunabilecekleri, böylece dünya çağında ve ülkemizde yürütülen eğitim faaliyetlerinin etkililiğini arttırabileceğini söylemek mümkündür.
4. Kamu kurum ve kuruluşlarının kütüphanelerinde finansal okuryazarlık hakkındaki yayınların bulunmasının sağlanması, bu konudaki broşür, afiş, el kitapçığı vb. belgelerin çalışanların erişimine sunulmasının çalışanlardaki farkındalığı arttıracığı, böylece finansal okuryazarlık hakkında kendilerini de geliştirmelerinin sağlanması mümkündür.
5. Finansal okuryazarlık eğitimlerinin küçük yaşta başlaması gerektiğinden hareketle, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yaş gruplarına göre özelleştirilmiş eğitim içeriğinin müfredatta yer almasının sağlanmasının, bu konuda özellikle ilköğretim öğrencilerinde bir bilinç oluşturulmasını teminen afiş, resim, kompozisyon vb. yarışmaların düzenlenmesinin, bu hususta Bakanlıkça AB Komisyonu ve/veya OECD gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliğine gidilmesinin finansal okuryazarlığa katkıda bulunacağı söylenebilir.

Yapılan çalışma ve inceleme sonrasında geliştirilen diğer öneriler ise aşağıdadır;

- ✓ Finansal okuryazarlık konusunda bilinç seviyesinin arttırılmasına yönelik ulusal stratejiler üretilmelidir.
- ✓ Finansal okuryazarlık konusunda devlet politikalar geliştirmelidir.
- ✓ Finansal hizmet ve ürünlerle ilgili kitlesel medya araçları kullanılarak toplum bilinçlendirilmelidir.

- ✓ Finansal piyasalara katılımın artırılması için tüketiciler yatırım, risk ve getiri konularında bilgilendirilmelidir.
- ✓ Finansal okuryazarlık eğitimi küçük yaştan itibaren başlamalıdır.

Bu çalışmanın ülkemizde finansal okuryazarlık seviyesi ile finansal erişim düzeyinin geliştirilmesine yönelik gelecekte yapılacak çalışmalara önemli bir katkı sunacağı görüşündeyim.

KAYNAKÇA

- ABD Hazine Bakanlığı. (2006). The National Strategy for Financial Literacy. Financial Literacy Education Commission.
- Aduda, J. ve Kalunda, E. (2012). “Financial Inclusion and Financial Sector Stability With Reference To Kenya: A Review of Literature”. Journal of Applied Finance&Banking. S. Vol. 2. No.6. (s. 95-120).
- Agarwal, S., Rosen, R.J., Yao. “Why Do Borrowers Make İpotek Refinancing Mistakes?”. Forthcoming, Management Science. 2015. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2446753> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2446753>, Erişim Tarihi: 20.02.2019
- Akça, M. (2013). t-Testi. <https://www.printfriendly.com/p/g/3nzzrXL> Erişim Tarihi: 16.06.2019.
- Alkaya,A. Ve Yağlı, İ. (2015). “Finansal Okuryazarlık-Finansal Bilgi, Davranış ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt 8. Sayı 40. (s.585-599).
- Altıntaş, K. M. (2009). “Belirlenmiş Katkı Esaslı Emeklilik Planlarında Finansal Eğitimin Önemi: Katılımcıların Finansal Okur Yazarlığı Çerçevesinde Alternatif Bir Yatırım Eğitimi Modeli”. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 5. Sayı 9. (s. 151-176).
- Altunöz, U. (2014). “Tüketim Fonksiyonu ve Türkiye İçin Gelir-Tüketim İlişisinin Ampirik Analizi”. International Conference on Euroasin Economies. Makedonya.
- Amato, P. R. ve Previti, D. (2003). People. S Reasons For Divorcing: Gender, Social Class, The Life Course And Adjustment. Journal Of Family Issues.24(5), 602-626.
- Asaad, C.T. (2015) “Financial Literacy and Financial Behavior: Assessing Knowledge and Confidence”. Financial Services Review. Vol. 24. Issue 2. (s. 101-117.)
- Atkinson, A. ve Messy, F. (2012). “Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study”.

- Avery, R.B., Bostic, R.W., Calem, P.S. ve Canner, G.B. (1997). Changes in the Distribution of Banking Offices, Federal Reserve Bulletin, September 1997: 707-725.
- Avcı, E. (2011). “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Şirketi ve Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Etkinliği”, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Bayram, S.S. (2010). “Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi Davranışları: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Uygulama”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Bernanke, B.S. “Financial Literacy”. Testimony of Chairman Ben S. Bernanke Before the Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs of the United States Senate. 23 May 2006, <https://www.federalreserve.gov/newsevents/testimony/bernanke20060523a.htm>, Erişim Tarihi: 20.02.2019.
- Bhattacharya, U., Hackethal, A., Kaesler, S., Loos B.ve Meyer, S. (2012). “Is Unbiased Financial Advice to Retail Investors Sufficient?” Answers from a Large Field Study. The Review of Financial Studies. 2012, s. 975-1032.
- Bluethgen, R., Gintschel, A., Hackethal, A. ve Müller A. (2008) “Financial Advice and Individual Investors’ Portfolios”. <https://ssrn.com/abstract=968197>, Erişim Tarihi: 12.02.2019.
- Bocutoğlu, E. (2014). “Ana Akım Konjonktür Teorileri ve 2007 Küresel Finans Krizi”. International Review of Economics and Management. Volume 2. Number 2. s. 1-39.
- Bolat, B. (2017). “Finansal okuryazarlık nedir?” <https://konupara.com/kisisel-finans/finansal-okuryazarlik-nedir-7361/> Erişim Tarihi: 16.06.2019.
- Calcagno, R. ve Monticone, C. (2011). “Financial Literacy and The Demand For Financial Advice”. Center For Research On Pensions And Welfare Policies Working Paper. 117/11.
- Capuano, A.ve Ramsay, I. (2011). “What Causes Suboptimal Financial Behaviour? An Exploration of Financial Literacy, Social Influences and Behavioural Economics”. University of Melbourne Legal Studies Research Paper. No. 540.
- Chaulagain, R.P. (2015). “Financial Literacy For Increasing Sustainable Access to Finance in Nepal”. NRB Economic Review. Vol.27. Issue 2, s.35-52.

- Christelis, D., Jappelli, T. ve Padula, M. (2010) "Cognitive Abilites and Portfolio Choice". European Economic Review. Vol.54. Issue 1, s. 18-38.
- Collins, J. M. (2012). "Financial Advice: A Substitute For Financial Literacy?". Financial Services Review. 21. s. 307-322.
- COMCEC (2013) (İslam Konferansı Örgütü Ekonomik ve Ticari İş Birliği Daimi Komitesi Standing Committee For Economic and Commercial Cooperation of the Organization of Islamic Cooperation). "Enhancing Financial Literacy In Capital Market". Report of the Financial Literacy Task Force of the COMCEC Capital Market Regulators Forum.
- Commission of The European Communities. Financial Education. Commission of The European Communities, Brussels. 2007, <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0808&from=EN>, Erişim Tarihi: 15.02.2019.
- Cömert, Y. ve Durmaz Y. (2006) "Tüketicinin Tatmini ile Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörlere Bütünleşik Yaklaşım ve Adıyaman İlinde Bir Alan Çalışması". Journal of Yaşar University. Cilt 1. Sayı 4. s. 351-375.
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D. ve Oudheusden, P.V. (2015). "The Global Findex Database 2014: Measuring Financial Inclusion around the World". World Bank Policy Research Working Paper. 7255.
- Demirtaş, Ö. ve Güngör, Z. (2004). "Portföy Yönetimi ve Portföy Seçimine Yönelik Uygulama". Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, 1(4), 103-109.
- Durkin, T.A. (2000). "Credit Cards:Use and Consumer Attitudes, 1970-2000". Federal Reserve Bulletin.
- Dvorak, T. ve Hanley, H. (2010) "Financial Literacy and the Design of Retirement Plans". The Journal of Socio-Economics. 39. s. 645-652.
- Eken, M. H. (2008). "Tüketicilerin Aşırı Borçluluk ve Finansal Dışlanma Nedenleri". Maliye Finans Yazıları. Sayı 79. s. 61-80.
- Emmons, W. R. (2004). "Consumer-Finance Myths and Other Obstacles to Financial Literacy". Paper presented at the conference "Consequences of the Consumer Lending Revolution", St. Louis University.
- Er, F., Temizel, F., Özdemir, A. ve Sönmez, H. (2014). Lisans Eğitim Programlarının Okuryazarlık Düzeyine Etkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 14(4): 113-126.

- Ertuna, Ö. (2009). “Krizden Alınacak Dersler Yeni Bir Fırsat mı?”. Muhasebe ve Finansman Dergisi. Sayı 43. s. 6-13
- Fettahoğlu, S. (2015). “Hane Halkının Finans Eğitimi ve Finansal Okuryazarlık Düzeyleri Üzerine Kocaeli’nde Bir Araştırma”. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (Temmuz).101-115
- Figura, F. (2007). “The European Commission and Financial Capability: Simplifying Financial Services”. ECRI Policy Brief. No. 2.
- García, M.J. (2013). “Financial Education And Behavioral Finance: New Insights Into The Role Of Information In Financial Decisions”. Journal of Economic Surveys. Vol.27. No. 2, s. 297-315
- Genceli, M. (2007). Tek Değişkenli Dağılımlar İçin Kolmogorov-Smirnov, Lilliefors Ve Shaphiro-Wilk Normallik Testleri, Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi, 25(4), 306-329.
- Gerardi, K., Goette L., ve Meier S. (2010) “Financial Literacy and Subprime İpotek Delinquency: Evidence from a Survey Matched to Administrative Data”. Federal Reserve Bank of Atlanta Working Paper Series. 2010-10.
- Gökbunar, A.R. ve Koç, Ö.E. (2009). “Demografik Değişimlerin Sosyal Güvenlik Kurumlarına Etkisi ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumlarının Mali Yapısının Analizi”. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 7(1). s. 15-34.
- Gökmen, H. (2012). Finansal Okuryazarlık. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Guiso, L. ve Jappelli, T. (2008). “Financial Literacy and Portfolio Diversification”. EUI Working Paper ECO.
- Hackethal, A., Haliassos M. ve Jappelli T. (2009). “Financial Advisors: A Case of Babysitters?”. Center for Financial Studies Working Paper. No. 2009/04.
- Hastings, J. ve Mitchell O. S. (2010). “How Financial Literacy and Impatience Shape Retirement Wealth and Investment Behaviors”. NBER Working Paper. No.16740.
- Haydari, A. N. (2018). Bireylerin Finansal Okuryazarlık, Finansal Eğitim ve Finansal Erişim Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul İli Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Muğla.

- Hilgert, M. A., Hogarth J.M. ve Beverl S.G. (2003). "Household Financial Management: The Connection between Knowledge and Behavior". Federal Reserve Bulletin. 89, s. 309.
- Hogarth, J. M. "Financial Education and Economic Development". (2006), <http://www.oecd.org/finance/financial-education/37742200.pdf>, Erişim Tarihi: 15.02.2019.
- Hung, A. A., Parker A.M., Yoong J.K. (2009). "Defining and Measuring Financial Literacy". RAND Working Paper. 708.
- Huston, S. J. (2010). "Measuring Financial Literacy". The Journal of Consumer Affairs. Vol.44. No. 2. s. 296-316.
- IFIE. (2017). About IFIE, <http://ifie.org/index.php/about-ifie>, Erişim Tarihi: 01.03.2019.
- Jariwala, H. V. (2013). "To Study The Level of Financial Literacy and Its Impact On Investment Decision-An In-Depth Analysis of Investors In Gujarat State". (Ganpat University, V. M. Patel Institute of Management, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Jazayeri, A. (2017). "From Financial Literacy to Financial Capability: An Important Shift For Poverty Reduction". http://www.ruralfinanceandinvestment.org/sites/default/files/From_financial_literacy_pdf.pdf, Erişim Tarihi: 03.03.2019
- Kanberoğlu, Z. ve Kara, O. (2016). "Finansal Sektör Gelişimi ve Sürdürülebilir Kalkınma ilişkisi", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar-2016, Cilt:15, Sayı:57, ss.309-318
- Karlan, D. ve Morduch, J. (2009). "Access to Finance, Eds. Dani Rodrik and Mark Rosenzweig", Chapter 2, Handbook of Development Economics, Volume 5, pp.1-87.
- Kempson, E., Whyley, C., Caskey, J., Collard, S. (2000) "In or Out? Financial Exclusion: A Literature and Research Review". Consumer Report 3, London: Financial Services Authority. s. 9.
- Klapper, L. F., (2012). Annamaria Lusardi ve Georgios A. Panos. "Financial Literacy and The Financial Crisis". NBER Working Paper. 17930. National Bureau of Economic Research.

- Klapper, L. ve Panos, G.A. (2011) "Financial Literacy and Retirement Planning: The Russian Case". *Journal of Pension Economics and Finance*. Vol. 10. Issue 4. s. 599-618.
- Knowsley Metropolitan Borough Council. "A Financial Inclusion Strategy for Knowsley 2013-2015". Aralık 2012. <https://www.knowsley.gov.uk/pdf/financialinclusion-strategy-08-11-12.pdf>, Erişim Tarihi:04.02.2019.
- Kocabıyık, T. Ve Teker, T. (2018). "Finansal Okuryazarlık: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Vol.2. Issue 2. (117-144).
- Lusardi, A. ve Mitchell, O. S. (2013). "The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence". NBER Working Paper. No. 18952. Nisan 2013.
- Lusardi, A. (2008). "Household Saving Behavior: The Role of Financial Literacy, Information, and Financial Education Programs". NBER Working Paper Series. No.13824.
- Mason, C.L.J. & Wilson, R.M. S. (2000). *Conceptualising financial literacy, loughborough university business school*.
- Miller, M., Godfrey, N., Levesque, B., Stark, E. (2009) "The Case for Financial Literacy in Developing Countries: Promoting Access to Finance by Empowering Consumers". *The International Bank for Reconstruction and Development /The World Bank*. Washington,DC.
- Miller, M., Reichelstein, J., Salas, C., Zia, B. (2014). "Can You Help Someone Become Financially Capable? A Meta-Analysis of the Literature". *Policy Research Working Paper*. 6745.
- Morduch, J. (1999). "The Microfinance Promise". *Journal of Economic Literature*. Vol. XXXVII. s. 1569-1614.
- Navickas, M., Gudaitis, T. ve Krajnakova, E. (2014). "Influence of Financial Literacy on Management of Personal Finances in a Young Household". *Business: Theory and Practice*, 15(1), 32-40.
- OECD. (2006) "Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies". *Financial Market Trends*. Vol. 2005. Issue 2.
- OECD/INFE, (2013). "The Role Of Financial Education In Financial Inclusion: Evidence, Policies and Illustrative Case Studies", s. 11.

OECD (2015) Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions. No.15. Paris. OECD Publishing

OECD. OECD/INFE (2015). Core Competencies Framework on Financial Literacy For Youth.

OECD. (2006) “The Importance of Financial Education”. Policy Brief. <http://www.oecd.org/finance/financial-education/37087833.pdf>, Erişim Tarihi: 22.02.2019.

OICU-IOSCO. (2011). Methodology For Assessing Implementation of the IOSCO Objectives and Principles of Securities Regulation. <http://www.csrc.gov.cn/pub/newsite/gjb/gjzjhzz/ioscojgmbyyz/201004/P020150520677186250144.pdf>, Erişim Tarihi: 20.02.2019.

Opletalova, A. (2015). “Financial Education and Financial Literacy in the Czech Education System”. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 171, 1176- 1184

Özçam, M. (2006) “Yatırımcı Eğitimi: Dünya Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler”. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu.

Özkan, C. (2014). *Türkiye’de kredi kartı kullanıcı profili ve davranış analizi*. (Uzmanlık Tezi). <http://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/cananozkan.pdf> Erişim Tarihi: 12.06.2019.

Öztürk, E. ve Demir, Y. (2015). “Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi: Süleyman Demirel Üniversitesi Akademik Personel Üzerine Bir Uygulama”. Muhasebe ve Finansman Dergisi. Sayı 68. s. 113-134.

President’s Advisory Council on Financial Literacy (PACFL). (2008). Annual Report to the President. Washington. 6 Ocak 2009.

Remund, D. L. (2010). “Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy”. The Journal of Consumer Affairs. Vol. 44. No: 2. s. 276-295.

Reserve Bank of Australia. (2008). About Financial Stability. <http://www.rba.gov.au/finstability/about.html>, Erişim Tarihi: 21.02.2019.

Reyes, Ramon L. (2006). “The Psychological Meanings of Money”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Alliant Internaional University, San Diego.

- Robb, C. A. ve Sharpe, D. L. (2009). "Effect of Personal Financial Knowledge on College Students' Credit Card Behavior". *Journal of Counseling and Planning*. 20(1). s. 25-43.
- Rooij, M. Rooij, V. (2007). Annamaria Lusardi ve Rob Alessie. "Financial Literacy and Stock Market Participation". National Bureau of Economic Research Working Paper. 13565.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2012). Türkiye Finansal Yeterlilik Araştırması. Sonuç Raporu. [Http://Www.Spk.Gov.Tr/Duyurugoster.aspx?Aid =20121116& Subid= 0&Ct=F](http://www.spk.gov.tr/duyurugoster.aspx?aid=20121116&subid=0&ct=f), Erişim Tarihi: 21.02.2019.
- Sezer, D. ve Demir, S. (2015). "Yatırımcıların Finansal Okuryazarlık ve Bilişsel Yetenek Düzeylerinin Psikolojik Yanılsamalar ile İlişkisi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, s. 71 ve 84.
- Taşdemir, M. (2006). "Dinamik Genel Denge Modellerinde Zamanlar Arası Tercihler: İndirgenmiş Fayda Teorisi ve Yetersizlikleri". *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 6(12). s. 115-129.
- TCMB. (2011). *Dünyada ve Türkiye'de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim*. Mart 2011
- Temizel, F. ve Özgüler, İ. (2015). "Finansal Eğitime Bakış". *Business&Management Studies: An International Journal*. Vol.3. Issue 1. s. 1-16.
- Tomak, S. (2009). "Girişimci Hevristikleri: Bir Kavramsal Çözümleme". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(2). s. 145-166.
- Vitt, L.A., Anderson, C., Kent, J., Lyter, D.M., Siegenthaler, J.K., Ward, J. (2000). "Personal Finance and the Rush to Competence: Financial Literacy Education in the U.S.". A National Field Study Commissioned and Supported by The Fannie Mae Foundaiton, Institute for Socio-Financial Studies.
- Widdowson, D. ve Hoilwood, K. (2007). "Financial Literacy and Its Role In Promoting A Sound Financial System". *Reserve Bank of New Zealand:Bulletin*. Vol. 70. No: 2.
- Dünya Bankası. (2009) Diagnostic Review of Consumer Protection and Financial Capability. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/25876> Erişim Tarihi: 12.06.2019.

EKLER

Ek-1. Anket Formu	78
--------------------------------	----

Ek-1. Anket Formu

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU ÇALIŞANLARININ FİNANSAL OKURYAZARLIK VE FİNANSAL ERİŞİM DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A. DEMOGRAFİK YAPI

1	Doğum tarihi aralığınız?	( ) 1965-1979 arası ( ) 1980-1999 arası ( ) 2000 ve sonrası
2	Cinsiyetiniz?	( ) Kadın ( ) Erkek
3	Öğrenim Dereceniz?	( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Lisans ( ) Y.Lisans ( ) Doktora
4	Gelir Düzeyiniz?	( ) Ortalamanın altında ( ) Ortalama düzeyde ( ) Ortalamanın Üzerinde
5	Medeni haliniz?	( ) Evli ( ) Bekar
6	Nerede yaşamaktasınız?	( ) Kentsel ( ) Kırsal
7	Meslek grubunuz?	( ) Herhangi bir işte çalışmıyorum ( ) Ev hanımıyım ( ) Maaşlı çalışıyorum ( ) Emekliyim ( ) İşyeri sahibiyim ( ) Serbest meslek erbabıyım ( ) Yöneticiyim ( ) Öğrenciyim

B. FİNANSAL OKUR-YAZARLIK

1. Faiz oranı yıllık %1 olan bir birikim hesabımız var ve yıllık enflasyon %2,1 yıl sonra, hesabımızdaki paranın alım gücü bugüne göre nasıl olur?

- Artar Aynı kalır Azalır Bilmiyorum

2. Faiz oranları artarsa, tahvil fiyatları nasıl değişir?

Yükselir Düşer Aynı kalır Faiz oranları ve tahvil fiyatları arasında bir ilişki yoktur Bilmiyorum

3. 15 yıllık bir ipotek kredisi alırsam, 30 yıllık bir ipotek kredisine göre daha fazla aylık ödeme yaparım. Ama 15 yıllık ipotek a uygulanan toplam faiz daha az olur.

- Doğru Yanlış Bilmiyorum

4. Elimizdeki paranın tamamıyla tek bir şirket hisseline yatırım yapmak, azar azar farklı şirket hisselerine yatırım yapmaktan daha güvenli bir getiri sağlar.

- Doğru Yanlış Bilmiyorum

5. Yıllık faizi %2 olan bir birikim hesabında 100 liramız var. 5 yıl sonra, hesabımızda ne kadar paramız olur?

- 102 liradan fazla 102 lira 102 liradan az Bilmiyorum

C. FİNANSAL ERİŞİM

Finansal erişim ile ilgili işaretlemeleri yapınız.

1.KESİNLİKLE KATILMIYORUM 2.KATILMIYORUM 3.KARARSIZIM
4.KATILYORUM 5.KESİNLİKLE KATILYORUM (olumsuz)

FİNANSAL ERİŞİM İLE İLGİLİ İFADELER	DERECELENDİRMELER				
	KESİNLİKLE KATILMIYORUM	KATILYORUM	KARARSIZIM	KATILYORUM	KESİNLİKLE KATILYORUM
Finansal hizmetlere rahat eriştiğinizi düşünüyor musunuz?					
Yaşadığım yerde banka şubesine rahatlıkla erişebiliyorum.					
Yaşadığım yerde ATM'lere ulaşmada sıkıntı <u>yaşamıyorum.</u>					
Yaşadığım yerdeki bankalardan rahatlıkla kredi çekebiliyorum.					
Yaşadığım yerdeki bankalara rahatlıkla mevduat yatırabiliyorum.					
Yaşadığım yerdeki bankalarda ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapabiliyorum.					
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu elektronik bankacılık ile yapıyorum					
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu banka şubesine giderek yapıyorum.					
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu ATM ile yapıyorum.					
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu telefon bankacılığı ile yapıyorum.					
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu mobil bankacılık uygulamaları ile yapıyorum.					
Alış-verişte genellikle kredi kartı kullanırım.					
PTT'nin bankacılık uygulamalarını kullanıyorum.					
Finansal hizmetlere erişim maliyetlidir.					
Yaşadığım yerde sunulan finansal hizmetler ihtiyaçlarımin birçoğunu gidermektedir.					
Yaşadığım yerde sunulan finansal hizmetlerin çeşitliliği yeterlidir.					
Yaşadığım yerdeki bankalarda finansal yatırım ürünlerine ait hizmetleri rahatlıkla alabiliyorum.					

AŞAĞIDAKİ FİNANSAL ÜRÜNLERDEN HERHANGİ BİRİNİ DAHA ÖNCE KULLANDINIZ MI?

FİNANSAL ÜRÜNLER	EVET	HAYIR
Çek karnesi		
Tasarruf mevduatı (bankada vadeli mevduat hesabı açtırmak vb.)		
Sigorta ürünü (kasko, yangın sigortası vb.)		
Yatırım ürünü (hisse senedi, tahvil, hazine bonosu, kira sertifikası, repo işlemleri vb.)		
Kredi Ürünü (konut, taşıt kredisi gibi)		

İFADELER	EVET	HAYIR
Bugüne kadar tasarruf veya yatırım konularında herhangi bir eğitim aldınız mı?		
Bugüne kadar yaptığınız yatırımların finansal riskleri hakkında bir eğitim aldınız mı?		
Finansal piyasalarda yatırım yapmak için sahip olduğunuz finansal okuryazarlık bilgisinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?		
Bugüne kadar hiç aile bütçesi yaptınız mı?		
Bugüne kadar hiç bireysel emeklilik sistemi ile ilgili bir işlem yaptınız mı? (mesela bir poliçe satın aldınız mı?)		
Eğer çocuğunuz varsa okulda herhangi bir finansal okuryazarlık eğitimi gördü mü?		
Görmediyse ileriki hayatında kullanmak üzere temel bir finansal okuryazarlık eğitimi almasını ister miydiniz?		
Türkiye’de ücretsiz finansal okuryazarlık eğitimi veren kuruluşlardan haberiniz var mı? (örneğin TEB gibi)		
Finansal piyasalarda herhangi bir yatırım yapmamanızın temel sebebi herhangi bir finansal okur-yazarlık eğitimi almamış olmanız mıdır?		

D. FİNANSAL EĞİTİM

Temel düzeyde finansal okur-yazarlık eğitimi almak isterseniz aşağıdaki konulardan hangisini/hangilerini öncelikli olarak tercih edersiniz? (KENDİ İÇİNDE 1'DEN 4'E KADAR SIRALANDIRINIZ).

<u>SIRALAYINIZ</u>	
	Finansal Piyasalar ve Yatırım Araçları
	Para ve Bütçe Yönetimi
	Temel Finansal Kavramlar
	Borçlanma ve Krediler

Orta düzeyde finansal okur-yazarlık eğitimi almak isterseniz aşağıdaki konulardan hangisini/hangilerini öncelikli olarak tercih edersiniz?

<u>SIRALAYINIZ</u>	
	Yatırım Araçları (Hisse Senetleri, Tahviller Ve Yatırım Fonları vb.)
	Emeklilik Planlaması (İleriye Yönelik Yatırım Planlaması Vb.)
	Sigortacılık Ürünleri (Kasko, Yangın, Sağlık Sigortaları vb.)

İleri düzeyde finansal okur-yazarlık eğitimi almak isterseniz aşağıdaki konulardan hangisini/hangilerini öncelikli olarak tercih edersiniz?

<u>SIRALAYINIZ</u>	
	Yatırım Araçları (Türev Araçlar ve Piyasalar, Foreks Piyasaları, Varlığa Dayalı Menkul Kıymet vb.)
	Kurumsal Yönetim
	Finansal Piyasalardaki Suçlar ve Cezaları
	Borsalarda Yatırım (BİST'te yatırım vb.)

Zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz...

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Sibel KÖKSAL
Uyuğu : T.C.
E – Posta Adresi : koksal_sibel@hotmail.com

EĞİTİM

2016- ... Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Ankara Yüksek Lisans İşletme
2015 - 2018 Atatürk Üniversitesi, Erzurum Önlisans, Adalet Programı
2012 - 2016 Anadolu Üniversitesi- İktisat Fakültesi Lisans, Kamu Yönetim Bölümü
2003 - 2005 Gazi Üniversitesi – Çocuk Gelişimi
1999 - 2002 Şehit Sedat Nezih Özok Lisesi

MESLEKİ DENEYİM

Sertifika Belgeler ve Bilgisayar Bilgisi
İleri MsOffice Eğitimi (Excel, Word, Power Point), 2014 İstanbul
Bilgisayar Programlama, 2012 Ankara
Windows Excel Kursu, 2012 Ankara
Windows (XP, NT, 2008, 2010, Vista, 7 ,8, 10), macOS Sierra, macOS Yosemite
YTS (Bankacılık Yasal Takip Sistemi)

Deneyim:

02/2015 - ... Çankaya Belediyesi, Memur
02/201 3- 08/2014 Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Genel Müdürlük, İstanbul
Hukuk İşleri İzleme ve Değerlendirme Müdürlüğü, Memur

- 06/2008 – 09/2010 Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Konut Finansman
Müdürlüğü
Konut Kredi Satış Danışmanı Konut Projeleri
Park Vadi Evleri / Dikmen Türkiye
Vakıflar Bankası Finans Market Şb
Ege Flora Evleri / Yıldız / Türkiye
Vakıflar Bankası Balgat Şb.
Gordion Konutları /Çayyolu/ Türkiye
Vakıflar Bankası Finans Market
- 07/2006 – 09/2006 TRT Ankara Televizyonu Eğitim Kültür Programları, Ankara
Halkla İlişkiler Departmanı

YABANCI DİL

İngilizce